

2022-06

þý — μ ³/₄ É Ä μ Á ¹° ® À ¿ » ¹ Ä ¹° ® Ä · Â •
þý Ä · ¹/₂ À μ Á ⁻ ¿ ' ¿ 1911 - 1919 Å À ¿ Ä
þý Ä ¿ Å ¹/₂ μ ¿ ⁰ » ± Ä ¹° ¿ Í Á μ ± » ¹ Ä ¹/₄ ¿ Í

þý ± ¹/₂ ± ³ ¹ Î Ä · Â , α μ » » ⁻ ' · Â

þý Á ^ì ³ Á ± ¹/₄ ¹/₄ ± ™ Ä Ä ¿ Á ⁻ ± Â , £ Ç ¿ » ® • À ¹ Ä Ä · ¹/₄ Î ¹/₂ ¥ ³ μ ⁻ ± Â , ± ¹/₂ μ À ¹ Ä Ä ® ¹/₄ ¹ ¿ • μ ⁻ À ¿ »

<http://hdl.handle.net/11728/12300>

Downloaded from HEPHAESTUS Repository, Neapolis University institutional repository

ΙΟΥΝΙΟΣ 2022

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΝΕΑΠΟΛΙΣ ΠΑΦΟΥ

**Η ΕΞΩΤΕΡΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ
ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟ 1911-1919 ΥΠΟ ΤΟ ΠΡΙΣΜΑ
ΤΟΥ ΝΕΟΚΛΑΣΙΚΟΥ ΡΕΑΛΙΣΜΟΥ**

ΤΕΛΛΙΔΗΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ

ΙΟΥΝΙΟΣ/2022

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΝΕΑΠΟΛΙΣ ΠΑΦΟΥ

**Η ΕΞΩΤΕΡΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ ΤΗΝ
ΠΕΡΙΟΔΟ 1911-1919 ΥΠΟ ΤΟ ΠΡΙΣΜΑ ΤΟΥ
ΝΕΟΚΛΑΣΙΚΟΥ ΡΕΑΛΙΣΜΟΥ**

**Διατριβή η οποία υποβλήθηκε προς απόκτηση εξ
αποστάσεως μεταπτυχιακού τίτλου σπουδών στις Διεθνείς
Σχέσεις , Ασφάλεια και Στρατηγική στο Πανεπιστήμιο
Νεάπολις Πάφου**

ΤΕΛΛΙΔΗΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ

ΙΟΥΝΙΟΣ/2022

Πνευματικά δικαιώματα

Copyright © Παναγιώτης Τελλίδης, 2022

Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος. All rights reserved.

Η έγκριση της διατριβής από το Πανεπιστήμιον Νεάπολις δεν υποδηλώνει απαραίτητως και αποδοχή των απόψεων του συγγραφέα εκ μέρους του Πανεπιστημίου

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Κεφάλαιο 1 – Εισαγωγικά- Μεθοδολογικά.....	12
1.1. Εισαγωγή.....	12
1.2. Σκοπός.....	13
1.3. Μεθοδολογία.....	14
1.4. Βιβλιογραφική Ανασκόπηση.....	15
Κεφάλαιο 2 – Θεωρητικό Υπόβαθρο.....	18
2.1. Νεοκλασικός Ρεαλισμός.....	18
2.2. Εθνική Ισχύς.....	21
Κεφάλαιο 3 – Επιρροές που Δέχθηκε η Εξωτερική Πολιτική της Ελλάδος την Περίοδο 1911-1913.....	23
3.1. Διεθνείς Συστημικές Προκλήσεις.....	24
3.1.1 Μεγάλες Δυνάμεις.....	24
3.1.2 Τουρκία.....	27
3.1.3 Βουλγαρία.....	28
3.1.4 Σερβία.....	28
3.1.5 Κύριες Εξωτερικές Επιρροές.....	29
3.2. Εσωτερική Εξισορρόπηση.....	30
3.3. Εξωτερική Πολιτική.....	33
3.4 Διάσταση Απόψεων.....	37
3.5. Αντί Επιλόγου.....	38
Κεφάλαιο 4 – Επιρροές που Δέχθηκε η Εξωτερική Πολιτική της Ελλάδος την Περίοδο 1914-1919.....	40

4.1. Διεθνείς Συστημικές Προκλήσεις Ασφαλείας Μετά την Συνθήκη του Βουκουρεστίου.....	42
4.1.1 Κεντρικές Δυνάμεις.....	42
4.1.2 ANTANT (Εγκάρδια Συνεννόηση).....	43
4.1.3 Αναθεωρητική Στάση Οθωμανικής Αυτοκρατορίας.....	44
4.1.4 Βουλγαρικός Μεγαλοϊδεατισμός.....	46
4.1.5 Κύριες Εξωτερικές Προκλήσεις.....	46
4.2 Τήρηση Ουδέτερης Στάσης.....	47
4.3 Εσωτερικοί Τριγμοί.....	50
4.3.1 Η Σύμπραξη της Τουρκίας με τις Κεντρικές Δυνάμεις.....	50
4.3.2 Η Σύμπραξη της Βουλγαρίας με τις Κεντρικές Δυνάμεις.....	53
4.4 Η Διάσταση Απόψεων Βασιλιά – Βενιζέλου.....	54
4.5 Διχαστικά Αίτια.....	56
4.6 Ο Ρόλος του Βενιζέλου στην Αποφυγή Αδιέξοδου.....	58
4.7 Αντί Επιλόγου.....	63
Συμπεράσματα.....	64
Παραρτήματα.....	67
Βιβλιογραφία.....	73

Όνοματεπώνυμο Φοιτητή: Παναγιώτης Τελλίδης

Τίτλος Μεταπτυχιακής Διατριβής: Η Εξωτερική Πολιτική της Ελλάδος την περίοδο 1911-1919 υπό το Πρίσμα του Νεοκλασικού Ρεαλισμού.

Η παρούσα Μεταπτυχιακή Διατριβή εκπονήθηκε στο πλαίσιο των σπουδών για την απόκτηση εξ αποστάσεως μεταπτυχιακού τίτλου στο Πανεπιστήμιο Νεάπολις και εγκρίθηκε στις [ημερομηνία έγκρισης] από τα μέλη της Εξεταστικής Επιτροπής.

Εξεταστική Επιτροπή:

Πρώτος επιβλέπων: Δρ Ευγαρόρας Ευαγόρου

Μέλος Εξεταστικής Επιτροπής: Δρ Τσιριγώτης Διονύσιος

Μέλος Εξεταστικής Επιτροπής: Δρ Ιακωβίδης Κυριάκος

Ευχαριστώ τον επιβλέποντα καθηγητή μου Δόκτωρ Ευαγόρα Λ. Ευαγόρου για την όλη στήριξη, βοήθεια και επιμονή που επέδειξε, όντας παρόν σε όλες τις στιγμές που χρειάστηκε για την εκπόνηση της παρούσας εργασίας.

Η παρούσα εργασία αφιερώνεται, στην σύζυγό μου Αναστασία, που μου συμπαραστάθηκε με αγάπη και υπομονή σε κάθε δυσκολία που αντιμετώπισα κατά την διάρκεια της συγγραφής. Στα παιδιά μου, Ελισάβετ, Βασίλειο και Νικόλαο που δεν παραπονέθηκαν ποτέ για τον χρόνο που δεν τους αφιέρωσα αυτό το διάστημα. Τέλος στους γονείς μου για όλα όσα μου πρόσφεραν.

Περίληψη:

Η περίοδος 1911-1919 χαρακτηρίζεται από ιστορικά γεγονότα που προκαλούν ένα απειλητικό εξωτερικό περιβάλλον και ένα ταραχώδες εσωτερικό. Το ελληνικό κράτος διαμέσου της εξωτερικής του πολιτικής προσπαθεί να διασφαλίσει την περιφερειακή και εθνική του ασφάλεια με ταυτόχρονη προώθηση των εθνικών συμφερόντων.

Η παρούσα μελέτη ερευνά τις επιρροές που δέχθηκε η εξωτερική πολιτική της Ελλάδος την περίοδο 1911-1919, από εξωτερικούς, εσωτερικούς παράγοντες, καθώς και τον ρόλο που διαδραμάτισε ο ηγέτης στην διαμόρφωση και υλοποίηση της. Βασικός σκοπός είναι η αποσαφήνιση των παρακάτω δύο βασικών ερωτημάτων :

- Αίτια που ώθησαν την χώρα στην μετεξέλιξη της πολιτικής της με αποτέλεσμα να γίνει αναθεωρητική δύναμη με επεκτατικές βλέψεις,
- Πως το διεθνές περιβάλλον της περιόδου 1914-1919, τα αίτια του εθνικού διχασμού και ο ρόλος του ηγέτη επηρέασαν και σε ποιο βαθμό στην λήψη αποφάσεων σε θέματα εξωτερικής πολιτικής.

Η μελέτη προσεγγίζει ερευνητικά, με την μεγαλύτερη δυνατή αντικειμενικότητα την περίοδο 1911-1919, με έμφαση στο διάστημα 1915-1917. Εξετάζει την επαύξηση των παραγόντων ισχύος, που σε συνδυασμό με τους συστημικούς παράγοντες, τον συσχετισμό δυνάμεων και συμφερόντων και την πολιτική των άλλων χωρών, επηρέασαν την πολιτική στάση της χώρας. Παράλληλα προσεγγίζει τον διχασμό, εστιάζοντας στα γενεσιουργά αίτια και σε ενέργειες – χαρακτηριστικά του ηγέτη (Βενιζέλος – Κωνσταντίνος) που επέδρασαν καταλυτικά στην άσκηση εξωτερικής πολιτικής.

Οδηγό για την έρευνα αποτέλεσε η υπάρχουσα κυρίως δευτερογενής ελληνική και ξένη βιβλιογραφία, άρθρα του έντυπου τύπου της εποχής και το διαδίκτυο. Για την ανάλυση των δεδομένων συνδυάστηκε η θεωρία του νεοκλασικού ρεαλισμού, με την ανάλυση περί εθνικής ισχύος, από την οποία προέκυψε μεθοδολογική προσέγγιση ως «εργαλείο» ανάλυσης της πολιτικής της Ελλάδας.

Κύρια επιδίωξη της μελέτης είναι να αποτελέσει χρήσιμη πηγή για αναγνώστες και μελετητές, αναφορικά με τις εξελίξεις της περιόδου 1911-1919, και την επιρροή που άσκησαν στην εξωτερική πολιτική της Ελλάδας.

Λέξεις Κλειδιά: Ελλάδα-Εξωτερική Πολιτική-Νεοκλασικός Ρεαλισμός.

Abstract:

The period 1911-1919 is characterized by historical events that cause a threatening external environment and a turbulent interior. The Greek state through its foreign policy tries to ensure its regional and national security while defending its national interests.

The present study investigates the influences that the foreign policy of Greece received in the period 1911-1919, from external, internal factors, as well as the role played by the leader in its formation and implementation. The main purpose is to clarify the following two key questions:

- Causes that pushed the country to change its policy resulting in it becoming a revisionist force with expansionist aspirations,
- How the international environment of the period 1914-1919, the causes of national division and the role of the leader influenced and to what extent in foreign policy decisions.

The study approaches research, with the greatest possible objectivity in the period 1911-1919, with emphasis on the period 1915-1917. It examines the increase of power factors, which in combination with the systemic factors, the correlation of forces and interests and the policy of other countries, influenced the political attitude of the country. At the same time, he approaches the division, focusing on the root causes and actions - characteristics of the leader (Venizelos - Konstantinos) that had a catalytic effect on the exercise of foreign policy.

The guide for the research was the existing mainly secondary Greek and foreign bibliography, articles of the printed press of the time and the internet. For the analysis of the data, the theory of neoclassical realism was combined with the analysis of national power, from which a methodological approach emerged as a "tool" for the analysis of Greek politics.

The main aim of the study is to be a useful source for readers and scholars, regarding the developments of the period 1911-1919, and the influence they exerted on the foreign policy of Greece.

Keywords: Greece-Foreign Policy-Neoclassical Realism.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

Εισαγωγικά - Μεθοδολογικά

1.1. Εισαγωγή

Το διεθνές σύστημα που επικρατεί κατά το τέλος 19ου-απαρχές 20ου αιώνα ήταν επηρεασμένο από τις ευρέως διαδεδομένες ιδέες του φιλελευθερισμού. Λόγω έξαρσης του πατριωτισμού/ εθνικισμού και της ανάδυσης αναθεωρητικών δυνάμεων (όπως η ενοποιημένη Γερμανία), επικρατούσε αστάθεια και έντονη αντιπαλότητα. Ειδικά στην περιοχή των Βαλκανίων, τα νεοσύστατα χριστιανικά κράτη επεδίωκαν την ενδυνάμωση και εν συνεχεία την προσπάθεια ενσωμάτωσης στον εθνικό κορμό των αλύτρωτων αδελφών, υπηκόων τους, της υπό κατάρρευση Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Μοιραία η απόκτηση ισχύος, ο ανταγωνισμός και η αντιπαράθεση, αποτελούσαν την κυρίαρχη τάση.

Στην νεοσύστατη Ελλάδα, κυριαρχεί το όραμα¹ της Μεγάλης Ιδέας, (Κυριακίδου, 1892:493) που αποβλέπει στην ενσωμάτωση των υποδούλων Ελλήνων και στην ανάκτηση των κατεχόμενων ελληνικών εδαφών, που αυτοί κατοικούσαν. Αν και «ποτέ δεν προσδιορίστηκαν οι στόχοι και ο τρόπος επίτευξης του» (Llewellyn, 2009:37) το όραμα αυτό, ήταν ανέφικτο να πραγματοποιηθεί εξαιτίας των περιορισμένων δυνατοτήτων εθνικής ισχύος, καθώς «τα διαθέσιμα μέσα δεν αρκούσαν για να καλύψουν τους υπερφιλόδοξους στόχους» (Κλάψης, 2019:19).

Προς υλοποίηση του, έπρεπε να κατανοηθούν οι προκλήσεις ασφαλείας που οι συνθήκες του υποσυστήματος των Βαλκανίων επέβαλλαν. Να αναλυθούν οι εξωτερικές συστημικές επιρροές και να καταβληθεί ουσιαστική προσπάθεια ενδυνάμωσης, πρώτιστα εσωτερική αλλά και εξωτερική, με προσαρμογή των στόχων στις εθνικές δυνατότητες και να χαραχθεί η κατάλληλη εξωτερική πολιτική για την υλοποίηση τους. Μόνο η επαύξηση της εθνικής ισχύος και η συνεπακόλουθη χάραξη ρεαλιστικής πολιτικής θα έθετε τις στέρεες βάσεις ολοκλήρωσης των εθνικών στόχων.

Η περίοδος 1911-1919 παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον ως προς την έρευνα καθώς παρόλη την επιρροή των γεγονότων που διαδραματίζονται στο εσωτερικό και

¹ Ο Κωλέττης φέρεται ως ο πρώτος πολιτικός που αναφέρθηκε στο όραμα της Μεγάλης Ιδέας, σε ομιλία τους την Εθνοσυνέλευση της 14 Ιαν 1844.

ειδικότερα την περίοδο του εθνικού διχασμού, η Ελλάδα μέσω στρατηγικής² επηρεασμένης από ορθολογικά κριτήρια³ καταφέρνει να εκμεταλλευτεί τις όποιες ευκαιρίες της παρουσιάζονται, να διπλασιάσει την επικράτεια της και περιστασιακά να γίνει η χώρα των δύο ηπείρων και των πέντε θαλασσών, εγγίζοντας την ολοκλήρωση του εθνικού οράματος.

1.2. Σκοπός

Σκοπός της εργασίας είναι η καταγραφή και αξιολόγηση των επιρροών που δέχθηκε η εξωτερική πολιτική της Ελλάδος την περίοδο 1911-1919, από εξωτερικούς, εσωτερικούς παράγοντες, καθώς και ο ρόλος που διαδραμάτισε ο ηγέτης στην διαμόρφωση και υλοποίηση της.

Η χρησιμότητα της έρευνας έγκειται στην ανάγκη επεξήγησης και εξέτασης των επιρροών που δέχθηκε η ελληνική εξωτερική πολιτική την περίοδο 1911-1919, με βάση τις αρχές του νεοκλασικού ρεαλισμού. Δίνοντας έμφαση στην παράμετρο της ποιότητας της ηγεσίας, της ηθικής της και της ορθότητας των αναλύσεων και αποφάσεων της. Καθώς και των εσωτερικών – εξωτερικών παραγόντων ως επιρροή στην λήψη αποφάσεων ενός κράτους και στην άσκηση εξωτερικής πολιτικής

Στο πρώτο κεφάλαιο της παρούσας μελέτης θα αναλυθεί η μεθοδολογική διεργασία που θα ακολουθηθεί για την εξαγωγή συμπερασμάτων. Θα παρουσιαστούν τα ερευνητικά ερωτήματα και οι υποθέσεις εργασίας, ενώ παράλληλα θα πραγματοποιηθεί βιβλιογραφική ανασκόπηση σχετική με το θέμα της υφιστάμενης έρευνας.

Στο δεύτερο κεφάλαιο θα αναλυθούν έννοιες του θεωρητικού υπόβαθρου, και ειδικότερα του ρεύματος του νεοκλασικού ρεαλισμού και της ισχύος. Επιπλέον θα επεξηγηθεί η χρησιμότητα των εννοιών καθώς και το πως θα χρησιμοποιηθούν ως εργαλείο για την υποβοήθηση της διεργασίας εξαγωγής συμπερασμάτων.

Στο τρίτο κεφάλαιο θα αναλυθούν οι θεωρούμενες εξωτερικές συστημικές επιρροές και προκλήσεις ασφαλείας που αντιμετώπιζε η χώρα την περίοδο 1911-1913. Επιπλέον θα αναδειχθούν οι προσπάθειες εσωτερικής ενδυνάμωσης. Εν συνεχεία θα παρατεθούν τα αίτια που τελικά οδήγησαν την χώρα σε διπλασιασμό σχεδόν έκτασης και πληθυσμού και σε αναβάθμιση του γεωστρατηγικού της ρόλου.

² Αποτελούμενη από εφικτούς βραχυπρόθεσμους, μεσοπρόθεσμους και μακροπρόθεσμους στόχους.

³ Εκτίμηση λήψης αποφάσεων και χρήση διατιθέμενης ισχύος.

Στο τέταρτο κεφάλαιο θα αναλυθούν οι συστηματικές επιρροές της περιόδου 1914-1919. Θα παρουσιαστούν τα βαθύτερα αιτία που οδήγησαν την Ελλάδα στον Εθνικό Διχασμό, θα αξιολογηθούν οι επιπτώσεις στην εξωτερική πολιτική, ο ρόλος των ηγετών και ειδικότερα οι ενέργειες Βενιζέλου και Βασιλιά Κωνσταντίνου. Θα αναλυθούν και θα συνεξεταστούν οι εσωτερικές πολιτικές διεργασίες, ο θεσμικός τρόπος λήψης αποφάσεων, η ορθότητα των επιλογών και θα εκτιμηθεί η επιρροή τους στην άσκηση της εξωτερικής πολιτικής. Επιπλέον θα αναλυθούν μέτρα και ενέργειες που ενώ σαφώς υπερέβαιναν τα όρια της ηθικής και της συνταγματικής νομιμότητας, επιβλήθηκαν υπό το πρίσμα ότι ήταν αναγκαία για το καλό του λαού και του κράτους. Τέλος στον επίλογο γίνεται αξιολόγηση της εξωτερικής πολιτικής της Ελλάδος με συσχετισμό των εξωτερικών και εσωτερικών παραγόντων επιρροής και καταγράφονται τα συμπεράσματα της μελέτης

1.3. Μεθοδολογία

Η μεθοδολογία που ακολουθείται είναι η ποιοτική έρευνα βασιζόμενη στην μελέτη και εξαγωγή συμπερασμάτων, με βάση τα αναφερόμενα σε πρωτογενείς και δευτερογενείς πηγές. Αποτελεί μια περιπτωσιολογική μελέτη καθώς εξετάζεται η εξωτερική πολιτική της Ελλάδας, σε μια συγκεκριμένη χωροταξική ενότητα, αυτή των Βαλκανίων (διεθνές υποσύστημα) σε συγκεκριμένη ιστορική περίοδο. Δεχόμενη επιρροές από γειτονικές χώρες αλλά και τις Μ. Δυνάμεις⁴ της εποχής σε συνδυασμό με εσωτερικούς παράγοντες.

Εξεταζόμενη μεταβλητή είναι η εξωτερική πολιτική – στρατηγική της Ελλάδας (εξαρτημένη μεταβλητή) ενώ οι εξελίξεις που διαδραματίζονται στο εσωτερικό της καθώς και στις όμορες σε αυτήν χώρες των Βαλκανίων με ταυτόχρονες πολιτικές ενέργειες και δράσεις των Μεγάλων Δυνάμεων της εποχής αποτελούν τις ανεξάρτητες.

Θεωρείται αναγκαία η πολύπλευρη βιβλιογραφική παρουσίαση των ιστορικών γεγονότων καθώς η υπό μελέτη περίοδος αποτελεί μια εξαιρετικά ταραγμένη εποχή. Η παρουσίαση – και ανάλυση θα πραγματοποιηθεί υπό το πρίσμα συγκεκριμένων κριτηρίων όπως οι βασικές επιρροές του διεθνούς συστήματος στο περιφερειακό

⁴ Χώρες που ασκούν επιρροή στην εξωτερική πολιτική της Ελλάδος όπως η Βουλγαρία, η Σερβία, η Ρουμανία, η Οθωμανική Αυτοκρατορία, η Γερμανία, η Αυστροουγγαρία και η ANTANT (Αγγλία-Γαλλία-Ρωσία και αργότερα Ιταλία)

υποσύστημα, οι προκλήσεις της εποχής, οι εσωτερικοί παράγοντες και η επιρροή τους στην εξωτερική πολιτική καθώς και ο ρόλος του ηγέτη.

Ειδικότερα η ανάλυση θα πραγματοποιηθεί σε τρία επίπεδα, (συστημικό – κρατικό και ατομικό) (Τσαρδανίδης, 2006:51). Στο συστημικό θα αποδοθούν, η φύση του διεθνούς συστήματος κατά την εξεταζόμενη περίοδο με αναφορά στην ύπαρξη απειλών κατά της Ελλάδας και στην κατανομή ισχύος στην ευρύτερη περιοχή των Βαλκανίων με την ανάδυση νέων προοπτικών μετά τον διαφαινόμενο διαμελισμό της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Σχετικά με το κρατικό επίπεδο θα αναλυθούν οι εσωτερικές δομές που συντέλεσαν στην επαύξηση ισχύος της Ελλάδας, και στοιχεία τα οποία άσκησαν άμεση επιρροή την εξωτερική της πολιτική (διχογνωμία, εθνικός διχασμός). Ενώ τέλος σε ατομικό επίπεδο θα αξιολογηθεί και θα αναλυθούν ο ρόλος των πολιτικών ηγετών, ιδίως του Βενιζέλου και οι στρατηγικές επιλογές οι οποίες βασίζονται σε προσωπικές θεωρήσεις με γνώμονα το εθνικό συμφέρον, υπερβαίνοντας ενίοτε τις ηθικές αρχές.

Σχηματίζονται οι παρακάτω ερευνητικές υποθέσεις εργασίας α) Η εξωτερική πολιτική της Ελλάδας κατά την περίοδο 1911-1913, επηρεάστηκε κυρίως από εξωτερικές συστημικές επιρροές και προκλήσεις ασφαλείας. Η χώρα για να ανταποκριθεί, αποδύθηκε σε προσπάθεια απόκτησης ισχύος, βελτίωσης της θέσεως της διεθνώς και μετεξελίχθηκε σε εν δυνάμει αναθεωρητική δύναμη, στο υποσύστημα των Βαλκανίων. β) Τα εσωτερικά γεγονότα της περιόδου 1914-1919 επηρεάζουν αρνητικά την άσκηση ενιαίας εξωτερικής πολιτικής, ενώ ταυτόχρονα δέχεται επιρροή σε μεγαλύτερο βαθμό από εξωτερικούς παράγοντες. Τα ερευνητικά ερωτήματα που θα απαντηθούν στην παρούσα εργασία είναι τα εξής, πρώτον ποια τα αίτια που ώθησαν την χώρα στην μετεξέλιξη της πολιτικής της με αποτέλεσμα να γίνει αναθεωρητική δύναμη με επεκτατικές βλέψεις. Δεύτερον πως το διεθνές περιβάλλον της περιόδου 1914-1919, τα αίτια του εθνικού διχασμού και ο ρόλος του ηγέτη επηρέασαν και σε ποιο βαθμό στην λήψη αποφάσεων σε θέματα εξωτερικής πολιτικής.

1.4. Βιβλιογραφική Ανασκόπηση

Στο πλαίσιο μελέτης του θέματος συλλέχθηκε η απαραίτητα αναγκαία βιβλιογραφία, με σκοπό την ενδελεχή εξέτασή του. Αυτή συνίσταται από συνδυασμό, βιβλίων με διαφορετικό επιστημονικό υπόβαθρο, (πολιτική, ιστορία, διπλωματία,

στρατηγική), τα οποία προσέδωσαν ανεκτίμητη βοήθεια για την αποκρυστάλλωση γνώμης για τα γεγονότα της περιόδου εκείνης και όχι μόνο. Προς καλύτερη κατανόηση της κατάστασης που επικρατούσε στην Ελλάδα πριν την ανάληψη της πρωθυπουργίας από τον Βενιζέλο κρίνεται σκόπιμο να αναφερθεί ότι το ιδεολόγημα⁵ της Μεγάλης Ιδέας είχε τη διαχρονική αδυναμία υλοποίησης, καθώς τα διαθέσιμα μέσα ισχύος της χώρας, δεν αρκούσαν σύμφωνα με τον M. Llewellyn(2009:37).

Ειδικότερα η στρατιωτική αδυναμία, σύμφωνα με τον Βεντήρη (1931:89), δε δύναται να στηρίζει τους υπερφιλόδοξους και συχνά ανεδαφικούς της στόχους όπως χαρακτηρίζονται από τον Κλάση (2019:48), επεξηγώντας τα όρια της εξωτερικής πολιτικής της χώρας, αλλά και την εσωτερική της αδυναμία. Σύμφωνα με τον Γιαννουλόπουλο (1999:195) η καταστροφή του 1897 αποτελούσε τροχοπέδη στην ήδη ασθενή διπλωματία του ελληνικού κράτους. Ο άμεσος και βραχυπρόθεσμος πολιτικός στόχος του Βενιζέλου με την ανάληψη της πρωθυπουργίας του σύμφωνα με τον Τσιριγώτη (2010), ήταν η ανόρθωση της χώρας και η επαύξηση των συντελεστών ισχύος της. Αυτό θα επιτυγχανόνταν μέσω της σύναψης κατάλληλων συμμαχιών, στοχεύοντας όπως αναφέρει ο Βερεμής στην απόκτηση δυνατότητας υλοποίησης του οράματος της Μεγάλης Ιδέας, επεξηγώντας τον ρόλο της αύξησης ισχύος από εσωτερικούς παράγοντες με σκοπό την εκμετάλλευση κατάλληλων ευκαιριών σε διεθνές επίπεδο. Ενώ όπως αναφέρει ο Σβολόπουλος (2019:135) με την έλευση του πολέμου αναζωπυρώθηκε η αλυτρωτική στρατηγική για καθολική εκπλήρωση των εθνικών διεκδικήσεων.

Μελανό σημείο αποτέλεσε για τον ελληνισμό της περιόδου, ο εθνικός διχασμός, με διχογνωμίες αναφορικά με την έξοδο ή μη της χώρας στον Ά Παγκόσμιο Πόλεμο. Σχετικά με τα αίτια του εθνικού διχασμού ο Βεντήρης

⁵ Ιδεολόγημα, με βάση το λεξικό της ελληνικής γλώσσας, νοείται μια ιδέα ή άποψη που επινοείται για να υποστηρίξει θέσεις ή ενέργειες κάποιου. Το όραμα της Μεγάλης Ιδέας χαρακτηρίζεται ως ιδεολόγημα, ιδίως τον 19ο αιώνα, καθώς σκοπίμως δεν ορίστηκαν επακριβώς οι στόχοι και ο τρόπος επίτευξής του. Ούτε ο ίδιος ο Κωλέττης, ο υπέρμαχος της Μεγάλης Ιδέας, δεν διέθετε σαφές «πρόγραμμα ή σχέδιο πραγματοποίησης της» (Μαυρογορδάτος,2015:139). Έτσι μοιραία, λόγω των περιορισμένων δυνατοτήτων αναδιοργάνωσης (Πατρώνης, 2015:42-70) της βραδύτητας των μεταρρυθμίσεων, (Πατρώνης, 2015:60),(Σίδηρης, 1934:54) της έλλειψης ισχύος και της συνάρτησης με το «σύστημα της προστασίας» των Μεγάλων Δυνάμεων (Σβολόπουλος, 2019:37) η προσήλωση στο όραμα της Μεγάλης ιδέας, αποδείχθηκε περισσότερο «ρητορικό» πρόσχημα για την αποκόμιση πολιτικών ωφελημάτων. Παρατηρείται συνεπώς ευρεία μικροπολιτική του χρήση, προς όφελος των πολιτικών ελίτ που κυβερνούν, ενώ δεν καταβάλλεται ουσιαστικά, η αναγκαιότητα για την υλοποίηση του οράματος, προσπάθεια ενδυνάμωσης του κράτους. Έτσι δεν εκδηλώνεται καμιά σοβαρή ενέργεια για υλοποίηση της, ενώ για λόγους «εσωτερικής κατανάλωσης» επιρρίπταμε ως συνήθως τα λάθη και τις αδυναμίες μας, στην πολιτική των Μεγάλων Δυνάμεων (Σίμος, 2012:230).

(1931:192) θεωρεί ότι «δεν την εγέννησαν αυτοί οι δύο (Ο Βασιλιάς και ο Βενιζέλος) την κρίσιν. Ήσαν αναγκαίοι αντιπρόσωποι συμφερόντων, αισθημάτων και ιδεών, αι οποίαι ώφειλαν να συγκρουστούν αργά ή γρήγορα». Ο Πλουμίδης (2020:23-24), αποδέχεται την άποψη «εμβριθών ιστορικών μελετητών» και εκτιμά ότι οι ρίζες του διχασμού ανάγονται στην πολιτική αλλαγή που έφερε το κίνημα του 1909, προκαλώντας σύγκρουση μεταξύ της «ολιγαρχίας» που είχε παραμερισθεί βιαίως και των «αρχηγών» της αστικής τάξεως, δηλαδή τους βενιζελικούς φιλελευθέρους. Έτσι «ενώ ξεκίνησε πρωτίστως ως ζήτημα διαφωνίας σε θέματα εξωτερικής και στρατιωτικής πολιτικής, μοιραία άγγιξε το ερώτημα του ποιος είναι ο αληθής χαρακτήρας του ισχύοντος πολιτεύματος, ποια είναι η μορφή του κράτους και ποιος δικαιούται να ασκεί τις κυριαρχικές του λειτουργίες».

Κατά την διάρκεια της εσωτερικής αυτής διαμάχης η εξωτερική πολιτική της χώρας και ειδικότερα η διαπραγματευτική της ισχύ δέχθηκε επιρροές. Σύμφωνα με τον Βερέμη (2017:71) «η επιμονή του Βενιζέλου να βρεθεί στο πλευρό της Μ. Βρετανίας και της Γαλλίας, τον έθεσε σε μειονεκτική θέση στις σχέσεις του με τους διπλωμάτες των χωρών αυτών», οι οποίοι αντί να δεχτούν την ελληνική συνδρομή προτιμούσαν να διαπραγματεύονται τη συμμαχία πρώτα με την Τουρκία και μετά με την Βουλγαρία». Ο Λεονταρίτης (2005:24) παραθέτει την άποψη ότι «η εξωτερική πολιτική χρησιμοποιήθηκε ως μέσο επιβολής στα εσωτερικά ζητήματα της χώρας έχοντας ως σκοπό την ανακοπή της ταχείας εξάπλωσης του βενιζελικού κινήματος». Η παρούσα εργασία θα καταδείξει πως τα αίτια του εθνικού διχασμού επηρέασαν την άσκηση αποτελεσματικής εξωτερικής πολιτικής, με ταυτόχρονο συσχετισμό με την επιρροή που ασκούσαν οι εξωτερικοί συστημικοί παράγοντες.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

Θεωρητικό Υπόβαθρο

2.1. Νεοκλασικός Ρεαλισμός

Θεωρητικά είναι χρήσιμη η διάκριση του ρεαλισμού «σε άκαμπτο ή δογματικό ρεαλισμό» (Ηρακλείδης, 2015:15), αναφορικά με την έννοια της ισχύος, με τον πρώτο να στηρίζεται περισσότερο στην παραδοσιακή στρατιωτική κυρίως ισχύ, στην αποτελεσματικότητα της και στην κυριαρχία των ισχυρών κρατών στο διεθνές στερέωμα, ενώ ο δεύτερος διακατέχεται από μία ευρύτερη αντίληψη της έννοιας της ισχύος (Ηρακλείδης, 2015:15). Ήδη από την δεκαετία του 1980⁶, αναθεωρώντας την παραδοσιακή αυτή προσέγγιση, εμφανίζονται νέες τάσεις ρεαλισμού, ηπιότερης μορφής, αντλώντας στοιχεία από τον κλασσικό ρεαλισμό σε συγκερασμό με στοιχεία από τον φιλελευθερισμό και τον κονστρουκτιβισμό (Rose, 1998:155).

Το 1998, ο Gideon Rose, σε άρθρο του στο περιοδικό World Politics, διατύπωσε μια προσέγγιση ανάλυσης εξωτερικής πολιτικής, που αποτελούσε συνδυασμό κλασικών ρεαλιστικών και νεορεαλιστικών, ιδιαίτερα αμυντικών ρεαλιστικών, θεωριών. Όντας πιο περίτεχνη και λιγότερο απλουστευτική μορφή του ρεαλισμού ονομάστηκε σύγχρονος ρεαλισμός ή νεοκλασικός ρεαλισμός, αποτελώντας μια σύγχρονη παραλλαγή της αμυντικής νεορεαλιστικής προσέγγισης που δεν αποβλέπει στην θεωρητική αποσαφήνιση της διεθνούς πολιτικής, αλλά στο να εξηγήσει την εξωτερική πολιτική ενός κράτους (Rose, 1998).

Στο άναρχο διεθνές σύστημα με υπαρκτά τα διλήματα ασφαλείας, η έννοια της ισχύος είναι εξαιρετικά σημαντική και καταδεικνύει τον βαθμό διασφάλισης της εθνικής ασφάλειας, μέσα από πολιτικές αύξησης της επιρροής και απόκτησης πλεονεκτημάτων. Η λογική αυτή της ενδυνάμωσης ενός κράτους, για αναζήτηση ασφάλειας, εκλαμβάνεται από τους άλλους δρώντες ως απειλή και οδηγεί σε αναζήτηση ενδυνάμωσης για κατοχύρωση της δικής τους ασφάλειας. Έτσι δημιουργείται το παράδοξο, η προσπάθεια κατοχύρωσης της εθνικής ασφάλειας ενός κράτους να εκλαμβάνεται από το άλλο ως απειλή, με αποτέλεσμα να δημιουργείται

⁶ Όταν οι Robert Gilpin, Paul Kennedy και Michael Mandelbaum, χρησιμοποίησαν τη σχετική ισχύ ως κυρίαρχη αρχή για εκτεταμένες μελέτες της διεθνούς πολιτικής για αρκετούς αιώνες.

εύλογα ένα δίλημμα ασφάλειας (Herz, 1950:163), που ουσιαστικά οδηγεί σε ανταγωνισμό και εξοπλισμό, μιας και αυτό που το ένα κράτος θεωρεί ως ασφάλεια, ο αντίπαλος το εκλαμβάνει ως απειλή.

Ο νεοκλασικός ρεαλισμός υποστηρίζει ότι οι ενέργειες ενός κράτους στο διεθνές σύστημα μπορούν να εξηγηθούν μέσα από τις :

- **Παρεμβαίνουσες συστημικές μεταβλητές**, όπως οι επιρροές από το άναρχο διεθνές σύστημα, η κατανομή των δυνατοτήτων ισχύος μεταξύ των κρατών σε διεθνές και περιφερειακό επίπεδο, οι διεθνείς συγκυρίες, συμπράξεις και συμμαχίες (Dueck, 2009:42),

- **Γνωστικές συστημικές μεταβλητές**, όπως οι εκτιμήσεις και αντιλήψεις και ιδίως οι εσφαλμένες, περί των προθέσεων των άλλων κρατών ή του μεγέθους και της επικινδυνότητας των απειλών (Kitchen, 2010:125) και

- **Εγχώριες μεταβλητές**, όπως οι κρατικοί θεσμοί, η οργάνωση και οι εσωτερικές δομές του κράτους, η εσωτερική πολιτική, οι διαδικασίες λήψης αποφάσεων, η ποιότητα/ικανότητα των ηγετών και των πολιτικών ελίτ, καθώς και οι κοινωνικοί παράγοντες και γενικότερα οι εσωτερικοί δρώντες που επηρεάζουν την εξουσία που ασκεί εξωτερική πολιτική δημιουργώντας αδυναμία στην μετατροπή των εσωτερικών πηγών σε ισχύ (Zakaria, 1999:14).

Ενστερνιζόμενος τις ρεαλιστικές έννοιες της ισορροπίας δυνάμεων και του διεθνούς συστήματος, ο νεοκλασικός ρεαλισμός αποδέχεται επιπλέον ότι η δυσπιστία που πηγάζει από την αδυναμία των κρατών να κατανοήσουν τις προθέσεις του άλλου κράτους με ακρίβεια, καθώς και η αδυναμία των ηγετών να χρησιμοποιήσουν ορθολογικά την κρατική ισχύ και την λαϊκή στήριξη, μπορεί να οδηγήσουν το διεθνές σύστημα σε ανισορροπίες, ακόμη και σε πόλεμο (Cavey, 2008:35).

Οι νεοκλασικοί ρεαλιστές, προτείνουν την άποψη ότι τα κράτη «αντιδρούν στην αβεβαιότητα που επιβάλλει η διεθνής αναρχία, με το να διαμορφώσουν και να ελέγχουν το εξωτερικό τους περιβάλλον» (Rose, 1998:152). Τα ενδιαφέροντα ενός κράτους κατά την νεοκλασική ρεαλιστική προσέγγιση, δεν θεωρούνται ως δεδομένα, αλλά ως στόχοι και επιλογές που καθοδηγούν την εξωτερική συμπεριφορά του κράτους (Beqa, 2019).

Επιλέχθηκε το μοντέλο αυτό για τον λόγο ότι, δεν αποτελεί απλά μια θεωρητική προσπάθεια προσέγγισης της διεθνούς πολιτικής, αλλά μπορεί να

υποβοηθήσει στην επεξήγηση περιπτώσεων εξωτερικής πολιτικής και ιστορικής διπλωματίας (Kitchen, 2010:118) όπως αυτή του ελληνικού κράτους κατά την περίοδο 1911-1919. Ο νεοκλασικός ρεαλισμός κατά την εξέταση μιας περιπτώσιολογικής μελέτης ενισχύει την ανάλυση της εξωτερικής πολιτικής εν αντιθέσει με άλλες θεωρίες (Schweller, 2014:8) με ταυτόχρονο εμπλουτισμό επιπλέον παραγόντων ανάλυσης που πηγάζουν από το εσωτερικό του κράτους (Foulon, 2015:637).

Αυτό υλοποιείται με εξέταση της επιρροής που ασκούσαν στην εξωτερική πολιτική, οι εσωτερικές εξελίξεις (πολιτικές, οικονομικές, κοινωνικές κ.α), οι υφιστάμενες διαδικασίες (λήψης αποφάσεων, προβλέψεις συντάγματος περί σύναψης ειρήνης και κήρυξης πολέμου), τα ποιοτικά χαρακτηριστικά του ηγέτη και της ηγεσίας καθώς είναι οι κύριοι παράγοντες διαμόρφωσης εξωτερικής πολιτικής (Zakaria, 1999:42), σε συνδυασμό με την κατανομή ισχύος μεταξύ των κρατών και την θέση τους μέσα στο διεθνές σύστημα.

Ο νεοκλασικός ρεαλισμός επιπλέον επιτρέπει να καταδειχθεί ο σοβαρός ρόλος που διαδραματίζει το άτομο, ως ηγέτης ή μέλος της ηγετικής ελίτ, καθώς «οι πολιτικοί είναι οι κύριοι παράγοντες και οι αντιλήψεις τους είναι ζωτικής σημασίας» (Zakaria, 1999:118). Έτσι, οι αντιλήψεις και εκτιμήσεις του ηγέτη για τη διεθνή πραγματικότητα, την κατανομή ισχύος, το μέγεθος/επικινδυνότητα μιας απειλής, αλλά και η ικανότητά του για λήψη ορθών και έγκαιρων αποφάσεων, διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο και μαζί με τις λοιπές εσωτερικές εγχώριες μεταβλητές, αποτελούν κομβικά σημεία (Rose, 1998:146) στην άσκηση εξωτερικής πολιτικής. Επιπλέον μπορεί να ερμηνεύσει τις εξελίξεις στις διεθνείς σχέσεις, με βάση και δευτερεύοντες κοινωνικούς δρώντες στο εσωτερικό των κρατών, καθώς και εσφαλμένες κρίσεις των ηγετικών ελίτ οι οποίες οδηγούν σε στρεβλή εξισορρόπηση, εξαιτίας υπερεκτίμησης ή υποεκτίμησης μιας απειλής, καθώς «η αιτιώδης λογική του νεοκλασικού ρεαλισμού τοποθετεί την εσωτερική πολιτική ως παρεμβαίνουσα μεταβλητή ανάμεσα στην κατανομή ισχύος και τη συμπεριφορά στην εξωτερική πολιτική» (Walt, 2002:211).

Ταυτόχρονα μπορεί να εξεταστεί και το θέμα της ηθικής, καθώς στο πλαίσιο της πολιτικής ενός κράτους μπορεί να ληφθούν αποφάσεις, καθ' υπέρβαση της ηθικής, αποβλέποντας στο καλό του λαού και του κράτους (Jackson & Sorensen, 2006:124), με βάση την υποκειμενική αρχή «salus populi supre malex esto» (υπέρτατος νόμος είναι το καλό του λαού). Βασικό στοιχείο ώθησης σε δράση είναι

το καλό και συμφέρον του λαού και του κράτους και το συλλογικό καλό πρέπει να αποκτηθεί, ακόμη και με προσφυγή σε αθέμιτα μέσα.

Το συγκεκριμένο θεωρητικό υπόβαθρο επιλέχθηκε διότι μπορεί να συνδράμει στην επεξήγηση περιπτώσεων εξωτερικής πολιτικής καθώς και στην καταγραφή εσωτερικών επιρροών οι οποίες σχετίζονται με την άσκηση της. Ειδικότερα υποβοηθάει στην εύρεση επιπλέον παραγόντων ανάλυσης που πηγάζουν από το εσωτερικό του κράτους. Καθώς οι πολιτικοί είναι οι κύριοι παράγοντες άσκησης εξωτερικής πολιτικής, μέσω του νεοκλασικού ρεαλισμού θα αξιολογηθούν μεταβλητές που αφορούν τον ηγέτη, όπως τα ποιοτικά χαρακτηριστικά του, η υπέρβαση ηθικής, η εκτίμηση – αντίληψη της διεθνούς πραγματικότητας, διανοίγοντας νέες προοπτικές στην ανάλυση του τρόπου άσκησης της εξωτερικής πολιτικής.

2.2. Εθνική Ισχύς

Η ισχύς είναι η δυνατότητα και τα μέσα που διαθέτει ένα κράτος για να ελέγξει και να διαμορφώσει το εξωτερικό του περιβάλλον (Cavey, 2008:61). Η νεοκλασική ρεαλιστική προσέγγιση θεωρεί τη σχετική ισχύ, ως κύρια ανεξάρτητη μεταβλητή που χρησιμοποιείται στην μελέτη εξωτερικής πολιτικής

παρά στην προσέγγιση διεθνών φαινομένων (Waltz, 1979:56). Επιπλέον αποδέχεται ως ορισμό, ότι η ισχύς αναφέρεται στις «δυνατότητες ή πόρους με τους οποίους τα κράτη μπορούν να επηρεάσουν το ένα το άλλο» (υλικός ορισμός) (Wohlforth, 1993:4).

Ισχύς είναι, το μέσον, η δύναμη ή η ικανότητα που διαθέτει κάποιος, ώστε να μπορεί να επηρεάσει την στάση και συμπεριφορά των άλλων δρώντων, με βάση τις δικές του επιδιώξεις και αντικειμενικούς σκοπούς (Παρίσης, 2011:14). Ή είναι «ιδιότητα που μετριέται με βάση τον βαθμό που ένας δρών σε μια κατάσταση μπορεί να απαιτήσει από τους άλλους δρώντες να συμμορφωθούν προς τη θέλησή του ή να υποστούν ποινές για την άρνησή τους να το κάνουν» (Zagorin, 2006:94). Μέσω της ισχύος, το κράτος εξασφαλίζει την ασφάλειά του, απαραίτητη προϋπόθεση για την οικονομική ευημερία και ανάπτυξη και προωθεί τα συμφέροντά του στο στρατηγικό του περιβάλλον, καθώς οι διεθνείς σχέσεις δεν κρίνονται στο νομικό επίπεδο αλλά στο επίπεδο του συσχετισμού δυνάμεων (Παρίσης, 2011:14).

Εθνική ισχύς είναι η ικανότητα του κράτους να πετύχει τους στρατηγικούς του στόχους με την χρήση αποφασιστικής δράσης, ήτοι να διασφαλίσει την εσωτερική σταθερότητα/ευημερία αλλά και την ανεξαρτησία της εθνικής του κυριαρχίας (Παρίσης, 2011:35). Συνεπώς διακρίνουμε δυο διαστάσεις της εθνικής ισχύος, μιας εσωτερικής που συνίσταται στην διαχείριση των εσωτερικών παραγόντων για εσωτερική ενδυνάμωση και μιας εξωτερικής που αφορά στον επηρεασμό του παγκόσμιου περιβάλλοντος μέσω κυρίως της πολιτικής, στρατιωτικής και οικονομικής του ισχύος.

Η εκτελεστική εξουσία αξιοποιεί τις πηγές ισχύος για επίτευξη στόχων της εξωτερικής πολιτικής υπό την αίρεση εγχώριων μεταβλητών (Schweller, 2012:232) οι οποίες περιορίζουν την εθνική εξουσία. Ενώ παράλληλα κοινή γνώμη και ομάδες πίεσης την επιραάζουν να εξάγει μέγιστους πόρους από την κοινωνία περιορίζοντας την εξωτερική της πολιτική (Zakaria, 1999:19). Οι σχετικές υλικές και οικονομικές δυνατότητες, άρα οι δυνατότητες ισχύος των κρατών, υπαγορεύουν καθοριστικά τις παραμέτρους άσκησης της εξωτερικής τους πολιτικής (Rose, 1998:146). Επιπλέον η εξωτερική πολιτική μιας χώρας «οδηγείται κυρίως από την θέση της στην δομή του διεθνούς συστήματος αλλά και από την εθνική ισχύ της» (Rose, 1998:146).

Τα προαναφερόμενα καταδεικνύουν τη σημασία της εθνικής ισχύος, τόσο στην προσπάθεια αναβάθμισης της θέσεως μιας χώρας μέσα στο διεθνές σύστημα, όσο και στην άσκηση αποτελεσματικής εξωτερικής πολιτικής. Η ισχύς ως θεωρητικό υπόβαθρο θα χρησιμοποιηθεί ως υποβοήθηση στην ερμηνεία των ενεργειών του ηγέτη καθώς μέσω της επαύξησής της ενδυναμώνεται η άσκηση εξωτερικής πολιτικής.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3

Επιρροές που Δέχθηκε η Εξωτερική Πολιτική της Ελλάδας την Περίοδο 1911-13

Στο παρόν κεφάλαιο θα γίνει καταγραφούν οι συστημικές απειλές και προκλήσεις που δέχθηκε η Ελλάδα. Θα αξιολογηθεί η επίδραση που αυτές άσκησαν, σε συνδιασμό με εσωτερικές μεταβλητές στην πολιτική της χώρας προς άλλα κράτη. Η καταγραφή των παραπάνω επιρροών που αφορούν την περίοδο 1911-1913 θα υποβοηθήσει στην εξαγωγή συμπερασμάτων αναφορικά με τον κυριότερο παράγων που επέδρασε στην εξωτερική πολιτική της Ελλάδας.

Ο Ρωσοτουρκικός πόλεμος (1877-1878) και η συνεπακόλουθη Συνθήκη του Αγίου Στεφάνου (3 Μαρτίου 1878), που προέβλεπε τη δημιουργία της Μεγάλης Βουλγαρίας, ανέδειξαν τον Βουλγαρικό εθνικισμό και την θνησιμότητα της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας (Σβολόπουλος, 2019:79). Παράλληλα κατέδειξε ότι η Ελλάδα μπορούσε, συντασσόμενη με την Αγγλία να «αναχθεί σε εξισοροπητικό αντίβαρο...απέναντι στον ρωσικό επεκτατισμό στα Βαλκάνια και προς την Μεσόγειο» και να εναντιωθεί στην επέκταση της ρωσόφιλης Βουλγαρίας προς το Αιγαίο (Σβολόπουλος, 2019:79).

Η αντίδραση της Αγγλίας και της Αυστροουγγαρίας προ της κυριαρχίας του σλαβισμού στα Βαλκάνια οδήγησε στην αναθεώρηση της Συνθήκης του Αγίου Στεφάνου και με την νέα συνθήκη του Βερολίνου περιόρισε την Βουλγαρία μεταξύ Δουνάβεως-Αίμου και απέδωσε την Μακεδονία και Θράκη στην Τουρκία, «αποδίδοντάς την συνεπώς στις ελπίδες του ελληνισμού» (Driault, 1930:31). Ταυτόχρονα αναγνωρίστηκε η ανεξαρτησία Σερβίας, Μαυροβουνίου, Ρουμανίας και έγινε η αυτονομία της Βουλγαρίας (Ηρακλείδης, 2015:158).

Η Ελλάδα επωφελήθηκε με την ένταξη στον εθνικό κορμό (1881) της Θεσσαλίας και της περιοχής της Άρτας. Το συνέδριο του Βερολίνου αποτέλεσε διπλωματική ήττα της Ρωσίας που εξυπηρετούσε τα ελληνικά συμφέροντα (Driault, 1930:31). Δημιούργησε ένα νέο εδαφικό καθεστώς στη χερσόνησο του Αίμου και ταυτόχρονα ανέδειξε τη στρατηγική σημασία της Μακεδονίας για τα κράτη της περιοχής καθώς και τον ανταγωνισμό των Μεγάλων Δυνάμεων για τον έλεγχο της.

Η ανατροπή της μέχρι τότε ισορροπίας στα Βαλκάνια ήταν δεδομένη καθώς για πρώτη φορά στην ιστορία του Ανατολικού ζητήματος τροποποιήθηκε η εδαφική επικράτεια της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, χωρίς να αποκλειόταν πλέον ο διαμελισμός της (Μπάλτα, 2016:224-225). Οι εξελίξεις αυτές, και κυρίως η προσδοκία διαμελισμού της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας επηρέασαν σημαντικά την ανάπτυξη αλλά και εκδήλωση του εθνικισμού στα Βαλκάνια, μεταστρέφοντας τα εθνικά αλυτρωτικά οράματα των βαλκανικών εθνών, σε προτάσεις πολιτικής και πρακτικής εφαρμογής (Τσιφριγώτης, 2013 :197-1999, 206).

3.1. Διεθνείς Συστημικές Προκλήσεις

Ο γεωπολιτικός περίγυρος της Ελλάδας συνέχιζε να παραμένει ανταγωνιστικός, με ισχυρή την παρουσία των μεγάλων δυνάμεων, ενώ εθνικισμός των νεοσύστατων βαλκανικών κρατών ενδυναμώνεται. Η τρωτότητα της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, ήταν παράγοντας αβεβαιότητας και αστάθειας, καθώς μετά την διαφοροποίηση της θέσης Αγγλίας-Γαλλίας περί εγγύησης της εδαφικής της ακεραιότητας, προκαλούσε τον ανταγωνισμό των «μνηστήρων». Έτσι ο ελληνικός μεγαλοϊδεατισμός ωθούσε τη χώρα μας να υπερασπιστεί τα συμφέροντα του έθνους, που αποτελούνταν από όσους επικαλούνταν την ελληνική τους καταγωγή, (Σβολόπουλος, 2012:67-70) πολλοί από τους οποίους διαβιούσαν στην Οθωμανική επικράτεια. Αλλά η διάθεσή της αυτή, είτε προσέκρουε στα συμφέροντα και την πολιτική των μεγάλων δυνάμεων σε σχέση με το μέλλον της Οθωμανικής αυτοκρατορίας, είτε ερχόταν σε αντίθεση με τις τάσεις εθνικής ολοκλήρωσης, τα εθνικιστικά οράματα και τις διεκδικήσεις των λοιπών βαλκανικών λαών (Σβολόπουλος, 2012:68). Έτσι το περιβάλλον ήταν αβέβαιο και ασταθές, οι εξωτερικές προκλήσεις ασφαλείας πολλές, σημαντικές και πολύπλοκες, ενώ οι εξελίξεις φαινόταν να προδιαγράφουν την επερχόμενη σύγκρουση.

3.1.1. Μεγάλες Δυνάμεις

Η Αυστροουγγαρία, μετά την κατάληψη (1879) και ενσωμάτωση (1908) της Βοσνίας-Ερζεγοβίνης, ενεπλάκη δραστηκότερα στο υποσύστημα των Βαλκανίων, έχοντας βλέψεις ακόμη και για την Θεσσαλονίκη, αλλά και άλλες περιοχές που διεκδικούσε η Βουλγαρία (Τούντα Φεργάδη, 2020:142). Το γεγονός ότι κάποιες βλέψεις της Αυστροουγγαρίας ερχόταν σε σύγκρουση με τις εθνικές μας προσδοκίες, δεν επηρέαζε σημαντικά την ελληνική πολιτική, στο εσωτερικό και στο

εξωτερικό, καθώς η Βιέννη, όμως, την περίοδο 1909-1913 δεν ήταν προετοιμασμένη για ανάληψη πρωτοβουλίας στα Βαλκάνια (Τσιριγώτης, 2006:119).

Η εμφάνιση της ενιαίας Γερμανίας, που συνοδεύτηκε από πολύμορφη ενδυνάμωση και διεύρυνση της σφαίρας επιρροής της με απώτερο σκοπό την εξασφάλιση πρώτων υλών, επέφεραν «παρατεταμένη περίοδο ανακατατάξεων και αναδιανομής ισχύος» (Κουσκουβέλης, 1997:241). Το συνέδριο του Βερολίνου (1878) αποτέλεσε έμπρακτη απόδειξη της αυξημένης γερμανικής ισχύος και επιρροής και η διάσωση της Τουρκίας από την «πίεση» των Ρώσων που είχαν φθάσει στα πρόθυρα της Κωνσταντινουπόλεως «συνέδεσε δια της βίας την Τουρκίαν με την Γερμανίαν» (Driault, 1930:41). Επιχειρήθηκε στρατιωτική, οικονομική και πολιτική διείσδυση στην Τουρκία, απαραίτητη για την εισαγωγή πρώτων υλών και την εξαγωγή των βιομηχανικών της προϊόντων, αμφισβητώντας την πρωτοκαθεδρία της Αγγλίας και Γαλλίας, τις οποίες και σταδιακά εκτόπισε. Η ανάγκη διατήρησης ανοικτού διαύλου επικοινωνίας με την Οθωμανική Αυτοκρατορία, στρέφει το γερμανικό ενδιαφέρον της προς τα Βαλκάνια και την Μακεδονία γιατί αποτελούν το δρόμο προώθησης προς την Ανατολή, του «Drang nach Osten» της Πρωσίας (Σβορώνος, 1983:108). Στο πλαίσιο αυτό μεριμνά αρχικά για την ανάσχεση του Σλαβισμού, με σκοπό την ανάσχεση της ρωσικής επιρροής, σε Βουλγαρία, Ρουμανία και Ελλάδα. Η στήριξη της Γερμανίας στην Οθωμανική Τουρκία δεν επηρέασε σημαντικά την ελληνική πολιτική, καθώς οι συνέπειες της στάσης της αυτής εξισορροπήθηκαν από την πολιτική ανάσχεσης του Σλαβισμού, που ασκούσε το Βερολίνο⁷.

Η Ρωσία με την νίκη της στον Ρωσοτουρκικό πόλεμο εγκαινιάζει περίοδο αμφισβήτησης της εδαφικής ακεραιότητας της Τουρκίας έχοντας παράλληλα επιβοηθητικό ρόλο στον Βαλκανικό συνασπισμό (Τσιριγώτης, 2006:118). «Η ενθάρρυνση και αρωγής της Ρωσίας» στη συμμαχική σύμπλευση Βουλγαρίας και Σερβίας (Μάρτιος 1912) ήταν ορατή (Driault, 1930:43). Στρατηγικό της στόχος αποτέλεσε η περιοχή των Στενών και της Κωνσταντινουπόλεως, με βάση το ιστορικό της όνειρο για διέξοδο στην Μεσόγειο, με πρώτο σταθμό την εγκατάσταση στην Κωνσταντινούπολη και τα Στενά. (Βισβίζη-Δοντά, 2015:123). Η για πρώτη φορά, βραχείας έστω διάρκειας διακοπή της ναυσιπλοΐας με κλείσιμο των Στενών από την Τουρκία, στη διάρκεια του Ιταλοτουρκικού πολέμου, αποδείχτηκε επώδυνη για την

⁷ Όπως θα επιβεβαιωθεί κατά τις διαπραγματεύσεις της Συνθήκης του Βουκουρεστίου, με το πέρας του Β' Βαλκανικού πολέμου από την προσωπική στήριξη του Κάιζερ υπέρ ημών, ιδίως για την απόδοση της Καβάλας στην Ελλάδα (Παπαφλωράτος, 2014:323).

οικονομία της, προκαλώντας σοβαρότατη οικονομική κρίση (Βισβίτζη-Δοντά, 2015:124). Η ρωσική πολιτική και συγκεκριμένα η ενθάρρυνση και αρωγή της στην συμμαχική σύμπραξη Βουλγαρίας-Σερβίας (Μάρτιος 1912) επηρέασε την πολιτική μας ωθώντας τη χώρα μας, προ των διαφαινομένων εξελίξεων, να επιδιώξει δυναμικά την προσέγγιση με την Σόφια, «χωρίς να διατυπώση κανέναν εδαφικόν όρον ριψοκινδυνεύοντας» (Driault, 1930:43). Επιπλέον η σταθερή της υποστήριξη «ως εκ γενετής προστάτιδα» (Driault, 1930:42) των Σλάβων της βαλκανικής και η εμμονή της για έλεγχο των Στενών και της Πόλης, συνέτειναν σε κάποιο βαθμό στον προσανατολισμό της χώρας μας προς την Αγγλία, ως ανάχωμα στον «ρωσικό επεκτατισμό στα Βαλκάνια και προς την Μεσόγειο» (Σβολόπουλος, 2019:79).

Η Γαλλία, αρχικά συμμεριζόταν την αγγλική πολιτική θέση περί ακεραιότητας της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, για οικονομικούς κυρίως λόγους καθώς το 60% του Οθωμανικού δημόσιου χρέους και άνω του 50% των ξένων επενδύσεων στην Τουρκία ήταν σε γαλλικά χέρια (Μαρκεζίνης, 1967:274). Χαρακτηριστική της πολιτικής αυτής, είναι η δήλωση του πρωθυπουργού Πουανκαρέ ότι «η Γαλλία παραμένει σταθερά προσηλωμένη στις πατροπαράδοτες αρχές της ανατολικής πολιτικής, ακεραιότητα της Οθωμανικής αυτοκρατορίας και διατήρηση του status quo» (Τούντα- Φεργάδη, 2005:27). Η πολιτική αυτή διαφοροποιήθηκε σταδιακά και αναθεωρήθηκε σε σύμπλευση με την σύμμαχό της Αγγλία, όπως παρατίθεται στη συνέχεια.

Η Αγγλία στήριζε την ακεραιότητα της Οθωμανικής Τουρκίας, ως ανάχωμα στην ρωσική επέκταση προς νότο. Προοδευτικά, μπροστά στην Γερμανική ενδυνάμωση και στον αυξημένο κίνδυνο που αυτή αντιπροσώπευε, υπερέκρασε τις επιφυλάξεις της έναντι της Ρωσίας και συνδέθηκε μαζί της με συμμαχία, στο πλαίσιο της ANTANT (1907) και αναθεώρησε, μαζί με την Γαλλία, την στάση της ως προς διαφύλαξη της τουρκικής εδαφικής ακεραιότητας. Σε αυτό συνετέλεσε, πλέον της διαφαινόμενης τρωτότητας της Τουρκίας, η σκληρή εθνικιστική πολιτική των Νεότουρκων και οι εθνοτικές εκκαθαρίσεις που αυτοί πραγματοποίησαν, γεγονότα που κατέδειξαν την ανάγκη «απολύτρωση των υποδούλων» (Driault, 1930:43). Παρά την συμμαχική σχέση η δυσπιστία δεν έλειψε καθώς τα πάγια ρωσικά συμφέροντα που επικεντρωνόταν στην ελεύθερη διακίνηση από και προς την Μεσόγειο μέσω των Στενών (Βισβίτζη-Δοντά, 2015:124), προσέκρουαν στα στρατηγικά αγγλικά

συμφέροντα περί ναυτικού ελέγχου των θαλάσσιων, με σκοπό τη διατήρηση της παγκόσμιας ναυτικής της πρωτοκαθεδρίας (Τσιριγώτης, 2013: 204-208, 268).

Η Αγγλία όντας αδιαφιλονίκητα κυρίαρχος στη Μεσόγειο και έχοντας στα χέρια της την ελληνική οικονομία, διαδραμάτιζε πρωταρχικό ρόλο (Σβορώνος, 1983:105) στην επιρροή που ασκούσε στην ελληνική εξωτερική πολιτική, έναντι του Ανατολικού ζητήματος (Σβορώνος, 1983:105). Η ρωσική και η γαλλική επιρροή στην Ελλάδα είναι παροδικές, επηρεάζοντας την ελληνική πολιτική μόνο έμμεσα με τη στάση που κρατούσαν απέναντι στην πολιτική της Μεγάλης Βρετανίας (Σβορώνος, 1983:105). Γίνεται λοιπόν σαφές ότι, η βρετανική εξωτερική πολιτική συνωθούμενη από τα στρατηγικά της συμφέροντα (έλεγχος θαλάσσιων οδών, ανάσχεση των κεντρικών χερσαίων ευρωπαϊκών δυνάμεων, ελεύθερη διεξαγωγή εμπορίου, αξιοποίηση των ενεργειακών πόρων και των συντελεστών ισχύος των αποικιών της) επεφύλασσε για την Ελλάδα το ρόλο του τοποτηρητή-θεματοφύλακα των πάγιων ζωτικών της συμφερόντων.

Η αναθεώρηση λοιπόν της Αγγλικής, αλλά και της Γαλλικής πολιτικής έναντι της διατήρησης της ακεραιότητας της Οθωμανικής Τουρκίας, αναπτέρωσε τις ελπίδες και τα οράματα του έθνους για απελευθέρωση των υποδούλων αδελφών και ώθησε εξ' ανάγκης την ελληνική κυβέρνηση στο να εντείνει τις προσπάθειες εσωτερικής και εξωτερικής ενδυνάμωσης της χώρας, προσδοκώντας στην υλοποίηση των εθνικών στόχων. Ταυτόχρονα έστρεψε την χώρα σε εναρμόνιση με τις δυο αυτές Μεγάλες Δυνάμεις, ιδίως την Αγγλία, που παύοντας να στηρίζουν την εδαφική ακεραιότητα της Τουρκίας, επέτρεπαν την ευόδωση του εθνικού οράματος.

3.1.2. Τουρκία

Η ευρισκόμενη σε αποσύνθεση Οθωμανική Αυτοκρατορία, μετά την επανάσταση των Νεότουρκων και παρά τις αντίθετες αρχικά διακηρύξεις, εγκαταλείπει τις φιλοδοξίες για την δημιουργία δημοκρατικού καθεστώτος (Morgenthau, 2016:212) και σύντομα επιδεικνύει «αγρία εκδήλωση μανιώδους εθνικισμού» (Driault, 1930:38). Παρά τις σημαντικές στρατιωτικές ήττες και τις απώλειες εδαφών που υπέστη τον 19ο και 20ο αιώνα, παρέμενε μια υπολογίσιμη δύναμη (ΓΕΣ/ΔΙΣ, 1993:73), με προκλητική πολιτική έναντι των υποδούλων Ελλήνων και λοιπών χριστιανών. Η Τουρκία αποτελεί κεντρική απειλή για τους ελληνικούς πληθυσμούς σε Θράκη, Μακεδονία και Ήπειρο (Τσιριγώτης, 2006:112) καθώς

προβαίνει σε εκτουρκισμό και μαζική εξόντωση μη μουσουλμανικών στοιχείων (Morgenthau, 2016:214). Επιπλέον η Τουρκία προκάλεσε οικονομικό πόλεμο εναντίον του ελληνικού εμπορίου (Τσιριγώτης, 2006:113) που είχε ως αποτέλεσμα τον περιορισμό των ελληνικών δημόσιων εσόδων (Σβολόπουλος, 2019:57).

3.1.3. Βουλγαρία

Μετά την ρωσική νίκη κατά τον Ρωσοτουρκικό πόλεμο (1877-78), η στήριξη στην Βουλγαρία, όπως δυναμικά εκφράστηκε με τις παροχές της Συνθήκης του Αγίου Στεφάνου, αφύπνισε τον βουλγαρικό εθνικισμό, υποδαύλισε τον μεγαλοϊδεατισμό της Σόφιας και κατέδειξε την τρωτότητα του Οθωμανικού κράτους. Ο βουλγαρικός εθνικισμός εκδηλώθηκε σύντομα με την στρατιωτική ιδίως ενδυνάμωση της Σόφιας, την πραξικοπηματική κατάληψη της Ανατολικής Ρωμυλίας (1885) και την επεκτατική συμπεριφορά της στην κατεχόμενη Μακεδονία, ιδίως στις αρχές του 20ου αιώνα, αποτελώντας έτσι σημαντική απειλή ασφάλειας για την Ελλάδα, Σερβία και Τουρκία.

Προ του σκοπού υλοποίησης του εθνικού της οράματος που παρέμενε πιστό στην Συνθήκη του Αγίου Στεφάνου (Τούντα-Φεργάδη, 2019:2). Οι κοινές προκλήσεις που αντιμετώπιζαν θα οδηγήσουν να συμμαχήσει με την Σερβία (22 Φεβ 1912), με παρέμβαση της Ρωσίας (Βεντήρης, 1930:91). Ομοίως θα συνάψει συμμαχία και με την Ελλάδα (17 Μαΐ 1912), χωρίς όμως συμφωνία διανομής εδαφών (Βερέμης, 2004:47-48), ούτε και για το μέλλον της Θεσσαλονίκης (Βεντήρης, 1930:93). Η υποκειμενική της θεώρηση περί του τι αποτελεί δίκαια διεκδίκηση, σε συνδυασμό με τον μεγαλοϊδεατισμό της που απέρρευε από την Συνθήκη του Αγίου Στεφάνου θα την οδηγήσει σε παράλογες διεκδικήσεις που θα οδηγήσουν σε προστριβές (Driault, 1930:39). Η στάση αυτή σε συνδυασμό με την στρατιωτική της ισχύ και τις σφοδρές αξιώσεις περί ηγεμονίας στα Βαλκάνια, ώθησαν Ελλάδα και Σερβία σε αντίρροπο σχήμα συμμαχίας προς αντιμετώπιση του κινδύνου που αντιπροσώπευε η Βουλγαρία (Driault, 1930:49).

3.1.4. Σερβία

Διατηρούσε ιδιαίτερες σχέσεις με την Γαλλία και είχε δεσμούς με την ομόδοξη Ρωσία. Οι σχέσεις της λόγω αντικρουόμενων συμφερόντων με την γειτονική Αυστροουγγαρία ήταν γενικά σε ένταση. Ο ενισχυμένος εθνικισμός και οι

αλτρωτικές της διαθέσεις ωθούσαν στην υπηρετήση των συμφερόντων της. Έτσι δεν διστάζει να κηρύξει τον πόλεμο στην Βουλγαρία, όταν αυτή θα προσαρτήσει πραξικοπηματικά την Ανατολική Ρωμυλία. Στη διάρκεια της κρητικής επανάστασης, προ του κινδύνου επεκτάσεως της Ελλάδας με ενσωμάτωση της Κρήτης, Βελιγράδι και Σόφια «υπεσχέθησαν εις τον Σουλτάνον να παραμείνουν ουδέτεροι δια να δυνηθεί ούτος να την φέρει εις τα λογικά της» (Driault, 1930:34). Προσέβλεπε στην απόκτηση μέρους της Οθωμανικής επικράτειας, έχοντας ως πολιτική θέση τον διαμελισμό και την κατανομή τους.

Προ του οράματος της εθνικής ολοκλήρωσης, παραβλέπει διαφορές με την γειτονική Βουλγαρία και συνάπτει μαζί της μυστική συμφωνία, με ρωσική παρότρυνση, (Βεντήρης, 1931:92) που προέβλεπε και τον τρόπο διανομής των εδαφών που θα απελευθερωνόταν, ενώ έθεταν σε περίπτωση διαφωνίας, το θέμα υπό ρωσική επιδιαιτησία (Βερέμης, 2004:47-48).

3.1.5. Κύριες Εξωτερικές Επιρροές

Στο υποσύστημα των Βαλκανίων η αποδυνάμωση της Οθωμανικής ισχύος μετά την ήττα στον πόλεμο με την Ιταλία, σε συνδυασμό με τις αναταράξεις που λαμβάνουν χώρα στο εσωτερικό της (εξεγέρσεις πληθυσμών), προκάλεσαν μεταβολή υπάρχουσας ισχύος με ταυτόχρονη ανάδυση ευκαιριών για τα Βαλκανικά κράτη. Η Ελλάδα, βρέθηκε να βιώνει ως απειλές, την προκλητική στάση της Τουρκίας και την σκληρή στάση των Νεότουρκων κατά των χριστιανικών υπόδουλων πληθυσμών της. Καθώς επίσης και την αναθεωρητική – επεκτατική πολιτική της Σόφιας, που αποσκοπούσε στην προσάρτηση εδαφών και την αναβίωση της Μεγάλης Βουλγαρίας.

Τα παραπάνω συνέθεταν δυναμικές προκλήσεις ασφαλείας στις οποίες η Ελλάδα κλήθηκε να αντιμετωπίσει καθώς απειλείτο η ασφάλεια των υποδούλων πληθυσμών της και η ευόδωση των εθνικών της πόθων. Η πολιτική ηγεσία διαμόρφωσε την εξωτερική της πολιτική με σκοπό, την αξιοποίηση της τρωτότητας της Οθωμανικής Τουρκίας και την εκπλήρωση της Μεγάλης Ιδέας (Τσιριγώτης, 2006:112). Έτσι επεδίωξε την απόκτηση ισχύος μιας και κατά την νεοκλασική ρεαλιστική προσέγγιση, η ισχύς είναι εξαιρετικά σημαντική και αναφέρεται στις «δυνατότητες ή πόρους... με τους οποίους τα κράτη μπορούν να επηρεάσουν το ένα

το άλλο», γεγονός που θα ενίσχυε την θέση της στο υποσύστημα των Βαλκανίων καθορίζοντας ανάλογα και τα όρια της εξωτερικής της πολιτικής ως μέσο επίτευξης στόχων.

3.2. Εσωτερική Εξισορρόπηση

Προ των προκλήσεων ασφαλείας που αντιπροσώπευαν η έξαρση του εθνικισμού των Βαλκανικών κρατών, με προεξάρχοντα τον βουλγαρικό, καθώς και τα μέτρα και διώξεις που εφαρμόζαν οι Νεότουρκοι κατά των υποδούλων ελλήνων, ο Βενιζέλος κατανόησε ότι η χώρα θα έπρεπε να λάβει μέτρα προς επαύξηση της ισχύος για να αντιμετωπίσει τις προκλήσεις ασφαλείας, και την επερχόμενη αλλαγή ισορροπίας ισχύος στα Βαλκάνια (Τσιριγώτης, 2006:117). Επαληθεύοντας την αρχή του νεοκλασικού ρεαλισμού ότι το κράτος για να μεγιστοποιήσει την ασφάλεια του πρέπει να ελέγχει το εξωτερικό του περιβάλλον από ανακατατάξεις στην ισορροπία , που στην συγκεκριμένη περίπτωση τις προκαλούσαν οι αναθεωρητικές τάσεις της Βουλγαρίας.

Κατανοώντας επίσης ότι τα κίνητρα του Κινήματος είχαν και ισχυρή κοινωνική διάσταση, διέβλεψε την ανάγκη επιβολής κοινωνικής δικαιοσύνης, ισονομίας, ισοπολιτείας και αποκατάστασης της απόλυτα αναγκαίας κοινωνικής συνοχής επιτυγχάνοντας σύμπνοια, θρόνου, λαού και κυβερνήσεως. Η σύμπνοια καταδεικνύει την ποιότητα του ηγέτη, καθώς προσπαθεί να εξαλείψει τις ομάδες πίεσης του εσωτερικού που επηρεάζουν την εξαγωγή μέγιστων πόρων από την κοινωνία, περιορίζοντας την εξωτερική πολιτική της χώρας (Zakaria, 1999:19).

Ακόμη μία ενέργεια του Βενιζέλου, στο πλαίσιο της εσωτερικής εξισορρόπησης που αναδεικνύει την παραπάνω αρχή του νεοκλασικού ρεαλισμού είναι οι «επώδυνοι συμβιβασμοί» (Βεντήρης, 1931:90-94) σε κορυφαία θέματα όπως το πολιτειακό. Παρά τις αρχικά προωθημένες και ριζοσπαστικές απόψεις του περί του πρακτέου και τον θεσμό της βασιλείας (Ζορμπάς, 1925:65-67), επέβαλλε να συγκληθεί Αναθεωρητική και όχι Συντακτική Εθνοσυνέλευση, σε αντίθεση με την λαϊκή απαίτηση (Βεντήρης, 1931:65-66), αποβλέποντας στην σύμπνοια, γεγονός που θα επέτρεπε την υλοποίηση της πολιτικής του. Επιπλέον, χάρη της ομοψυχίας και αψηφώντας τις αντιδράσεις (Γεροζήσης, 1996:317), επανήλθαν ο Διάδοχος (ως αρχηγό του στρατού) και οι Πρίγκιπες στο στράτευμα, καθώς και αριθμό

απομακρυνθέντων αξιωματικών προσκείμενων στον Διάδοχο και όρισε υπασπιστή του τον Ιωάννη Μεταξά, πρόσωπο του βασιλικού περιβάλλοντος.

Αναθεωρήθηκε το Σύνταγμα του 1864, χωρίς να θιγούν θεμελιώδεις διατάξεις που αφορούσαν τα προνόμια του Βασιλιά (διάλυση βουλής, σύναψη συμμαχιών), επιτρέποντας την συνέχιση του «δίπολου εξουσίας» σε σημαντικά θέματα πολιτικής και λήψεως αποφάσεων. Επήλθαν αλλαγές, στην προστασία των ατομικών ελευθεριών, στην προσωπική ασφάλεια, στην φορολογική ισότητα, στο δικαίωμα του συνεταιρίζεσθαι και στο απαραβίαστο της κατοικίας. Καθιερώθηκε μονιμότητα των δημοσίων υπαλλήλων και ρυθμίστηκαν θέματα τοποθετήσεων και μεταθέσεων τους. Θεσπίστηκε υποχρεωτική δωρεάν στοιχειώδης εκπαίδευση και έγινε εκπαιδευτική μεταρρύθμιση που στόχευε στη «δημιουργία συστήματος/φορέα ουσιαδούς παιδείας μάλλον, παρά μηχανισμό πειθαναγκασμού, χειραγώγησης και καταπίεσης των νέων» (Κιτρομιλίδης, 2011). Ενισχύθηκε η δικαστική ανεξαρτησία και αναγνωρίστηκε η υποχρεωτική καθολική στρατιωτική θητεία, ενώ θεσπίστηκε εργατική νομοθεσία για την εργασία γυναικών και ανηλίκων. Οι ανωτέρω αλλαγές πιστοποιούν την ποιότητα του ηγέτη ο οποίος μέσω της διασφάλισης της εσωτερικής σταθερότητας και ευημερίας επαυξάνει την ισχύ του κράτους και κατ'επέκταση μειώνει περιορισμούς στην άσκηση εξωτερικής πολιτικής.

Στην οικονομία, διαπνεόμενος από οικονομικό φιλελευθερισμό, με στοιχεία κοινωνικής δικαιοσύνης, επέφερε την πολυπόθητη δίκαια φορολόγηση. Έλαβε μέτρα προστασίας της εγχώριας βιομηχανίας, ίδρυσε υπουργείο Εμπορίου και Γεωργίας, προστάτευσε τους γεωργούς και μερίμνησε για την ανάπτυξη των παραγωγικών δυνάμεων, προσβλέποντας στην ευημερία, μέσα από την αύξηση του εθνικού πλούτου. Περίορισε τις δαπάνες, πάγωσε τις προσλήψεις (Πλουμίδης, 2020:95) και προσέλκυσε την μεταφορά κεφαλαίων και δραστηριοτήτων, πλουσίων ομογενών στην Ελλάδα. Η αγροτική κρίση εκτονώθηκε μέσα από την μετανάστευση και την εισροή εμβασμάτων, ενώ υπέρ διπλασιάστηκε η παραγωγή του καπνού (Πατρώνης, 2015:160). Διαβλέποντας ορθά την διεθνή πραγματικότητα και ότι επίκειται πολεμική αναμέτρηση, δημιούργησε αποθεματικό για τους σκοπούς του πολέμου. Έτσι το «κόστος αν και σημαντικό δεν κλόνησε την εθνική οικονομία» (Πατρώνης, 2015:160), ενώ για πρώτη φορά «από δεκαετηρίδων ο εξ 135.000.000 προϋπολογισμός, έκλεισε με περίσσευμα 1.180.000 χρυσών δραχμών» (Βεντήρης, 1931:76).

Στον στρατιωτικό τομέα, αναλαμβάνοντας και τα καθήκοντα του Υπουργού των Στρατιωτικών και Ναυτικών, απέδειξε το ενδιαφέρον του για τον πρωταρχικό αυτόν τομέα εθνικής ισχύος. Παγίωσε την πειθαρχία, καθιστώντας «εντός ολίγων μηνών τον στρατόν και στόλον όργανα πραγματικής αμύνης της χώρας» (Βεντήρης, 1931:76). Αδιαφορώντας για προϋπάρχουσες δεσμεύσεις προς τον Κάιζερ (Μεταξάς, 1960:32), προσκάλεσε γαλλική στρατιωτική αποστολή για την αναδιοργάνωση του στρατού και αγγλική για το ναυτικό, κάνοντας σαφή τον στρατηγικό του προσανατολισμό. Το πλεόνασμα στον προϋπολογισμό (Τσιριγώτης, 2006:161) από την οικονομική του πολιτική, επέτρεψε την αύξηση κατά 5,48% των δαπανών του στρατού και κατά 17,53% του ναυτικού (Σβολόπουλος, 2019:67).

Τροποποιώντας τον οργανισμό του στρατού, δημιουργήθηκε επιτελική υπηρεσία με σκοπό την ταχεία εκτίμηση των καταστάσεων και την λήψη τεκμηριωμένων αποφάσεων (ΓΕΣ/ΔΙΣ, 2005:240-243). Συντάχθηκαν σχέδια επιχειρήσεων και σχέδιο επιστρατεύσεως. Πραγματοποιήθηκαν για πρώτη φορά, ασκήσεις ευρείας κλίμακας σε εμπόλεμη σύνθεση (Τανάγρα, Μάιο 1912). Με βάση την αρχή της ποιοτικής εξισορρόπησης έναντι της ποσοτικής, λόγω περιορισμού έμψυχου δυναμικού (Τσιριγώτης, 2006:158), αντικαταστάθηκαν τα παλιά πυροβόλα με νέα ταχυβόλα, παραλήφθηκαν νέα τυφέκια, πλήθος πυρομαχικών και το θωρηκτό «Αβέρωφ». Στάλθηκαν αξιωματικοί για εκπαίδευση στο εξωτερικό, καταργήθηκαν οι απαλλαγές στράτευσης και εκπαιδεύτηκαν οι ανεκπαιδευτοι έφεδροι. Η περίοδος 1911-1912, αποτέλεσε περίοδο αναδιοργάνωσης και εκσυγχρονισμού (Τσιριγώτης, 2006:156-159), με επαύξηση και του συγκριτικού πλεονεκτήματος της ναυτικής ισχύος για τον θαλάσσιο έλεγχο του Αιγαίου, με αποτέλεσμα να επιβεβαιώνεται στους επικείμενους πολέμους η ορθή αντίληψη του για την διεθνή πραγματικότητα.

Σύμφωνα με τα παραπάνω διαφαίνεται η εξωτερική ενδυνάμωση της εθνικής ισχύος που αφορά στον επηρεασμό του περιβάλλοντος των Βαλκανίων μέσω κυρίως της οικονομικής και στρατιωτικής ισχύος. Όλες οι ενέργειες, «...ο εκσυγχρονισμός και η ανόρθωση, εξυπηρετούσαν έναν στόχο, την μεγάλη προτεραιότητα της ζωής του Βενιζέλου, που ήταν να οδηγήσει τα οράματα του ελληνικού αλυτρωτισμού σε αίσιο πέρας» (Βερέμης, 2017:53), διαβλέποντας την συρρίκνωση του Οθωμανικού κράτους. Με ευρεία πλέον την λαϊκή στήριξη και αποδοχή, μεταλαμπαδεύει στο έθνος τον ήδη υπάρχων κίνδυνο που διατρέχει ο αλύτρωτος ελληνισμός και την άμεση απειλή που υπάρχει από την Τουρκία.

Τέλος, αφού πέτυχε μέσω της εσωτερικής ενδυνάμωσης, να αυξήσει την σχετική ισχύ που την θεωρούσε ως μέσον άσκησης πολιτικής, επιδίωξε με την διπλωματία να ενισχύσει περαιτέρω την χώρα μέσα από εξωτερική ενδυνάμωση, με προσεγγίσεις και συμμαχίες, ενισχύοντας την θέση της περιφερειακά. Με την επιλογή του αυτή, τερματίστηκε η περίοδος της «λαμπράς απομόνωσης», στην οποία συντελούσε η «αθεράπευτος στρατιωτική αδυναμία του τόπου» (Βεντήρης, 1931:89).

3.3. Εξωτερική Πολιτική

Η Τουρκία, μετά την ήττα της στον πόλεμο με την Ιταλία και την απώλεια εδαφών (Κυρηναϊκή, Τριπολίτιδα, Δωδεκάνησα), βρισκόταν σε πορεία παρακμής (Μπάλας, 2016:225). Το κίνημα των Νεότουρκων, αν και αποσκοπούσε στην κατάλυση της απολυταρχίας και την εγκαθίδρυση εκσυγχρονισμένου κράτους, με ευρωπαϊκά πρότυπα, ισονομία και ισοπολιτεία, σύντομα επικράτησαν οι εθνικιστικές του τάσεις (Τσιριγώτης, 2006:122), που απέβλεπαν στην συνέχιση της κυριαρχίας της τουρκικής εθνότητας σε βάρος των υπολοίπων (Βακαλόπουλος, 1988:181-183). Η εθνικιστική αυτή πολιτική και πρακτική θα επικυρωθεί τον Νοέμβριο 1910, στο 3ο ετήσιο συνέδριο των Νεότουρκων, στη Θεσσαλονίκη, όταν εγκρίθηκε η πολιτική αφομοίωσης των μη μουσουλμανικών εθνοτήτων (Βακαλόπουλος, 1988:328-332). Συνέπειά της, ήταν οι διώξεις και η καταπίεση κατά των υπόδουλων χριστιανικών πληθυσμών με ταυτόχρονη προσπάθεια βίαιου εκτουρκισμού τους (Morgenthau, 2016:214).

Η ενδυναμωμένη Βουλγαρία, ενισχυμένη περαιτέρω από την στήριξη της Ρωσίας (Βεντήρης, 1931:91), πρόβαλλε σαν αναδυόμενη ηγεμονική δύναμη στην περιοχή των Βαλκανίων (Driault, 1930:49). Μέσω της σύμπραξης με την Σερβία, δημιουργούν την Βαλκανική Συμμαχία, που θέτει ως στόχο την προσάρτηση εδαφών της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, όπου ήταν εγκατεστημένοι ομοεθνείς πληθυσμοί τους (Τσιριγώτης, 2006:122). Συνεπακόλουθο της ενέργειας αυτής, ήταν η εδαφική επέκτασή τους, με ταυτόχρονη ενίσχυση του περιφερειακού τους ρόλου, δημιουργώντας μεταβολή της ισορροπίας ισχύος. Η μεταβολή αυτή σύμφωνα με τον νεοκλασικό ρεαλισμό αποτελεί παράγων επιρροής της εξωτερικής πολιτικής.

Ο Βενιζέλος, κατανοώντας τις προκλήσεις, πρώτιστα επεδίωξε την επαύξηση των απαραίτητων μέσων ισχύος, για να μπορέσει το κράτος να ανταποκριθεί στις προκλήσεις του εξωτερικού περιβάλλοντος. Για να το υλοποιήσει αυτό έθεσε ως

βραχυπρόθεσμο κεντρικό πολιτικό στόχο την συγκρότηση «ισχυρού αστικού εθνικού κράτους» δικαίου (Βερέμης, 2017:53), με βάση το στρατηγικό τρίπτυχο, κοινωνικό-πολιτική, στρατιωτική και οικονομική ανάπτυξη. Με ενδυναμωμένη την χώρα, μεσοπρόθεσμα στόχευε στην ενίσχυση του ρόλου και της θέσης της στο υποσύστημα των Βαλκανίων, μέσω ανάσχεσης των άμεσων περιφερειακών συστημικών απειλών (Οθωμανική Αυτοκρατορία-Βουλγαρία). Λόγω των διαδικασιών εσωτερικής εξισορρόπησης η στρατηγική που εφαρμόζεται είναι η ισορροπία ισχύος (Τσιριγώτης, 2006:125), στρατηγική επιτακτική προς διασφάλιση της επιβίωσης και ταυτόχρονα κατευναστική σε πιθανή αναθεωρητική πολιτική της Βουλγαρίας.

Από τον λόγο του πρωθυπουργού (Οκτ 1911) «Κυβέρνησις δεν αφίσταται χαραχθείσης πολιτικής, επιθυμούσα μη διασαλευθεί η τόσον αισίως χωρούσα ανοδιοργάνωσις στρατιωτικών δυνάμεων χώρας, ήτις μόνη επιτρέψει του λοιπού τελεσφόρον προστασίαν εθνικών συμφερόντων» (Σβολόπουλος, 2019:119), διαφαίνεται ότι βασικός στόχος του ήταν η αποφυγή κάθε άκαιρης πολεμικής αναμέτρησης, πριν την αύξηση ισχύος της χώρας. Οι βιαιότητες κατά των ομογενών στην Οθωμανική επικράτεια, αντιμετωπίστηκαν με λογική και ψυχραιμία, μέσω διαβήματος προς τις Μεγάλες Δυνάμεις, (Βεντήρης, 1931:123) συμβάλλοντας στην αναθεώρηση του δόγματος «σεβασμού της εδαφικής ακεραιότητας της Τουρκίας» από Αγγλία-Γαλλία. Ομοίως δεν αποδέχθηκε τους Κρήτες βουλευτές στο ελληνικό κοινοβούλιο, μη διστάζοντας να διατάξει την βίαιη απώθηση των πρώην συντρόφων του, θεωρώντας ότι «...κακός δαίμων εχάλασε τον νουν των...» (Αθανασιάδης, 2009). Διαφαίνεται λοιπόν η επιρροή που ασκεί η απειλή της Τουρκίας στην εξωτερική πολιτική της χώρας, η οποία αποσκοπεί στην αποφυγή προκλήσεων στις σχέσεις των δύο χωρών με σκοπό κέρδος χρόνου, προς επίτευξη της εσωτερικής εξισορρόπησης.

Ο Βενιζέλος, λόγω αδυναμίας ισχύος στο εσωτερικό, εναλλακτικά θεωρεί ότι είναι δυνατή η μακροπρόθεσμη πραγμάτωση της Μεγάλης ιδέας με την εκ των έσω αποσάθρωση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας σαν αποτέλεσμα της πολιτισμικής, οικονομικής και πνευματικής επικράτησης των ελληνικών πληθυσμών της Ανατολίας, καθώς «η ακμή της ελληνικής Μικράς Ασίας ήτο ανωτέρα πάσης άλλης ελληνικής χώρας (Βεντήρης, 1931:262). Προϋπόθεση γι' αυτό θεωρούσε την «15ετή τουλάχιστον ειρηνική περίοδος δια το νέον ελληνικόν καθεστώς, όπως ενεφανίσθη μετά την συνθήκη του Βουκουρεστίου» (Βεντήρης, 1931:262). Η ποιότητα του Βενιζέλου στην αντίληψη διαφαίνεται από την δήλωση του «θα αποδεχόμην μια

ομοσπονδία Τουρκίας –Ελλάδας, καθώς με αυτόν τον τρόπο θα είχαμε πολύ μεγαλύτερη επιρροή από το να κατακτήσουμε μια επαρχία και τα νησιά» (Τσιριγώτης, 2006:124). Με την στάση της Οθωμανικής Τουρκίας να παραμένει αδιάλλακτη όσο αναφορά τις διώξεις και τον εκτουρκισμό των χριστιανικών πληθυσμών σε συνδυασμό με την πίεση που ασκεί η συμμαχία μεταξύ Σερβίας-Βουλγαρίας, προβαίνει σε αναπροσαρμογή της εξωτερικής πολιτικής.

Σύμφωνα με τον νεοκλασικό ρεαλισμό η σύμπραξη κρατών αποτελεί παρεμβατικό παράγων επιρροής της εξωτερικής πολιτικής. Η Βαλκανική Συμμαχία, επέδρασε στην ελληνική εξωτερική πολιτική καθώς ο Βενιζέλος αντιλαμβάνεται ότι σε μία πιθανή σύρραξη και νίκη της συμμαχίας η Ελλάδα θα αντιμετωπίσει αλλαγή ισορροπίας ισχύος στο Βαλκανικό υποσύστημα με ταυτόχρονη απώλεια εδαφών όπου κατοικούν ομοεθνείς της. Στα ποιοτικά χαρακτηριστικά του ηγέτη εντάσσεται και η αντίληψη για την διεθνή πραγματικότητα. Ο Βενιζέλος συνεκτιμώντας την άρνηση της Τουρκίας για παραχώρηση δικαιωμάτων στους χριστιανικούς πληθυσμούς της και την σύναψη συμμαχίας Βουλγαρίας – Σερβίας, διαβλέπει ένα παράθυρο ευκαιρίας προς επίτευξη των εθνικών στόχων (Τσιριγώτης, 2006:148).

Πεπεισμένος πλέον ότι μέσω του πολέμου θα μπορούσε να υλοποιήσει τις αλτρωτικές του βλέψεις (Μαυρογορδάτος, 2015:27-33), και σε αντίθεση με την λογική που επέβαλλε τον προσανατολισμό σε αντίρροπη πλευρά, εξαιτίας του βουλγαρικού αναθεωρητισμού (Βεντήρης, 1931:91), έτεινε χείρα φιλίας και συνεργασίας στη Σόφια, αμέσως μετά το Πάσχα του 1911. Χρησιμοποίησε ως αποσταλμένο με μυστικότητα και έξω από τις κοινοβουλευτικές διαδικασίες, τον φίλο του James Boucher, ανταποκριτή των «Times» του Λονδίνου στα Βαλκάνια (Βερέμης, 2017:62), (Price , 1915:32), ενώ η αρχική αυτή προσέγγιση συνεχίστηκε με διπλωματικές ενέργειες του πρεσβευτή μας στη Σόφια Πανά (Βεντήρης, 1931:91). Μέσω της συμμαχίας επιτυγχάνει εξωτερική ενδυνάμωση που σκοπό πλέον έχει την αναθεώρηση του status quo, παρέχοντας ανεξαρτησία και αυτονομία στους ομοεθνείς που κατοικούσαν στην Οθωμανική Αυτοκρατορία με συνεπακόλουθη ένωση των εδαφών στον εθνικό κορμό (Τσιριγώτης, 2006:127).

Κατά τις διερευνητικές επαφές, ξεπέρασε το εμπόδιο της εδαφικής διανομής, με αοριστία, εξαιτίας της έντονης διαφωνίας, έχοντας εμπιστοσύνη στις στρατιωτικές δυνατότητες της χώρας, που οι άλλοι υποτιμούσαν (Μαρκεζίνης, 1968:162). Το

αποδεικνύει όταν δηλώνει στο υπουργικό συμβούλιο ότι, «η διανομή εδαφών θα γίνει κατόπιν, επί τη βάσει της στρατιωτικής κατοχής» (Βεντήρης, 1931:93). Έτσι υπογράφηκε Ελληνοβουλγαρική αμυντική συμφωνία (17 Μαΐου 1912), με ρήτρα αμοιβαίας συνδρομής σε περίπτωση Οθωμανικής επίθεσης. Ο Βενιζέλος, θεωρώντας ότι η χώρα ελέγχει επαρκώς το περιβάλλον ασφαλείας της, αποδέχεται πλέον τους Κρήτες βουλευτές με τιμές στο Ελληνικό κοινοβούλιο (1 Οκτ 1912) σηματοδοτώντας την *de facto* ένωση της Μεγαλονήσου με τον εθνικό κορμό (Κακουράκης, 2009:2). Αν και θεωρούσε την σύρραξη πρόωρη, πιστός στις συμμαχικές δεσμεύσεις, κήρυξε τον πόλεμο κατά της Τουρκίας (4 Οκτ 1912), αφού αυτή έπραξε ανάλογα κατά της συμμάχου Βουλγαρίας.

Ο Α' Βαλκανικός Πόλεμος τελείωσε επίσημα με την Διάσκεψη του Λονδίνου (Δεκ 1912). Η απώλεια της Βόρειας Ηπείρου και οι χειρισμοί του Βενιζέλου, που εγκατέλειψε τους βορειοηπειρώτες, προ της προσφοράς νησιών του Αιγαίου επιδέχονται κριτικής, ενώ «οι Ηπειρώτες πίστευαν ότι τους είχε προδώσει...» (Κόντης, 1989:174). Ο Βενιζέλος απέφυγε να διαρρήξει την πολιτική αξίωση της Ιταλίας καθώς αναγνωρίζει τα κυριαρχικά συμφέροντα Μεγάλης Δύναμης προς την Ήπειρο με συνεπακόλουθη προσαρμογή της Ελληνικής πολιτικής (Τσιριγώτης, 2006:120). Τέλος, η εμμονή των Βουλγάρων για την απόκτηση περισσότερων εδαφών από όσα απελευθέρωσαν, ώθησε Ελλάδα και Σερβία να συνάψουν μυστική συμφωνία αμοιβαίας συνδρομής, σε περίπτωση που δεχθούν επίθεση (Ιουν 1913). Ο Βενιζέλος, αντιλαμβανόμενος την απειλή της Σόφιας, επιδιώκει να επιτύχει εξωτερική εξισορρόπηση συμπράττοντας με την ισχυρή στρατιωτικά Σερβία με σκοπό την αποκατάσταση της ισορροπίας και την μεγιστοποίηση ασφάλειας.

Λόγω της απειλής της Βουλγαρίας, στόχος του Βενιζέλου ήταν η ειρηνική διευθέτηση των διαφορών που προέκυψαν από την διανομή εδαφών της ηττημένης Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Η διανομή έπρεπε να γίνει με εθνολογικά και γεωγραφικά κριτήρια. Ο Έλληνας πρωθυπουργός επεδίωκε την αποφυγή στρατιωτικής αναμέτρησης με την Βουλγαρία, καθώς προείχε η ενσωμάτωση των εδαφών στον εθνικό κορμό (Τσιριγώτης, 2006:130). Ο Β' Βαλκανικός Πόλεμος άρχισε με ταυτόχρονη βουλγαρική προσβολή, στις 30 Ιουν 1913) των θέσεων Ελλήνων και Σέρβων, οι οποίοι τελικά επιβλήθηκαν με δυσκολία, ενώ η σύμπραξη της Ρουμανίας και Τουρκίας, περιέσφιξε την Βουλγαρία και επιτάχυνε την λήξη του

πολέμου. Στην Συνθήκη του Βουκουρεστίου (10 Αυγ 1913), η στήριξη των Μεγάλων Δυνάμεων προς την Σόφια ήταν έκδηλη

3.4. Διάσταση Απόψεων

Ο Διάδοχος Κωνσταντίνος ορίστηκε ως Γενικός Επιθεωρητής του Στρατού Ήερās στις 27 Ιουνίου 1911 (Βεντήρης, 1931:84) και του ανατέθηκε η αρχιστρατηγία με Βασιλικό Διάταγμα την 25 Μαρ 1912. Η επαναφορά του ως επικεφαλή των ενόπλων δυνάμεων αποτέλεσε ενέργεια αμφιλεγόμενη καθώς έγειρε διαφωνίες, ιδίως από τα μέλη του Στρατιωτικού Συνδέσμου (Γεροζήσης, 1996: 317). Προκάλεσε σφοδρές αντιδράσεις λόγω της ατυχούς διοίκησης του στρατού κατά την ήττα του 1897, καθώς «το παρελθόν του Κωνσταντίνου εξήγηρεν οξύτατας πολιτικές και στρατιωτικές επικρίσεις» (Βεντήρης, 1931:82). Αν και βεβαιώνεται ότι ο Βενιζέλος το έπραξε με προσήλωση στο εθνικό συμφέρον (Βεντήρης, 1931:84), εκτιμάται ότι έγινε στο πλαίσιο των «επώδυνων συμβιβασμών» του Βενιζέλου σε κορυφαία θέματα όπως το πολιτειακό, προκειμένου να διασφαλίσει την αναγκαία εσωτερική συσπείρωση (Πλουμίδης, 2020:90-94). Ιστορικά δικαιώθηκε η άποψη του Μαζαράκη-Αινειάν, ότι ήταν παρακινδυνευμένη πράξη έναντι του διαδόχου καθόσον «περίπτωση αποτυχίας θα μπορούσε να τρώσει το κύρος του, ενώ οι επιτυχίες να τον καταστήσουν υπερφίαλο, επιθυμούντα να επιβάλλει τη θέληση του, παρά τους υφιστάμενους συνταγματικούς φραγμούς» (Μαζαράκης-Αινειάν, 2019:29). Ο Μαυρογορδάτος ενισχύει την παραπάνω θέση αναφέροντας ότι, μετά τις νίκες, ο Κωνσταντίνος «που το 1897 είχε υπακούσει στον Ράλλη και τους υπουργούς του» εξέφραζε «μια μοναρχική και στρατοκρατική νοοτροπία χειραφετημένη από την όποια πολιτική εξουσία», «ενώ στον Β' Βαλκανικό πόλεμο αποδείχθηκε ανεξέλεγκτος» (Μαυρογορδάτος, 2002:4).

Κατά την διάρκεια των Βαλκανικών πολέμων, υπήρχαν αντικρουόμενες απόψεις μεταξύ Βενιζέλου και Κωνσταντίνου σε θέματα στρατηγικής τα οποία είχαν προεκτάσεις και σε θέματα εξωτερικής πολιτικής. Ο Βενιζέλος προέκρινε την άποψη δημιουργίας τετελεσμένων, μέσω της κατοχής εδαφών στρατηγικής σημασίας (Τσιριγώτης, 2006:134). Κατά την νικηφόρα πορεία στην Μακεδονία, επιβεβαιώνεται η διάσταση απόψεων Πρωθυπουργού-Αρχιστρατήγου, με τα οξύτατα τηλεγραφήματα που ανταλλάχθηκαν, για την επίσπευση κατάληψης της Θεσσαλονίκης (ΓΕΣ/ΔΙΣ, 1993:48).

Ο Βενιζέλος κατά την Συνθήκη του Βουκουρεστίου (10 Αυγ 1913), εισηγήθηκε σημαντικές υποχωρήσεις τηλεγραφώντας στον Κωνσταντίνο ότι, «Η μετριοπάθεια εις τας απαιτήσεις ημών επιβάλλεται όχι μόνον, ίνα μη προκαλέσωμεν συμπαθείας υπέρ των Βουλγάρων...αλλά και δια να μην εγείρωμεν την καθ'ημών δυσπιστίαν των συμμάχων μας δίδοντες αφορμήν ότι δεν εργαζόμεθα υπέρ της ισορροπίας των Βαλκανικών κρατών ήν διακηρύξαμεν αλλά υπέρ της Ελληνικής επικρατήσεως» (Παπαφλωράτος, 2014:309).

Οι θέσεις που προτάσσει ο Βενιζέλος στο τηλεγράφημα, αποσκοπούσαν σε μια δίκαιη επίλυση των διαφορών αποβλέποντας στην εγκαθίδρυση και παγίωση στα Βαλκάνια ενός συστήματος ισορροπίας ισχύος που θα εδράζεται σε διπλωματική διευθέτηση του ζητήματος διανομής των ευρωπαϊκών εδαφών της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, με σκοπό την ανάσχεση ενδεχομένων αναθεωρητικών συμπεριφορών από τα όμορα βαλκανικά κράτη, γεγονός που προβάλλει την ορθή εκτίμηση της διεθνούς κατάστασης. Με τον καθορισμό των νέων συνόρων παραδιδόταν η Δυτική Θράκη στην ηττημένη Βουλγαρία, ενώ έγιναν και άλλες σημαντικές υποχωρήσεις (Κουτσόβλαχοι, πολεμικές αποζημιώσεις, δικαιώματα Ελλήνων της Θράκης), με την Καβάλα να διασώζεται με επέμβαση του Κάιζερ, ύστερα από αίτημα του Βασιλιά (Τόμπρος, 2016:13).

Ο Κωνσταντίνος ήταν επικριτικός αμφισβητώντας την διαπραγματευτική στάση του Πρωθυπουργού και την αποδοκίμασε άκομψα, «Λυπούμαι υπερβολικά διότι τόσον ταχέως εφθάσατε εις μίνιμουμ απαιτήσεων ημών. Εάν δεν υποχωρήσωσι τώρα οι Βούλγαροι, θα αναγκασθήτε να υποχωρήσητε και πάλιν και ούτω χάνομεν το ελάχιστον το οποίον διεκδικούμεν» (Παπαφλωράτος, 2014:315). Ο Βενιζέλος αντέδρασε υποβάλλοντας παραίτηση, που αποσοβήθηκε μετά από διευκρινήσεις που δόθηκαν (Παπαφλωράτος, 2014:179). Η στάση του νέου Βασιλιά έναντι της διαπραγματευτικής τακτικής του πρωθυπουργού ήταν επικριτική και άκομψη. Η διάσταση απόψεων μεταξύ των δύο ανδρών, που εκπροσωπούσαν το δίπολο εξουσίας άρχισε να γίνεται εμφανής.

3.5. Αντί Επιλόγου

Η «εθνική αδυναμία» μας, κυρίως εξαιτίας, έλλειψης κοινωνικής συνοχής/εθνικής ομοψυχίας, κυριαρχίας της πολιτικής και οικονομικής ελίτ, αδυναμίας επιβολής της εσωτερικής τάξης, οικονομικής δυσπραγίας, απουσίας κοινωνικής

δικαιοσύνης, έντονης πολιτικής διχογνωμίας, έλλειψης κοινής πολιτικής και στρατηγικής και ανίσχυρων ενόπλων δυνάμεων, αποστερούσε από την χώρα την αναγκαία ισχύ, με αποτέλεσμα την αδυναμία άσκησης αποτελεσματικής εξωτερικής πολιτικής. Η ασύμπτωτη πορεία των εννοιών «έθνους» και «κράτους», η διχαστική διαφορετική αντίληψη των εθνικών θεμάτων, η αντιπαλότητα αυτοχθόνων και ετεροχθόνων, η εξαρτησιακή σχέση από την πολιτική των μεγάλων δυνάμεων υπονόμειαν την χάραξη ενιαίας και αξιόπιστης υψηλής στρατηγικής.

Η ενδυνάμωση του εθνικισμού των Βαλκανικών κρατών, η προκλητική πολιτική της Οθωμανικής Τουρκίας και η απόρροια των γεγονότων της Κρητικής επανάστασης, της ήττας του 1897 και του Μακεδονικού αγώνα, αφύπνισαν τον Ελληνισμό και προκάλεσαν ανησυχία. Η ενισχυμένη αστική τάξη και μερίδα του στρατού απαίτησαν αλλαγή πορείας, αναδιοργάνωση του κράτους, εκσυγχρονισμό και μοιραία εσωτερική ενδυνάμωση. Η εγκατάλειψη σταδιακά από Αγγλία-Γαλλία του δόγματος εγγυήσεως της ακεραιότητας της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, και η ανάδυση της φιλόδοξης και ενδυναμωμένης Βουλγαρίας, επέβαλλε να αντιληφθούμε ότι η αδυναμία μας δεν επέτρεπε να «διαχειριστούμε» το εξωτερικό περιβάλλον ασφαλείας, ούτε να εκμεταλλευθούμε κατάλληλα τις ευκαιρίες που εμφανιζόταν.

Με το κίνημα του 1909, μια «εθνικά ζωντανή» μειοψηφία στρατιωτικών, με την υποστήριξη πολιτών, προσπάθησαν να επιβάλλουν αλλαγή πορείας. Μέσα από τα γεγονότα ανέτειλε το πολιτικό άστρο του Βενιζέλου, ενός ικανού, επίμονου, ρεαλιστή, αλλά και οραματιστή πολιτικού ηγέτη, που σε μόλις 2 χρόνια, κατανοώντας τις προκλήσεις του διεθνούς συστήματος, αντιλαμβανόμενος τις απειλές ασφαλείας και διαβλέποντας τις επερχόμενες εξελίξεις, με μεθοδικό πολιτικό σχεδιασμό, στρατηγική υλοποίησης και συμβιβασμούς για να πετύχει την αναγκαία σύμπνοια θρόνου-λαού και κυβέρνησης, πέτυχε εκσυγχρονισμό του κράτους, επέφερε κοινωνική και φορολογική δικαιοσύνη, πέτυχε την αναγκαία κοινωνική συνοχή, εδραίωσε την οικονομία, δημιούργησε αποθεματικό για τις ανάγκες του επερχόμενου πολέμου, αναδιοργάνωσε και ενίσχυσε τις ένοπλες δυνάμεις, ενίσχυσε τις ναυτικές ικανότητες, χάραξε εφικτή στρατηγική ανάλογη με τις δυνατότητες και προσέδωσε στη χώρα την απαραίτητη ισχύ και βούληση να εφαρμόσει την κατάλληλη εξωτερική πολιτική.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4

Επιρροές που δέχθηκε η Εξωτερική Πολιτική της Ελλάδας την περίοδο 1914-19

Στο παρόν κεφάλαιο θα καταγραφούν οι συστημικές απειλές και προκλήσεις αφαλείας που δέχθηκε η Ελλάδα. Θα αξιολογηθεί η επίδραση που αυτές άσκησαν στις εσωτερικές πολιτικές διεργασίες και παραλληλα θα γίνει αναφορά στον «εθνικό διχασμό» και πως αυτός, σε συνδιασμό με τα προαναφερόμενα, επηρέασε την πολιτική της χώρας προς άλλα κράτη. Η καταγραφή των παραπάνω επιρροών που αφορούν την περίοδο 1914-1919 θα υποβοηθήσει στην εξαγωγή συμπερασμάτων αναφορικά με τον κυριότερο παράγον που επέδρασε στην εξωτερική πολιτική της Ελλάδας.

Με το πέρας των Βαλκανικών Πολέμων, όπως αυτό διαμορφώθηκε με την Συνθήκη του Βουκουρεστίου (Αυγ 1913), επήλθαν σημαντικές μεταβολές στο διεθνές υποσύστημα των Βαλκανίων. Ελλάδα και Σερβία, ήταν οι νικητές, εξασφαλίζοντας σημαντικά οφέλη (εδαφικά, πληθυσμιακά, γεωπολιτικά). Η Ελλάδα «ηθικώς ισχυρά και διπλασιασμένη είχε απόλυτον ανάγκη ησυχίας και τάξεως» (Ζαβιτσιάνος 1946:7) για να αφομοιώσει αυτά που απέκτησε και «οργανώσει την εσωτερική αυτής τάξιν» (Ζαβιτσιάνος 1946:7).

Οι προβλέψεις της Συνθήκης, λόγω διευθετήσεων που επιβλήθηκαν από τις μεγάλες δυνάμεις, είχαν δυο θεμελιώδη ελαττώματα (Anderson & Hershey, 1918:441). Πρώτον, ότι τα σύνορα όπως καθορίστηκαν δεν λάμβαναν υπόψη την εθνολογική ταυτότητα των κατοίκων και δεύτερον, ότι Βουλγαρία και Τουρκία δεν μπορούσαν να δεχθούν τους όρους της συνθήκης ως μόνιμη διευθέτηση (Anderson & Hershey, 1918:441).

Τα παραπάνω σε συνδυασμό με την επίσημη δήλωση του Αυτοκράτορα της Αυστρίας⁸, που αμφισβητούσε ευθέως την συνθήκη του Βουκουρεστίου (Βεντήρης, 1931:212), υποδαύλιζαν τον αναθεωρητισμό των ζημιωμένων από την έκβαση των Βαλκανικών πολέμων χωρών. Οι αναθεωρητικές τους τάσεις και οι επεκτατικές τους βλέψεις, αμφισβητούσαν ευθέως την εδαφική ακεραιότητα και την ασφάλεια της

⁸ «Αυστρία και Γερμανία δεν ημπορούν να δεχθούν την Συνθήκην του Βουκουρεστίου ως τον οριστικόν διακανονισμόν του βαλκανικού ζητήματος. Μόνον εις γενικός πόλεμος θα δώσει την αρμόζουσα λύσιν».

Ελλάδας, ενώ έθεταν σε κίνδυνο και τους αλύτρωτους ομοεθνείς μας που ζούσαν στην Θράκη, την Ρωμυλία, την Μακεδονία την Μικρά Ασία και τον Πόντο.

Η έλευση του Α΄ Παγκόσμιου Πολέμου, αποτέλεσμα κυρίως της πολιτικής ανάσχεσης⁹ του συνασπισμού της ANTANT (Αγγλίας, Γαλλίας και Ρωσίας) έναντι της αναδυόμενης δυναμικής της Γερμανίας, μετέτρεψαν τα Βαλκάνια, σε πεδίο ανταγωνισμού των αντίπαλων συνασπισμών (Τσιριγώτης, 2010:294-295). Στόχος τους η απόκτηση ισχύος μέσω εξωτερικής εξισορρόπησης και η παρεμπόδιση του αντίπαλου συνασπισμού να αποκτήσει ανάλογα πλεονεκτήματα (Τσιριγώτης, 2010:294-295). Οι προσπάθειες των αντίπαλων (ANTANT-Κεντρικές Δυνάμεις), όπως προσεταιριστούν χώρες των Βαλκανίων, έναντι παροχών σε βάρος άλλων (Τσιριγώτης, 2006:230), δημιούργησε γενική καχυποψία, δυσπιστία, αντιπαλότητες και έγειρε εσωτερικές έριδες (Ζαβιτζιάνος, 1946:32). Η Ευρωπαϊκή κρίση «εδημιούργησε αυτομάτως ζήτημα αναθεωρήσεως της Συνθήκης του Βουκουρεστίου. Εκινδύνευαν όσα εκτήθησαν...όμως δεινή και αμεσώτερα ήτο η απειλή εκ της Χίου και Μυτιλήνης» (Βεντήρης, 1931:213).

Το πιο πάνω περιγραφόμενο γεωπολιτικό περιβάλλον, καθώς και οι εξελίξεις, δημιούργησαν διλήματα ασφαλείας και συστημικές προκλήσεις, που έπρεπε να εκτιμηθούν και να αξιολογηθούν έγκαιρα και ορθά. Με σκοπό να αντιμετωπιστούν οι αναθεωρητικές απειλές Βουλγαρίας και Τουρκίας και να καθοριστεί η πολιτική μας στάση έναντι των κύριων εξωτερικών δρώντων στην περιοχή (ANTANT- Κεντρικές Δυνάμεις). Ταυτόχρονα, μέσα από την διαμόρφωση της κατάλληλης πολιτικής, έπρεπε η Ελλάδα να εκμεταλλευτεί κάθε παρουσιαζόμενο «παράθυρο ευκαιρίας» για

⁹ Η δυναμικά αναπτυσσόμενη γερμανική οικονομία, η τάση επέκτασης της ζώνης επιρροής της, ο εξοπλισμός της, ιδίως η ναυπήγηση ισχυρού και σύγχρονου στόλου και οι αναθεωρητικές της διαθέσεις, ενίσχυσαν την αμυντική προσέγγιση Αγγλίας-Γαλλίας. Τα γεγονότα αυτά επισημάνθηκαν στην έκθεση του Eyre CROWE, υπεύθυνου για την Γερμανία στο Foreign Office, που υποβλήθηκε στον Βασιλιά Εδουάρδο της Αγγλίας την πρωτοχρονιά του 1907, κατόπιν ερωτήματος του «γιατί η βρετανική κυβέρνηση γινόταν τόσο εχθρική προς τη Γερμανία του ανιψιού του Κάιζερ Γουλιέλμου Β', αντί να παρακολουθεί την Αμερική, την οποία αυτός θεωρούσε ως τη μεγαλύτερη πρόκληση (Allison, 2015:2). Η έκθεση ανέφερε ότι, κλειδί για την κατανόηση της γερμανικής απειλής ήταν αποδοχή της ικανότητας του Βερολίνου, με την πάροδο του χρόνου, να αναπτύξει όχι μόνο τον ισχυρότερο στρατό στην ήπειρο αλλά και τον ισχυρότερο στόλο, δεδομένης της αυξανόμενης οικονομικής της δυναμικής (Allison, 2015:3). Έτσι, ανεξάρτητα από τις γερμανικές προθέσεις, η Γερμανία θα αποτελούσε απειλή για τη Βρετανία, τη θαλάσσια ισχύ της και την ασφάλεια των οδών επικοινωνίας με τις αποικίες. Η έκθεση μετέστρεψε την Αγγλική πολιτική, η οποία προ του διαφαινόμενου κινδύνου και εναρμονιζόμενη με την σύμμαχό της Γαλλία στις νέες εξελίξεις, αποδέχθηκαν την Ρωσία μέσα στο 1907 στον αμυντικό τους συνασπισμό (την Εγκάρδια Συνεννόηση-ANTANT), με κοινό στόχο την ανάσχεση της ανερχόμενης ενοποιημένης Γερμανίας. Η περίπτωση του Α΄ΠΠ αναφέρεται από τον Graham Allison ως κλασσικό παράδειγμα λειτουργίας της «παγίδας του Θουκυδίδη».

να ολοκληρώσει τους εθνικούς της στόχους και να πραγματοποιήσει τα εθνικά της οράματα.

4.1 Διεθνείς Συστημικές Προκλήσεις Ασφαλείας μετά την Συνθήκη του Βουκουρεστίου

Το υποσύστημα των Βαλκανίων, πεδίο παραδοσιακά έντονου ανταγωνισμού μεταξύ των μεγάλων δυνάμεων, την περίοδο πριν την έναρξη του Α΄ Παγκόσμιου Πολέμου, ήταν εξαιρετικά ασταθές, ανταγωνιστικό και πολυπολικό. Η αντιπαλότητα των μεγάλων δυνάμεων και η σύναψη συμμαχιών και συμπράξεων, διαμόρφωσαν νέα δεδομένα στην περιοχή επηρεάζοντας δραστικά τις εξελίξεις.

4.1.1. Κεντρικές Δυνάμεις

Η Αυστροουγγαρία, μετά την προσάρτηση της Βοσνίας Ερζεγοβίνης, στράφηκε προς τα Βαλκάνια, έχοντας εδαφικές βλέψεις (Βεντήρης, 1931:207) που έφθαναν μέχρι και την Θεσσαλονίκη (ΓΕΣ/ΔΙΣ,1993:69). Επεδίωκε να επιβάλλει την κυριαρχία της «επί των βαλκανικών μικρών κρατών, σε βάρος της Ρωσίας» (Βεντήρης, 1931:211), ενώ ήταν απόλυτα αντίθετη με τις προβλέψεις της συνθήκης του Βουκουρεστίου και «επεδόθη με λύσσαν προς ανατροπήν της» (Βεντήρης, 1931:211). Την θέση της αυτή, αποδέχθηκε με την έναρξη του Α΄ΠΠ η Γερμανία, αν και αρχικά διαφωνούσε (Βεντήρης, 1931:212). Η επιδίωξη ανατροπής της συνθήκης και του status quo που αυτή καθόριζε στα Βαλκάνια, απειλούσε άμεσα τα ελληνικά συμφέροντα, στρεφόμενη ευθέως κατά αυτών. Η Βιέννη είχε σημαντικά πολιτικά ερείσματα στην Βουλγαρία και έβλεπε με εξαιρετική δυσφορία την Σερβική ενδυνάμωση φοβούμενη τον έντονο σερβικό εθνικισμό, ενώ ήταν απόλυτα επιφυλακτική απέναντι στη συμμαχική σχέση Σερβίας-Ελλάδας.

Η Γερμανία διείσδυσε βαθύτατα και ποικιλότροπα στην Οθωμανική Τουρκία, ιδίως μετά το πραξικόπημα του Ενβέρ Πασά (23 Ιαν 1913) στηρίζοντας την ακεραιότητα της αυτοκρατορίας, (Βισβίζη-Δοντά, 1990:126) με σκοπό την σταθερή της παρουσία και την αναζήτηση πρώτων υλών, καθώς την «εκμεταλλεύετο ως αποικία» (Βεντήρης, 1931:207). Παρείχε πολιτική υποστήριξη και συντασσόταν υπέρ των τουρκικών διεκδικήσεων έναντι των νησιών του Ανατολικού Αιγαίου (Βεντήρης, 1931:217). Διαδραμάτισε σημαντικό ρόλο στην απόδοση της Ίμβρου και Τενέδου στην Τουρκία (Βισβίζη-Δοντά, 1990:125) και εξασφάλιζε στρατιωτική βοήθεια για

αναδιοργάνωση και εκπαίδευση των Τουρκικών ενόπλων δυνάμεων. Επιπρόσθετα την ενίσχυσε σημαντικά μέσω της εικονικής αγοράς των θωρηκτών «Γκαίμπεν» και «Μπρέσλαου» (30 Ιουλ 1914) υποβοηθώντας στην πρωτοκαθεδρία τους στο Αιγαίο (Τσιριγώτης, 2006:234). Η κατάσταση αυτή δημιούργησε δυσάρεστες επιπτώσεις ασφαλείας για την χώρα μας, «όχι απαλλαγμένων κινδύνων» (Ζαβιτσιάνος, 1946:17). Τηρούσε παράλληλα ερείσματα στην Βουλγαρία, επιδιώκοντας τον προσεταιρισμό της ώστε να εξασφαλιστεί η απρόσκοπτη επικοινωνία της με την Τουρκία, αποκλείοντας πλήρως την επικοινωνία της ANTANT με την Ρωσία, έστω και με χερσαία υπερκέραση των Στενών. Μάλιστα ήταν τέτοια η σπουδή της να την προσεταιριστεί, που πίεσε την Τουρκία να προβεί σε εδαφικές παραχωρήσεις προς την Σόφια στην περιοχή του Έβρου, με την Βουλγαροτουρκική Συνοριακή συμφωνία της 24 Αυγ 1914.

4.1.2. ANTANT (Εγκάρδια Συνεννόηση)

Η Ρωσία σημαντική ευρωπαϊκή δύναμη, είχε προσηλωμένο το γεωστρατηγικό της ενδιαφέρον στα στενά και την έξοδο της στην Μεσόγειο, (Βισβίξη Δοντά, 1990:123) ενώ στήριζε έμπρακτα τους Σλάβους της Βαλκανικής (Βεντήρης, 1931:208), ιδίως την Βουλγαρία (Σβολόπουλος, 2019:79). Η απελευθέρωση από την Ελλάδα των νησιών του Ανατολικού Αιγαίου, επέσυρε την σταθερή αντιπαλότητα της (Βισβίξη Δοντά, 1990:125), επειδή η χώρα μας αποκτούσε την δυνατότητα, σε συνδυασμό με το ενδυναμωμένο ναυτικό της να ελέγχει τις θαλάσσιες επικοινωνίες στο Αιγαίο και την έξοδο των Στενών προς την ανοικτή θάλασσα (Βισβίξη Δοντά, 1990:125). Η αντιπαλότητα αυτή εκδηλώθηκε ενεργά αργότερα, σε σημαντικά ζητήματα όπως η στήριξη των τουρκικών θέσεων για επανάκτηση της Ίμβρου και Τενέδου και στην αντίθεση της σε ενδεχόμενη συμμετοχή μας στην επιχείρηση κατά των Δαρδανελίων (Βισβίξη Δοντά, 1990:126-134). Η στάση της αυτή επηρέαζε δευτερογενώς και την στάση της Γαλλίας απέναντι στη χώρα μας, μιας και το Παρίσι δεν ήθελε να δυσαρεστήσει την Ρωσία, της οποίας οι επιχειρήσεις στο Ανατολικό μέτωπο, ανακούφιζαν την πίεση που ασκείτο στο Δυτικό (Βισβίξη Δοντά, 1990:134). Τα ερείσματα της Ρωσίας στη χώρα μας ήσαν περιορισμένα και περιοριζόταν κυρίως σε συναισθηματισμούς λόγω δεσμών κοινής θρησκείας και ομόδοξου δόγματος (Hibben, 1920:11).

Η Γαλλία, δύναμη ισχυρή σε ξηρά και θάλασσα, διατηρούσε ιδιαίτερες σχέσεις με Σερβία και Ελλάδα, ιδίως στον στρατιωτικό τομέα (ΓΕΣ/ΔΙΣ,1993:125). Γαλλικές στρατιωτικές αποστολές βοήθησαν σημαντικά στην αναδιοργάνωση του ελληνικού στρατού και ναυτικού (αποστολή Fournier) (ΓΕΣ/ΔΙΣ,1993:126). Έχοντας σημαντικές οικονομικές συναλλαγές με την Τουρκία και κατέχοντας το μεγαλύτερο ποσοστό του Οθωμανικού χρέους (Βισβίτζη Δοντά, 1990:129) συντάχθηκε αρχικά με την Αγγλία, για την διατήρηση του status quo στην περιοχή, ενώ αργότερα διαφοροποίησε και αυτή την στάση της. Η πολιτική ανάσχεσης Αγγλίας και Γαλλίας, έναντι της Ρωσίας, εναρμονίστηκε με τις νέες γεωπολιτικές συνθήκες και λόγω του εντεινόμενου ανταγωνισμού με την Γερμανία. Ξεπέρασαν τις διαφορές τους και την αποδέχθηκαν το 1907, στη συμμαχία που είχαν συνομολογήσει από το 1904 (την Εγκάρδια Συνεννόηση-ANTANT), χωρίς όμως να παύση οριστικά και ο μεταξύ τους ανταγωνισμός, καθώς ακόμη και «η Μεγάλη Βρετανία και η Γαλλία δεν συνέκλιναν, απολύτως, επί των βαλκανικών ζητημάτων» (Τούντα-Φεργάδη, 2019:4).

Η θαλασσοκράτειρα Αγγλία διατηρούσε παραδοσιακά τις καλύτερες σχέσεις και είχε τους στενότερους πολιτικούς και οικονομικούς δεσμούς με τη χώρα μας. Ο Βενιζέλος είχε θέσει «τα θεμέλια της αγγλόφιλης πολιτικής με τις συνομιλίες που είχε στο Λονδίνο», στο πλαίσιο της συνδιάσκεψης της Ειρήνης (Llewellyn Smith, 2021:56) και ταυτόχρονα διερευνητικά μπήκαν οι βάσεις για ενδυνάμωση της στρατιωτικής συνεργασίας (Μαυρογορδάτος, 2015:4). Το Λονδίνο λόγω στρατηγικών συμφερόντων, επιθυμούσε την ανάσχεση της ρωσικής καθόδου προς τα Στενά και την Μεσόγειο (Σβολόπουλος, 2019:79). Ταυτόχρονα υπολόγιζε στην συνδρομή (στρατιωτική, ναυτική, διάθεση βάσεων και παροχή διευκολύνσεων) της Ελλάδας, καθώς η χώρα μας μπορούσε να «αναχθεί σε εξισορροπητικό αντίβαρο...απέναντι στον ρωσικό επεκτατισμό προς την Μεσόγειο» (Σβολόπουλος, 2019:79) και να εναντιωθεί στην επέκταση της ρωσόφιλης Βουλγαρίας προς το Αιγαίο (Σβολόπουλος, 2019:79).

4.1.3 Αναθεωρητική Στάση Οθωμανικής Αυτοκρατορίας

Η παραπαίουσα Οθωμανική Τουρκία απώλεσε σχεδόν το σύνολο των ευρωπαϊκών της εδαφών, παραμένοντας όμως μια ισχυρή και υπολογίσιμη στρατιωτικά δύναμη, διαθέτοντας «εν Ευρώπη 350.000 στρατό» (Ζαβιτσιάνος, 1946:65). Η μη αποδοχή της ελληνικής κυριαρχίας επί των νησιών του Ανατολικού

Αιγαίου¹⁰ που η χώρα μας απελευθέρωσε κατά τον Α΄ Βαλκανικό πόλεμο (Οκτ 1912) και η ναυτική της κυρίως ενδυνάμωση με σκοπό να τα ανακαταλάβει, (Ζαβιτσιάνος, 1946:11) όξυναν τις διμερείς σχέσεις που στην ουσία βρισκόταν «σε επίπεδο ακήρυκτου πολέμου» (Ζαβιτσιάνος, 1946:11), (Βεντήρης, 1931:230). Έχοντας την γερμανική υποστήριξη (Βεντήρης, 1931:217), επιδιώκει την απόκτηση ναυτικής ισχύος για επαναδιεκδίκηση της κυριαρχίας των νησιών (Παπαρηγόπουλος, 2010:81), έσπευσε να αγοράσει το υπό κατασκευή σε αγγλικά ναυπηγεία, βραζιλιάνικο θωρηκτό «Ρίο Ντι Τζανέιρο», γεγονός που θορύβησε την ελληνική κυβέρνηση, σε σημείο που κατάρτισε σχέδιο καταβύθισης του, όταν θα εισέπλεε στην Μεσόγειο ενώ ενισχύθηκε και με την «εικονική αγορά» των γερμανικών θωρηκτών «Γκαίμπεν» και «Μπρέσλαου» (Κορόζης, 1954:25-38).

Τον Ιούλιο 1914 υπέβαλλε δια του πρέσβη της στην Αθήνα Γκαλίπ Μπέη, προτάσεις που αφορούσαν το καθεστώς των νησιών, με «τερατώδεις αξιώσεις» (Βεντήρης, 1931:232), γεγονός που αποδεικνύει την ακραία αναθεωρητική της στάση (Παπαρηγόπουλος, 2010:81), καθώς επιδιώκει ανατροπή του ισχύοντος status quo, απειλώντας άμεσα την εδαφική ακεραιότητα της Ελλάδας. Πλέον της εδαφικής διαφοράς, η Υψηλή Πύλη, καταργεί μονομερώς τις διομολογήσεις (Ζαβιτσιάνος, 1946:31). Λαμβάνει οργανωμένα και κατευθυνόμενα μέτρα (Παπαρηγόπουλος, 2010:134), απηνών διώξεων (σφαγές, βιασμοί, λεηλασίες, εμπρησμοί, ληστείες, βίαιοι εκτουρκισμοί) κατά των Ελλήνων υπηκόων της (Llewellyn Smith, 2021:81), (Βεντήρης, 1931:213-214). Εξαναγκάζοντας, με τις ενέργειές της τον Βενιζέλο να προβεί από το βήμα του κοινοβουλίου (29 Μαΐου 1914), σε προειδοποιήσεις προς την Τουρκία ότι «η απειλούμενη εξόντωση του υποδούλου γένους, θα εξανάγκαζε το ελεύθερο κράτος να φθάσει εις έσχατα μέτρα» (Βεντήρης, 1931:214), επιδεινώνοντας περαιτέρω τις σχέσεις των δύο χωρών. Ταυτόχρονα οι διώξεις κατά των ομογενών και η επιδίωξη απόκτησης ναυτικής υπεροχής, επηρεάζουν σε τέτοιο βαθμό την εξωτερική πολιτική της Ελλάδας που εξωθούν τον Βενιζέλο να δηλώσει ότι «οι παραπάνω ενέργειες της Τουρκίας συνιστούν άμεση απειλή και θα πρέπει να δράσουμε πριν η κατάσταση γίνει μη αναστρέψιμη» (Τσιριγώτης, 2006:280).

¹⁰ Τον Φεβρουάριο του 1914, οι μεγάλες δυνάμεις αναγνώρισαν τελικά την ελληνική κυριαρχία σε αυτά, πλην Ίμβρου και Τενέδου που αποδόθηκαν στην Τουρκία.

4.1.4 Βουλγαρικός Μεγαλοϊδεατισμός

Εξαιτίας της ήττας της στον Β΄ Βαλκανικό πόλεμο, η Βουλγαρία απώλεσε σημαντικά εδαφικά ωφελήματα σε σχέση με όσα κατέλαβε κατά τον Α΄ Βαλκανικό πόλεμο, διατηρώντας ωστόσο την Δυτική Θράκη και την έξοδό της στο Αιγαίο, μέσω του λιμένα της Αλεξανδρούπολης (Marby Amos & Hershey, 1918:2). Η κατάσταση αυτή απομάκρυνε το όραμα της Μεγάλης Βουλγαρίας και την ώθησε στο να καταστεί αναθεωρητική δύναμη (Νυσταζοπούλου-Πελεκίδου, 2002:40). Απώτερος σκοπός της ήταν, η ανατροπή του status quo, μέσω σύμπραξης με συνασπισμούς (Τσιριγώτης, 2006:235) και η εκπλήρωση των εθνικών μεγαλοϊδεατικών προσδοκιών της, συνιστώντας ευθεία απειλή κατά της ελληνικής εδαφικής ακεραιότητας. Ειδικότερα «οι Βούλγαροι ιθύνοντες αρνούσαν να απομακρυνθούν από το όνειρο της Μεγάλης Βουλγαρίας, της ανεφάρμοστης αλλά και ανίσχυρης Συνθήκης του Αγίου Στεφάνου, όραμα, που αποτελούσε, έκτοτε, έναν από τους ακρογωνιαίους λίθους της εξωτερικής πολιτικής της χώρας τους» (Τούντα-Φεργάδη, 2019:2).

Διέθετε σημαντική στρατιωτική ισχύ, με 400.000 περίπου στρατό πρώτης γραμμής, (Ζαβιτσιάνος, 1946:65) με άρτια εκπαίδευση και εξαιρετική πειθαρχία (Νικολοδήμος, 2005:170). Οι στρατιωτικές της δυνατότητες της πρόσδιδαν σημαντικό στρατιωτικό πλεονέκτημα (ΓΕΣ/ΔΙΣ,1993:132), ισχυροποιούσαν την θέση της στο διεθνές προσκήνιο και την καθιστούσαν δύσκολα αντιμετωπίσιμο αντίπαλο (ΓΕΣ/ΔΙΣ,1993:133), που το ελληνικό Γενικό Επιτελείο και ο Βασιλιάς Κωνσταντίνος δίσταζαν να αντιμετωπίσουν χωρίς επαρκή υποστήριξη (Βεντήρης, 1931:280). Η σημαντική γεωστρατηγική της θέση επέτρεπε, την συνέχεια της επικοινωνίας Γερμανίας-Τουρκίας, ή την υπερκέραση των Στενών για επικοινωνία των Αγγλογάλλων από και προς την Ρωσία (Τσιριγώτης, 2006:236). Το έδαφος τακτικής σημασίας, σε συνδυασμό με την στρατιωτική της ισχύ, την κατέστησαν ελκυστικό εταίρο (Βερέμης, 2004:45) προς προσεταιρισμό για τις δυο αντιμαχόμενες παρατάξεις.

4.1.5 Κύριες Εξωτερικές Προκλήσεις

Συμπερασματικά, με τα πιο πάνω αναφερθέντα, οι κύριες εξωτερικές προκλήσεις ασφαλείας που αντιμετώπιζε η Ελλάδα ήταν, η ενδεχόμενη αναθεώρηση της συνθήκης του Βουκουρεστίου, από την Βουλγαρία και την Τουρκία, η απειλή που διέτρεχαν οι ομοεθνείς μας υπήκοοι της Οθωμανικής Τουρκίας, η επιβουλή κατά

πατροπαράδοτων ελληνικών εδαφών (Βόρεια Ήπειρος, Θράκη, Δωδεκάνησα), και οι κάθε μορφής πιέσεις και επιρροές από τις μεγάλες δυνάμεις και τους αντιμαχόμενους συνασπισμούς.

Προ των κύριων εξωτερικών αυτών προκλήσεων επιβαλλόταν η λήψη μέτρων από την πολιτική ηγεσία της Ελλάδας, με σκοπό την διασφάλιση της εθνικής κυριαρχίας, την διατήρηση ισορροπίας ισχύος και την αποτροπή των αναθεωρητικών αυτών δυνάμεων (Τσιριγώτης, 2006:248), με ταυτόχρονη οριοθέτηση της πολιτικής έναντι των συνασπισμών Ανταντ- Κεντρικές Δυνάμεις, με σκοπό την διασφάλιση των εθνικών κυριαρχικών συμφερόντων.

4.2. Τήρηση Ουδέτερης Στάσης

Σύμφωνα με τον νεοκλασικό ρεαλισμό τα κράτη κατασκευάζουν τις πολιτικές τους για την εξωτερική ασφάλεια κυρίως λαμβάνοντας υπόψη τις απειλές και τις ευκαιρίες που προκύπτουν στο διεθνές σύστημα. Η συστημική αλλαγή στην Βαλκανική χερσόνησο δημιούργησε κενό ισχύος με την απώλεια εδαφών της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας (Τσιριγώτης, 2006:229). Παράλληλα ο γεωστρατηγικός ανταγωνισμός των δύο συνασπισμών διάνοιγε παράθυρα ευκαιριών και απειλών. Εντούτοις η Ελλάδα μπροστά στην πρόκληση συμμετοχής της ή όχι σε κάποιον συνασπισμό, προτίμησε την ουδετερότητα καθώς συνεκτιμήθηκε, ο κίνδυνος που διέτρεχε, ιδίως από την ισχυρή στρατιωτικά Βουλγαρία, αλλά και την αναθεωρητική Τουρκία (ΓΕΣ/ΔΙΣ,1993:147). Στο πλαίσιο αυτό, με την έναρξη του πολέμου, το Συμβούλιο Στέμματος (2 Αυγ 1914), αποφάσισε ομόφωνα την τήρηση ουδέτερης στάσης, εν αναμονή εξελίξεων, με την προϋπόθεση ότι η Βουλγαρία και Τουρκία θα παρέμεναν ουδέτερες (Πλουμίδης, 2020:129). Συναρτώντας αρχικά την κορυφαία μας πολιτική επιλογή, από την στάση των αναθεωρητικών αυτών χωρών.

Η απόφαση αυτή λήφθηκε με γνώμονα το κέρδος χρόνου, προς εκτίμηση των ενεργειών Τουρκίας και Βουλγαρίας, καθώς οι χώρες αυτές λόγω απειλής προς τα ελληνικά κυριαρχικά δικαιώματα, επηρέαζαν με τις ενέργειες τους τις αποφάσεις μας για την εξωτερική πολιτική που θα ακολουθούσαμε. Η σύμπλευση απόψεων μεταξύ Βασιλιά-Βενιζέλου αναφορικά με την αρχική στάση τήρησης ουδετερότητας, θεωρείται προσωρινή καθώς, συμφωνούσαν στην διατήρηση του status quo με ταυτόχρονη αποτροπή αναθεωρητικών ενεργειών Τουρκίας-Βουλγαρίας (Τσιριγώτης, 2006:251).

Απέκλιναν στο ότι ο Βασιλιάς πρόκρινε την μόνιμη ουδετερότητα ενώ, ο Βενιζέλος προωθούσε την σύμπραξη με την ANTANT με την πρώτη ευκαιρία (Τσιριγώτης, 2006:241), με σκοπό την διασφάλιση της εθνικής κυριαρχίας και την ανάσχεση των περιφερειακών απειλών (Τσιριγώτης, 2006:251). Ως λόγους σύμπραξης προέβαλλε τις ιδιαίτερα στενές σχέσεις μεταξύ Τουρκίας – Γερμανίας και την υποβοήθηση που αυτή δεχόταν σε στρατιωτικό υλικό από τις Κεντρικές Δυνάμεις (Τσιριγώτης, 2006:254). Την προδιάθεση των εν λόγω δυνάμεων για την ανασύσταση της Μεγάλης Βουλγαρίας (Τσιριγώτης, 2006:254). Κρίνοντας αναγκαία την σύνταξη με συνασπισμό που πρόσφερε ταύτιση συμφερόντων με ταυτόχρονη μείωση των κερδών από τις αναθεωρητικές δυνάμεις (Τσιριγώτης, 2006:254). Από τους ανώτερο λόγους σύμπραξης διαφαίνονται τα ποιοτικά χαρακτηριστικά του ηγέτη ο οποίος, διαθέτει ορθή αντίληψη για την διεθνή πραγματικότητα προάγοντας μέσω σύμπραξης την εξισορρόπηση ισχύος και τον έλεγχο του εξωτερικού περιβάλλοντος.

Από τις εξελίξεις διαφαινόταν ότι οι εδαφικά ζημιωμένες, από την έκβαση των Βαλκανικών πολέμων, Τουρκία και Βουλγαρία, έβλεπαν θετικά την προσέγγιση με τις Κεντρικές Δυνάμεις, προσδοκώντας μέσω αυτής, σε αναθεώρηση της Συνθήκης του Βουκουρεστίου (Μαρκεζίνης, 1967:273). Παράλληλα συνιστούσαν σοβαρή απειλή που η Ελλάδα θα έπρεπε να αντιμετωπίσει αργότερα μόνη, αν έμενε χωρίς συμμάχους (Μαυρογορδάτος, 2015:2), αλλά και αναδυόμενο παράθυρο ευκαιρίας, το οποίο αν παρέμενε η ουδετερότητα δεν θα απέφερε κέρδος (Τσιριγώτης, 2006:276).

Η λογική και τεκμηριωμένη εκτίμηση της κατάστασης υπαγόρευε ότι η εξυπηρέτηση των αμυντικών αναγκών της χώρας και κυρίως η υλοποίηση του αλτρωτικού της οράματος μπορούσε να υλοποιηθεί μέσω της σύμπραξης με την ANTANT. Η Ελλάδα δεν μπορούσε να αντιμετωπίσει τις προκλήσεις ασφαλείας χωρίς να προστρέξει σε ενίσχυση μέσα από συμμαχίες για να αντιμετωπίσει την βουλγαρική και τουρκική απειλή. Επομένως δεν ήταν δυνατόν να συμπράξει με τους συμμάχους των χωρών που την απειλούσαν (Ζαβιτσιάνος, 1946:17).

Κατά συνέπεια η χώρα, «δεν είχε την πολυτέλεια να παραμείνει ουδέτερη, ούτε μπορούσε να συμπαραταχθεί με τις λεγόμενες Κεντρικές Δυνάμεις» (Μαυρογορδάτος, 2015:2). Δυστυχώς όμως, παρά τον διπλασιασμό της Ελλάδας και την επαύξηση της γεωστρατηγικής της αξίας, οι σημαντικές διαφορές που είχε με

Βουλγαρία και Τουρκία, περιόριζαν την αξία της ως σύμμαχο (Βερέμης-Κολιόπουλος, 2006:344). Η ANTANT, λόγω δεσμών και σχέσεων, θεωρούσε την Ελλάδα ως «δεδομένη» προτιμώντας να διαπραγματευτεί με Τουρκία και Βουλγαρία για να τις προσεταιριστεί (Βερέμης, 2017:73), προσφέροντας μάλιστα στην περίπτωση της Βουλγαρίας και εδαφικές παραχωρήσεις, σε βάρος Ελλάδας και Σερβίας (Ζαβιτζίανος, 1946:32).

Για τους λόγους αυτούς οι σύμμαχοι, με το σκεπτικό να μην προκληθούν Τουρκία και Βουλγαρία που ήταν ακόμη ουδέτερες (Μαυρογορδάτος, 2015:4), απέρριψαν την πρόταση για σύμπραξη που υπέβαλλε η ελληνική κυβέρνηση, με την σύμφωνη γνώμη του Κωνσταντίνου στις 25 Ιουλίου 1914, προβάλλοντας ως αιτιολογία ότι θα «επέφερε σύγκρουση με την Τουρκία και ενδεχόμενα και με την Βουλγαρία» (Ζαβιτσίανος, 1946:16). Ομοίως σχετική πρόταση-ερώτημα, για τον εάν «θεωρήσουν την Ελλάδα ως σύμμαχον και της παράσχουν την επικουρία των, εφόσον αυτή συνδράμει την Σερβίαν σε περίπτωση που υποστεί βουλγαρική ή βουλγαροτουρκική επίθεση» (Ζαβιτσίανος, 1946:18), δεν απαντήθηκε.

Η ενέργεια αυτή της ANTANT οδήγησε στην αύξηση της δυσπιστίας προς την ορθότητα των πολιτικών επιλογών του Βενιζέλου. Επιπλέον ενίσχυσε την φιλογερμανική πτέρυγα στο εσωτερικό της χώρας. Ομοίως οδήγησε στην διαφωνία του ΥΠΕΞ Στρέιτ σε πρόταση Βενιζέλου για αποστολή νέας προσκλήσεως (5 Αυγ 1914) και επέτρεψε να διαφανούν οι δισταγμοί του Κωνσταντίνου «δια την ορθότητα της παρ' αυτού (του Βενιζέλου) χαραχθείσας πολιτικής» (Ζαβιτσίανος, 1946:18). Με τον τρόπο αυτό επιβεβαιωνόταν η γεωστρατηγική αξίας Βουλγαρίας-Τουρκίας, αλλά και η αποτυχία της διπλωματίας της ANTANT, που «εστερείτο ευρείας όρασης και καινοτόμου σκέψεως» (Βεντήρης, 1931:244).

Η λήψη απόφασης της Σόφιας, αναφορικά με την στάση της έναντι του πολέμου (ουδετερότητα ή σύνταξη με ANTANT ή Κεντρικές Δυνάμεις), καθυστέρησε πέραν του έτους, καθώς διαπραγματευόταν προβάλλοντας λεόντειες απαιτήσεις. Το γεγονός αυτό επηρέασε καθοριστικά τις μείζονος σημασίας πολιτικές αποφάσεις και επιλογές της εξωτερικής πολιτικής της Ελλάδας, καθώς ο παράγων Βουλγαρία απασχολούσε έντονα ιδίως την πλευρά Κωνσταντίνου, καταδεικνύοντας την σοβαρή επιρροή που ασκούσε η παρούσα παρεμβατική μεταβλητή.

4.3. Εσωτερικοί Τριγμοί

Ο Βενιζέλος, μετά την Συνθήκη του Βουκουρεστίου, είχε θέσει δυο κύριους πολιτικούς στόχους. Την εδαφική επέκταση της χώρας ώστε να συμπεριλάβει τους αλύτρωτους αδελφούς και την ανάδειξη της σε μεσογειακή δύναμη (Llewellyn Smith, 2009:91). Πεισμένος ότι μόνο μέσα από μια πολεμική σύρραξη θα μπορούσε να συνεχίσει τις αλυτρωτικές του διεκδικήσεις, εκτιμούσε ότι αυτό έπρεπε να γίνει με σύνεση (Πετσάλης-Διομήδης, 1988:23), αναμένοντας το κατάλληλο παράθυρο ευκαιρίας (Τσιριγώτης, 2006:253). Η ευκαιρία δεν αργεί να παρουσιαστεί.

4.3.1. Η Σύμπραξη της Τουρκίας με τις Κεντρικές Δυνάμεις

Στις 18 Σεπτεμβρίου 1914 η Οθωμανική Τουρκία, έχοντας ήδη συνομολογήσει με την Γερμανία, μυστική συμφωνία στην Κωνσταντινούπολη, (2 Αυγ 1914, με υπογραφές του Βεζύρη Said Halim και του Βαρόνου Wangenheim) (Yale Law School, 2008), αποφασίζει να εξέλθει στον πόλεμο στο πλευρό των Κεντρικών Δυνάμεων (Βλέπε Παράρτημα 1). Η πράξη αυτή εκλαμβάνεται από τον Βενιζέλο ως ευκαιρία επίτευξης των στόχων του. «Έπρεπε να επωφεληθώ πάραυτα δια εξωθήσεως της Ελλάδος εις τας αγκάλας της ANTANT άνευ όρων. Η διαφοράει δια πάσαν εγγύησιν ή παν καλώς καταστρωμένον σχέδιον συμπράξεως» (Hibben, 1920:34). Η προσχώρηση στις τάξεις της ANTANT, αποτελεί για τον Βενιζέλο μονόδρομο, σε αντίθεση με τον Βασιλιά ο οποίος εμμένει σταθερά στην τήρηση ουδέτερης στάσης (Ζαβιτσιάνος, 1946:38).

Η πολιτική θέση του Κωνσταντίνου είχε ως βάση τα αναφερόμενα στην απάντηση στο μυστικό τηλεγράφημα του Κάιζερ, στις 22 Ιουλίου 1914 χωρίς την ενημέρωση της κυβέρνησης. (Βεντήρης, 1931:226). Διαβεβαιώνει τον Κάιζερ ότι «αι προσωπικάί του συμπάθειαι και αι πολιτικάί του γνώμαι» τον φέρουν προς το μέρος του, του γράφει. «Έχω κατ' ανάγκην την γνώμην ότι μας επιβάλλεται η ουδετερότητα, τουθ' όπερ θα ηδύνατο ήτο ωφέλιμον εις τον Αυτοκράτορα μετά της διαβεβαιώσεως ότι δεν θα θίξω τους φίλους Του εκ των γειτόνων μου, εφ' όσον και αυτοί δεν θα έθιγον τα τοπικά βαλκανικά συμφέροντα ημών» (Βεντήρης, 1931:226).

Τον Φεβρουάριο του 1915, εξετάστηκε πρόταση για συμμετοχή της Ελλάδας στην ενέργεια κατάληψης των Δαρδανελίων, κατόπι άτυπης πρόσκλησης του Γάλλου Πρωθυπουργού Κλεμανσώ, υπό την προϋπόθεση «ότι η ελληνική κυβέρνηση δεν θα έθετε ως όρον να μείνει οριστικώς εις Κωνσταντινούπολιν»

(Βεντήρης, 1931:276). Ο Βενιζέλος άδραξε την ευκαιρία και παρουσίασε σχέδιο συμμετοχής μας στον Βασιλιά, ο οποίος το ενέκρινε και ζήτησε να βολιδοσκοπηθεί ο Άγγλος πρέσβης (Βεντήρης, 1931:278). Την επομένη η αγγλική κυβέρνηση απήντησε ότι «αποδέχεται ευχαρίστως την συνδρομήν της Ελλάδος, υπό τους υπο του Βενιζέλου προτεινομένους όρους» (Ζαβιτσιάνος, 1946:43). Ο Πρωθυπουργός συντάσσει γραπτό υπόμνημα προς τον Κωνσταντίνο (17 Φεβ 1915) στο οποίο εξετάζει το πρόβλημα και τις ευθύνες έναντι των υποδούλων Ελλήνων, εξέθετε τα οφέλη από την εφαρμογή της πολιτικής του και καθόριζε τους όρους «υφ' όους η Ελλάς θα επολέμη» (Ζαβιτσιάνος, 1946:43). Το παρουσιάζει προσωπικά ο ίδιος στον Βασιλιά ο οποίος το «με φωνήν τρέμουσα εκ της συγκινήσεως ενέκρινε την εκτεθείσα πολιτικήν» (Ζαβιτσιάνος, 1946:44) με την φράση «Εμπρός λοιπόν! με την βοήθεια του Θεού» (Βεντήρης, 1931: 280).

Η αντίθεση του Γενικού Επιτελείου, που στο πρόσωπο του Ιωάννη Μεταξά θεωρούσε την επιχείρηση καταδικασμένη σε αποτυχία και ολέθρια, η παραίτηση που αυτός υπέβαλλε και κυρίως οι επιπτώσεις της σε εσωτερικό και εξωτερικό (Ζαβιτσιάνος, 1946:44), διαφοροποίησαν τις εξελίξεις. Η Ρωσία αντέδρασε διαμηνύοντας ότι «δεν επεθύμει την συμμετοχήν της Ελλάδος εις την εκστρατείαν κατά των Δαρδανελλίων, ούτε την είσοδον των Ελληνικών στρατευμάτων εις Κωνσταντινούπολιν» χωρίς η αξίωση της να γίνει αποδεκτή προς το παρόν από τους Αγγλογάλλους (Βεντήρης, 1931:280). Αντί να γίνει αποδεκτή η παραίτηση και να επιβληθεί η πολιτική που εγκρίθηκε, «της απεδόθη μεγαλυτέρα αξία της αναλογούσης» και «η αδεξία διαχείρισης του ζητήματος» (Ζαβιτσιάνος, 1946:44), ώθησε τον Βενιζέλο να εισηγηθεί την σύγκλιση του Συμβουλίου Στέμματος. (Βεντήρης, 1931 :280).

Κατά την δεύτερη σύγκλιση του Συμβουλίου (20 Φεβ 1915), ο Βενιζέλος τροποποίησε το σχέδιο συμμετοχής στην εκστρατεία μειώνοντας τις συμμετέχουσες δυνάμεις, από ένα Σώμα Στρατού σε μια μόνη Μεραρχία, η οποία και θα αναπληρωνόταν από επιστράτευση. Το έπραξε για να άρει τις επιφυλάξεις του Γενικού Επιτελείου που πρόβαλλε ως παράγοντα επικινδυνότητας της επιχείρησης κυρίως τον Βουλγαρικό κίνδυνο (Ζαβιτσιάνος, 1946:49). Παρά την διαφοροποίηση αυτή και παρότι η γνώμη του Συμβουλίου του Στέμματος «ετάχθη με την κυβερνητικήν άποψιν» (Ζαβιτσιάνος, 1946:49) ο Βασιλιάς ζητώντας 24ωρη προθεσμία να σκεφθεί, κάλεσε τον πρωθυπουργό και παραγνωρίζοντας την γνώμη

όλου σχεδόν του πολιτικού κόσμου της χώρας, τον ενημέρωσε ότι δεν εγκρίνει τη συμμετοχή μας στην επιχείρηση.

Ο Βενιζέλος εμμένοντας στην επιβεβλημένη συμμετοχή μας στην επιχείρηση των Δαρδανελίων (Τσιριγώτης, 2006:281) υποβάλλει την παραίτησή του που γίνεται αποδεκτή. Το πολιτικό κλίμα υποδαυλίστηκε όταν με την δεύτερη μετά την παραίτηση του επιστολή προς τον Κωνσταντίνο, ο Βενιζέλος «μη αρκεσθείς να εμμείνεις εις τας απόψεις του, αλλ' αδικαιολογήτως-εκτός εάν εσκόπευε να οξύνει τα πράγματα- επανήλθεν κατά τρόπον θίγοντα τον Βασιλέα» (Μαρκεζίνης, 1967:327), κατηγορώντας τον ότι «ασκεί δυναστικήν πολιτικήν, αρνείται να ακολουθήσει οδόν ήτις δύναται να φέρει αυτήν εις σύγκρουσιν προς τον Γερμανόν Αυτοκράτορα» (Ζαβιτσιάνος, 1946:52) και ότι η άρνηση εξόδου στον πόλεμο θα θεωρηθεί από την ANTANT και ιδίως την Αγγλία «ως αθέτησις των εν τη αρχή του πολέμου γενομένων υποσχέσεων» (Μαρκεζίνης, 1967:327).

Το πολιτικό κλίμα επιδεινώθηκε ακόμη περισσότερο από δημοσιεύματα του τύπου, εκ των οποίων αυτός των «Φιλελευθέρων ήτο αληθώς ο επιθετικώτερος και ο δριμύτερος» (Ζαβιτσιάνος, 1946:57). Ο Πρωθυπουργός Γούναρης θεωρώντας ότι υποκινητής ήταν ο Βενιζέλος, έκανε μια ατυχέστατη δήλωση ότι η διαφορά της πολιτικής του με αυτήν του Βενιζέλου ήταν ότι «ο τελευταίος ήτο διατεθειμένος να κάμει παραχωρήσεις εις βάρος της ακεραιότητας του κράτους» (Ζαβιτσιάνος, 1946:57). Ο Βενιζέλος ζητά με επιστολή του διόρθωση «της πεπλανημένης παραδρομής» αλλά ο Γούναρης εμμένει ότι η δήλωσή του απέδιδε την πραγματικότητα. Ο Βενιζέλος δημοσιεύει τα δυο απόρρητα υπομνήματα, επικαλούμενος ότι είχε εξουσιοδότηση από τον Κωνσταντίνο να ενεργήσει με βάση το περιεχόμενο τους. Όταν στις 24 Μαρ 1915, η δήλωση του αυτή διαψεύδεται από την κυβέρνηση και δεν καλύπτεται από τον Βασιλιά στον οποίον απευθύνθηκε, αποφασίζει να παραιτηθεί προσωρινά της πολιτικής και να αναχωρήσει στην Αίγυπτο (Βεντήρης, 1931:314).

Από τα ανωτέρω γεγονότα διακρίνεται η έντονη διχογνωμία ανάμεσα σε βασιλιά και πρωθυπουργό, σε μείζονα θέματα εξωτερικής πολιτικής, χωρίς διάθεση υποχώρησης κάποιου από τους δύο. Ο Κωνσταντίνος φαίνεται να πείθεται εύκολα από τον Επιτελάρχη Μεταξά και το Γενικό Επιτελείο, παρά από το αρμόδιο όργανο χάραξης πολιτικής που ήταν η κυβέρνηση. Ταυτόχρονα το Γενικό Επιτελείο

και η διοίκηση του φαίνεται να διαδραματίζουν πολιτικό ρόλο, με «ιδέας αντιθέτους της πολιτικής της κυβερνήσεως» (Βεντήρης, 1931:247). Τα παραπάνω σύμφωνα με τον νεοκλασικό ρεαλισμό εντάσσονται στους εγχώριους παράγοντες, οι οποίοι μέσω του τρόπου λήψης απόφασης επηρεάζουν την εξωτερική πολιτική.

Η διάσταση απόψεων καταλήγει στην συνέχιση σύνταξης με την στάση ουδετερότητας, καθώς «η παραίτησις του Επιτελάρχου Μεταξά, επανέφερον τον Βασιλέα εις την πραγματικότητα της ουδετερότητος εκ της οποίας ουδέποτε μετεκινήθη πλέον» (Βεντήρης, 1931:294). Ταυτόχρονα διαφαίνεται ότι η Βουλγαρία αν και ουδέτερη, ανέκυπτε ως απειλή μέσα από την απαίτηση των Αγγλογάλλων να της παραχωρηθεί η Ανατολική Μακεδονία, ως δέλεαρ για την σύμπραξή της στο άρμα της ANTANT (Ζαβιτσιάνος 1946:32).

4.3.2. Σύμπραξη Βουλγαρίας με Κεντρικές Δυνάμεις

Η Βουλγαρία έχοντας ήδη συνάψει μυστική συμφωνία σύμπραξης με τις Κεντρικές Δυνάμεις, κήρυξε γενική επιστράτευση (21 Σεπ 1915). Σύμφωνα με τον νεοκλασικό ρεαλισμό η σύμπραξη-συμμαχία αποτελεί παρεμβατική συστημική μεταβλητή, η οποία δύναται να προκαλέσει ανισορροπία ισχύος. Η Ελλάδα ενεργεί ανάλογα παρά την αρχική διαφωνία στην οποία δεν επέμενε ο πρωθυπουργός, όταν απαίτησε να δηλωθεί ότι η επιστράτευση γίνεται «δια να αποσοβήση τον κίνδυνον της βουλγαρικής επιθέσεως κατά των Σέρβων» (Ζαβιτσιάνος 1946:87). Ο Βενιζέλος επιθυμεί την πιστή εφαρμογή της συμμαχίας με την Σερβία καθώς η μη τήρηση της θα επέφερε ενίσχυση των Βουλγαρικών βλέψεων, αποδυνάμωση της ισχύος της χώρας με ανατροπή ισορροπίας στα Βαλκάνια και μείωση ικανότητας στην εύρεση εξωτερικών συντελεστών ισχύος (Τσιριγώτης, 2006:263).

Ο Κωνσταντίνος εμμένει στην ουδετερότητα και στην μη δέσμευση από τους όρους της αμυντικής συνθήκης προς την Σερβία, καθώς τώρα υπάρχει Παγκόσμιος πόλεμος και όχι αντιμετώπιση του βουλγαρικού κινδύνου (Ζαβιτσιάνος, 1946:89), επιβεβαιώνοντας την άποψη του νεοκλασικού ρεαλισμού ότι ο ηγέτης δεν ανταποκρίνεται πάντα ορθολογικά σε συστημικά ερεθίσματα. Επιπλέον δεν συμεριζόταν την ορθότητα της εξωτερικής πολιτικής που είχε ο πρωθυπουργός χαράζει (Ζαβιτσιάνος, 1946:30). Η εσφαλμένη αντίληψη περί της διεθνούς πραγματικότητας αποτελεί γνωστικό παράγοντα επιρροής στην εξωτερική πολιτική σύμφωνα με τον νεοκλασικό ρεαλισμό.

Ο Βενιζέλος επιθυμώντας να διασφαλίσει την αναγκαία συνθήκη παρέμβασης υπέρ της Σερβίας, με βάση την αμυντική συμφωνία, θα «επινοήσει την αντικατάσταση των σερβικών από Αγγλογαλλικά στρατεύματα» (Σβολόπουλος, 2020:87) στην Μακεδονία. Ενέργεια αντισυμβατική¹¹ παρασυρόμενος ίσως από τον διακαή πόθο υλοποίησης των στόχων του. Ο Βασιλιάς συνεκτιμώντας τον συσχετισμό ισχύος, και επειδή οι ανεπαρκείς συμμαχικές δυνάμεις της Θεσσαλονίκης, δε μπορούσαν να αντισταθμίσουν την δυσχερή κατάσταση στα Βαλκάνια (Βερέμης-Κολιόπουλος, 2013:331) επιλέγει την ευμενή ουδετερότητα. Αυτό το φέρνει σε αντίθεση με τον πρωθυπουργό που είχε λάβει ευρεία λαϊκή στήριξη στις πρόσφατες εκλογές και ψήφο εμπιστοσύνης στο Κοινοβούλιο (Παπαφλωράτος, 2014:404). Ο Βενιζέλος εμμένοντας ως αξιόπιστος σύμμαχος στην σύμπραξη με την Σερβία, δήλωσε σε συνέντευξη ότι, «Είναι βέβαιον ότι η Ελλάς θα εφαρμόσει τους όρους της μετά της Σερβίας συμμαχίας. Και θα το κάμη μέχρι τον τελευταίο άνδρα και της τελευταίας δραχμής» (Παπαφλωράτος, 2014:403). Το γεγονός προκάλεσε την αντίδραση του Βασιλιά και σε συνάντηση που είχαν στις 6 Οκτ 1915, κάλεσε τον Βενιζέλο και «εζήτησεν παρ' αυτού την παραίτησιν της κυβερνήσεως» (Ζαβιτσιάνος, 1946:92). Την οποία και αυτός υπέβαλλε. Η παραίτηση Βενιζέλου παγίωσε την πολιτική διάσταση και επισφράγισε την διχόνοια (Βεντήρης, 1931:1970)

Η απαίτηση να παραιτηθεί, ενώ απολάμβανε ευρείας κοινοβουλευτική αποδοχή, όπως προέκυψε από την ψηφοφορία στο κοινοβούλιο, αποτέλεσε συνταγματική εκτροπή που σημάδεψε τις μελλοντικές εξελίξεις. Ήταν ένας από τους λόγους αποχής των φιλελευθέρων κατά τις εκλογές της 19^{ης} Δεκ 1915, τις οποίες χαρακτήρισαν ως, «πράξη απεχθεστέρα πάσης άλλης εξ' όσων ποτέ διέπραξε το παλαιόν καθεστώς», προαναγγέλλοντας «οξύ αγώνα υπέρ των συνταγματικών ελευθεριών», (Μαρκεζίνης, 1967:παραρτήματα 1) θεωρώντας ότι ο λαός είχε ήδη εκφράσει την ετυμηγορία του προ εξαμήνου.

4.4. Η Διάσταση Απόψεων Βασιλιά – Βενιζέλου

Η έλευση του πολέμου στρέφει τον Βενιζέλο «προς μια αναθεωρημένη αλυτρωτική στρατηγική που αποβλέπει στην υπερκέραση των κεκτημένων του 1912-

¹¹ Παράβαση του Άρθρου 99 του Συντάγματος που όριζε σαφώς ότι «Ανευ νόμου στρατός ξένος δεν είναι δεκτός εις την ελληνικήν υπηρεσίαν, ουδέ δύναται να διαμένη εις το κράτος ή να διέλθη δι' αυτού».

13 σε αναζήτηση, ακόμη και της καθολικής εκπλήρωσης των εθνικών διεκδικήσεων» (Σβολόπουλος, 2019:135). Ο Βασιλιάς, ενεργούσε ασύνδετα με την πολιτική της κυβερνήσεως, χωρίς συντονισμό και μονομερώς (Βεντήρης, 1931:220), με βάση τις παρορμήσεις του και τις συμβουλές των στενών συνεργατών του. «Εξετάζει πολύ πάσαν πρότασιν ήτις τω υποβάλλεται αλλά παρασύρεται πολλάκις υπό της γνώμης των περιστοιχούντων αυτόν, όταν έχη εις αυτούς εμπιστοσύνην» (Μαυρογορδάτος, 2002:1). Έτσι εξηγείται η αλλαγή απόψεων και αποκτά ιδιαίτερο ενδιαφέρον η επιρροή που του ασκούσαν, οι γερμανοσπούδαστοι σύμβουλοι του (Πλουμίδης, 2020:141).

Με το πέρας των Βαλκανικών πολέμων ο νικητής Βασιλιάς Κωνσταντίνος, απολάμβανε της καθολικής σχεδόν λαϊκής υποστήριξης, «οι Έλληνες τον ελάτρευον» (Hibben, 1920:13,33). Αυτό, σε συνέργεια με την «μοναρχική άποψη» περί άσκησης της πολιτικής εξουσίας (Hibben, 1920:35) τον έκανε να θέλει να διαδραματίσει ενεργότερο ρόλο στην χάραξη και άσκηση της πολιτικής. Η ολέθρια απόφασή του αυτή, τον έφερε να αναμιχθεί στις πολιτικές εξελίξεις δίκην αρχηγού κομματικής παράταξης, πιστεύοντας πως οι θέσεις του εξυπηρετούσαν καλύτερα τα συμφέροντα του έθνους, επιφέροντας ανατροπή της πολιτειακής ισορροπίας και του σεβασμού των κοινοβουλευτικών μεθόδων που επικρατούσε, κατά την βασιλεία του Γεωργίου (Thomson,2013:24). Αντιμετώπιζε ευαίσθητα θέματα εξωτερικής πολιτικής, με «στρατιωτική» ακαμψία και ελλιπή συντονισμό με την κυβέρνηση ενισχύοντας την άποψη περί μοναρχικού τρόπου διακυβέρνησης της χώρας.

Ο Βενιζέλος, πιστός στην «κοινοβουλευτική άποψη» περί λειτουργίας του κράτους, ήταν απόλυτα αντίθετος σε παρεμβάσεις στην χάραξη και άσκηση της πολιτικής. Η απόφαση του να μην υποστηρίξει συντακτική βουλή κατά τις εκλογές του 1910 ήταν απόρροια επώδυνου συμβιβασμού αλλά και επηρεασμού από την αγαστή του συνεργασία με τον Βασιλιά Γεώργιο. Η εμφάνιση προβλημάτων συνεργασίας με τον νέο βασιλιά και το περιβάλλον του τον έτρεψαν στην προσαρμογή της πολιτικής του στάσης και συμπεριφοράς, για υπέρβαση του αδιεξόδου.

Οι ενδεικτικές αυτές αναφορές των παραπάνω ενεργειών επιβεβαιώνουν την ιδιαίτερη αντίληψη περί λειτουργίας των θεσμών και των διαδικασιών που είχε ο Κωνσταντίνος και αποκαλύπτουν την δυσπιστία που επικρατούσε ανάμεσα στους δυο

πόλους εξουσίας. Έτσι ενεργούσαν ανάλογα με την προσωπική τους αντίληψη περί λειτουργίας των θεσμών και κατά περίπτωση, με βάση τις προσωπικές εκτιμήσεις, πεποιθήσεις και απόψεις, χωρίς να υπάρχει ενιαία πολιτική¹², ενιαία στρατηγική και συντονισμός.

Η διάσταση των συγκροτημένων απόψεων, αλλά και η μονομερής ανεξάρτητη άσκηση εξωτερικής πολιτικής των δύο ηγετών, περιόριζε την δυνατότητα λήψης απόφασης αύξανε τις αντιθέσεις και προστριβές, διεύρυνε τις εσωτερικές αντιθέσεις. Απέτρεπε την υιοθέτηση των απαραίτητων μέτρων εσωτερικής ενδυνάμωσης και κυρίως περιόριζε την χάραξη αποτελεσματικής εξωτερικής πολιτικής ώστε η χώρα, να ανταποκριθεί στις σημαντικές προκλήσεις ασφαλείας που διαφαίνονταν.

4.5. Διχαστικά Αίτια

Τα διχαστικά όμως αίτια ήταν κάτι πολύ παραπάνω από μια διαφωνία ή σύγκρουση δυο διαφορετικών ηγετικών προσωπικοτήτων (Μαυρογορδάτος, 2015:166). Ήταν κοινωνικά, ταξικά, ιδεολογικά, γεωγραφικά, θεσμικά που κατά τον Μαυρογορδάτο, δημιούργησαν δυο αντίπαλους πολιτικούς κόσμους που πίστευαν μεν στην Μεγάλη Ιδέα, αλλά την εξέφραζαν με διαφορετικό τρόπο (Μαυρογορδάτος, 2015:166). Οι Αντιβενιζελικοί είχαν ως κέντρο αναφοράς τους το κράτος και έναν εσωστρεφή πατριωτισμό με επίκεντρο την Παλαιά Ελλάδα (Μαυροκορδάτος, 2015:166). Οι Βενιζελικοί, πιστοί στην ιδέα του έθνους, θεωρούσαν την Μεγάλη Ιδέα ως ηθική υποχρέωση απελευθέρωσης των σκλαβωμένων αλύτρωτων αδελφών (Μαυρογορδάτος, 2015:167). Ο Πλουμίδης, εκτιμά ότι οι ρίζες του διχασμού ανάγονται στην σύγκρουση μεταξύ της «ολιγαρχίας» που είχε παραμερισθεί βιαίως μετά τις αλλαγές της επανάστασης του 1909 και της αστικής τάξης που εκπροσωπούσαν οι φιλελεύθεροι και «ενώ ξεκίνησε πρωτίστως ως ζήτημα διαφωνίας ...μοιραία άγγιξε το ερώτημα του ...ποια είναι η μορφή του κράτους και ποιος δικαιούται να ασκεί τις κυριαρχικές του λειτουργίες» (Πλουμίδης, 2020:23-24), με αποτέλεσμα η διαφορά να μετεξελιχθεί και σε θεσμική. Ο Βεντήρης θεωρεί ότι την κρίση «δεν την εγέννησαν αυτοί οι δύο (Βασιλιάς και ο Βενιζέλος). Ήσαν αναγκαίοι

¹² Τηλεγράφημα του Βούλγαρου Πρεσβευτή στην Αθήνα, Passarou, προς την Σόφια (26 Αυγ 15), αποδίδει την πραγματικότητα, «Υπάρχουν εδώ δύο κυβερνήσεις, ο Βασιλιάς και ο Βενιζέλος. Η ANTANT διαπραγματεύεται με τον Βενιζέλο. Οι αντιπρόσωποι των κεντρικών Δυνάμεων με τον Βασιλιά».

αντιπρόσωποι συμφερόντων, αισθημάτων και ιδεών, οι οποίες όφειλαν να συγκρουστούν αργά ή γρήγορα» (Βεντήρης, 1931:192).

Αυτό όμως που προκάλεσε τη σύγκρουσή ήταν ότι και οι δύο επέμεναν πεισματικά στην άποψη τους για τον επερχόμενο πόλεμο. Ο Βενιζέλος ήθελε να τον αξιοποιήσει για να προωθήσει το πρόγραμμά του για τον εκσυγχρονισμό και τον εξευρωπαϊσμό της Ελλάδος, ενώ ο Κωνσταντίνος ήταν αντίθετος. Τα προσωπικά χαρακτηριστικά που τροφοδότησαν τις διαφορές τους εντοπίζονται στην εμμονή του Κωνσταντίνου κατά τους Βαλκανικούς Πολέμους να είναι αυτός που θα είχε την ευθύνη για τη στρατηγική, και όχι ο πρωθυπουργός, και στην επιμονή του Βενιζέλου κατά τον Μεγάλο Πόλεμο να συνταχθεί με την ANTANT, απέναντι στην πεποίθηση του Κωνσταντίνου ότι είχε ένα «ελέω Θεού δικαίωμα» να ασκεί την εξωτερική πολιτική. Αυτό ώθησε τον Βενιζέλο να επιμείνει στα δικά του δικαιώματα ως πρωθυπουργού με βάση τη λαϊκή κυριαρχία (Llewellyn Smith, 2021). Για όλους τους προαναφερόμενους λόγους, η διχαστική βάση, όντας ισχυρή με βάσεις πολυποικίλες, δυσχέρανε σημαντικά τις εσωτερικές πολιτικές εξελίξεις, αντανακλώντας ανάλογα και στην εξωτερική μας πολιτική.

Η οριστική παραίτηση Βενιζέλου σηματοδότησε μια περίοδο με συχνές εναλλαγές κυβερνήσεων και εκτροπές από την καθιερωμένη συνταγματική τάξη και κοινοβουλευτική πρακτική. Η διχογνωμία πήρε διαστάσεις και άγγιξε τον λαό και κάθε πτυχή της κοινωνίας, με οδυνηρές συνέπειες. Αποτέλεσμα ήταν η αποδυνάμωση της εσωτερικής πολιτικής του κράτους και η υποβάθμιση των λειτουργιών του.

Οι συχνές εναλλαγές κυβερνήσεων, «διορισμένων» από τον Βασιλιά, χωρίς το αναγκαίο λαϊκό έρεισμα επέφεραν αδυναμία ικανής διακυβέρνησης, έλλειψη στοιχειώδους ενιαίας πολιτικής και στρατηγικής για την αντιμετώπιση των προκλήσεων. Προσφυγή σε «πρόχειρα» και κατά «περίπτωση» μέτρα., οδηγώντας σε αποδυνάμωση της εθνικής ισχύος πλήττοντας βασικές της παραμέτρους όπως η οικονομία, οι στρατιωτικές δυνατότητες, η εθνική ομοψυχία, η σύμπνοια λαού-κυβερνήσεως και θρόνου.

Οι παραπλανητικές και παρελκυστικές διαπραγματεύσεις που έκαναν με την ANTANT το διάστημα 1915-1917, το μόνο που προσέφεραν ήταν να απολέσουν τελείως την αξιοπιστία τους (Μαυρογορδάτος 2015:17). Η χώρα επικαλούμενη την ουδετερότητά της ακροβατούσε μεταξύ των δύο συνασπισμών, χωρίς να πείθει

κανέναν από τους δύο. Η συνεχιζόμενη προάσπιση ουδετερότητας από τον Βασιλιά δεν διασφάλιζε την ισορροπία ισχύος και την διατήρηση του ρόλου της Ελλάδας στα Βαλκάνια, αντιθέτως προκάλεσε παραβίαση της ελληνικής εδαφικής επικράτειας (Τσιριγώτης, 2006:340). Επιβεβαιώνοντας την θέση του νεοκλασικού ρεαλισμού περί εσφαλμένης κρίσης των ηγετικών ελίτ η οποία οδηγεί σε στρεβλή εξισορρόπηση.

Η έκδηλη εσωτερική αδυναμία και η οξεία πολιτική διαμάχη, απομείωναν την εθνική ισχύ, δεν επέτρεπαν την χάραξη ενιαίας εξωτερικής πολιτικής και αποδυνάμωναν την θέση μας στο διεθνές σύστημα. Η αδυναμία της να ελέγξει τον περίγυρο ασφαλείας της είναι καταφανής και τα αποτελέσματα ήταν οδυνηρά για την εθνική αξιοπρέπεια και ακεραιότητα.

4.6. Ο Ρόλος του Βενιζέλου στην Αποφυγή του Αδιέξοδου

Ο Βενιζέλος, πιστός στις απόψεις του και στην πολιτική που χάραξε, απέβλεπε μέσα από τον πόλεμο, τον οποίο εξέλαβε ως «παράθυρο ευκαιρίας», ακόμη και στην καθολική εκπλήρωση των εθνικών μας διεκδικήσεων (Σβολόπουλος, 2019: 135). Πιστός στην πολιτική της ενδυνάμωσης και σύμπλευση, ήταν συναισθηματικά, ιδεολογικά και στρατηγικά προσανατολισμένος προς τους Άγγλους και την ANTANT (Παπαφλωράτος, 2014:361) και συνεχίζει εμμονικά, παρά τις απορρίψεις των προτάσεων του, που ήταν προσωπικές του αποτυχίες (Παπαφλωράτος, 2014:361). Ευθύς και ειλικρινής, δεν διστάζει να επιρρίψει ευθύνες στον ανώτατο άρχοντα κατηγορώντας τον ευθέως ότι ασκεί δυναστική πολιτική, μετά την απόρριψη της πρότασης συμμετοχής μας στην εκστρατεία των Δαρδανελλίων (Μαρκεζίνης, 1967:327).

Αξιοπίστος εταίρος μένει πιστός στις συμμαχικές του δεσμεύσεις απέναντι στην Σερβία. Οι οδηγίες του προς τον υπουργό των εξωτερικών Στρέιτ, από το εξωτερικό (27 Ιουλ 1914), αποτύπωναν ξεκάθαρα την πολιτική του θέση, με ταυτόχρονη ηθική διάσταση «η κυβέρνηση επ' ουδενί λόγω θα ηδύνατο να ταχθή με το αντίθετον προς την Σερβίαν στρατόπεδον και να συνεργασθεί μετά των εχθρών αυτής...Τούτο θα ήτο εναντίον των ελληνικών ζωτικών συμφερόντων, εναντίον του όρκου της συνθήκης και εναντίον της αξιοπρεπείας του κράτους. Ουδέποτε υφ' οιαδήποτε πρόσχημα θα αθετούσα την πολιτικήν ταύτην» (Ζαβιτσιάνος, 1946:9), (Βεντήρης, 1931:217).

Είχε υπέρμετρα αναπτυγμένο το αίσθημα της πολιτικής ευθύνης και δεν υπέκυπτε σε πιέσεις και παρεμβάσεις. Το απέδειξε με τις παραιτήσεις του, πέντε¹³ στην διάρκεια της διετούς συνεργασίας του με τον Κωνσταντίνο (Ζαβιτσιάνος, 1946 : 313-314). Λαμβάνει δύσκολες, ορθές και επώδυνες αποφάσεις με γνώμονα το απώτερο «καλό του λαού και του έθνους» (Χατζηβασιλείου, 2017:34). Μπροστά σε αυτό, επέδειξε σταθερότητα στις πολιτικές του θέσεις, πίστη στην ορθότητα των επιλογών του και αδιαφορία για το πολιτικό κόστος, το οποίο διαφαίνεται από τις παρακάτω πολιτικές ενέργειες :

- Αποδοχή της προσφοράς της Ανατολικής Μακεδονίας στην Βουλγαρία, όπως προκύπτει από δυο υπομνήματα που υπέβαλλε στον Βασιλιά στις 11 και 17 Ιαν 1915 (Μαζαράκης Αινειάν, 1948:151-159), μπροστά στην προοπτική υλοποίησης της φιλόδοξης πολιτικής του. Πρόκειται για τα 2 πρώτα από τα 3 συνολικά απόρρητα υπομνήματα που υπέβαλλε ο Πρωθυπουργός Βενιζέλος (11 και 17 Ιαν 1915), με το δεύτερο να υποβάλλεται μετά την άρνηση της Ρουμανίας να συμπράξει με την χώρα μας σε κοινή δράση προς βοήθεια της Σερβίας. Στα δυο πρώτα, δεδομένης της αναγκαίας συνέργειας Ελλάδας-Βουλγαρίας-Ρουμανίας σε σύμπραξη με την ANTANT, για συνδρομή προς την αμυνόμενη Σερβία, προτείνει την απόδοση της Ανατολικής Μακεδονίας (Καζάδες Καβάλας-Δράμας και Σαρισαμπάν) υπό ρητές προϋποθέσεις, με αντάλλαγμα εδαφικής εκτάσεως στην Δυτική Μικρά Ασία ίσης περίπου με το σύνολο της μέχρι τότε ελεύθερης Ελλάδος, συν την περιφέρεια Δοϊράνης- Γευγελής (Βλέπε Παράρτημα 2).

- Διασφάλιση της αναγκαίας συνθήκης παρέμβασης υπέρ της Σερβίας, με βάση την αμυντική συμφωνία, δεν διστάζει να «επινοήσει την αντικατάσταση των σερβικών από Αγγλογαλλικά στρατεύματα» (Σβολόπουλος, 2019:143), στην Μακεδονία. Στις 8 Σεπ 1915, έχοντας την έγκριση του Κωνσταντίνου όπως απλά βολιδοσκοπήσει την ANTANT για δυνατότητα διάθεσης 150.000 «μητροπολιτικού»

¹³ Στις 25 Αύγ 1914, λόγω μονομερούς ενημέρωσης του Βασιλιά από τον Ναύαρχο Καρρ, για αίτημα Αγγλικού υπουργείου Ναυτικών. Δεν έγινε αποδεκτή (Βεντήρης, 1931:248-252)

Στις 28 Ιαν 1915, εξαιτίας του επεισοδίου Στρατηγού Δούσμανη-Λοχαγού Μπασδέκη, όταν ο Βασιλιάς φέρεται να καθυστέρησε την υπογραφή του διατάγματος που έθετε σε πρόσκαιρη αργία τον αρχηγό του στρατού. Δεν έγινε δεκτή (Μαρκεζίνη, 1967: 307).

Στις 22 Φεβ 1915, λόγω υπαναχώρησης του Κωνσταντίνου σε συμμετοχή μας σε συμμαχική επιχείρηση κατά των Δαρδανελλίων. Έγινε αποδεκτή. (Βεντήρης, 1931: 301-302).

Στις 10 Σεπ 1915, λόγω ριζικής διαφωνίας ως προς τον σκοπό της γενικής επιστράτευσης που κηρύχθηκε Δεν έγινε αποδεκτή. (Ζαβιτσιάνος, 1946 :87).

Στις 22 Σεπ 1915, λόγω διάστασης απόψεων για στρατιωτική μας συνδρομή στην Σερβία, με βάση την αμυντική συμφωνία μεταξύ των δύο χωρών. Έγινε αποδεκτή. (Ζαβιτσιάνος, 1946 :92).

στρατού, (Βεντήρης, 1931:356) ο Βενιζέλος εκμεταλλευόμενος «τον αμφίβολο τρόπο αντιδράσεως του Βασιλιά», (Μαρκεζίνης, 1967:42) ή το «..απαντών περιορίσθη σε μισόλογα», (Ζαβιτσιάνος, 1946: 90) «δεν περιορίσθη εις απλούν ερώτημα, καθώς οι Άγγλοι τόνιζαν ότι εις την Θεσσαλονίκη επήγαν κληθέντες από τον Βενιζέλον» (Ζαβιτσιάνος, 1946:90). Η πύλη εισόδου Άγγλων και Γάλλων στην Θεσσαλονίκη άνοιξε ανορθόδοξα, κατά παράβαση του Άρθρου 99¹⁴ του Συντάγματος. Η ενέργεια αυτή αποτελεί εγχώριο παράγοντα επιρροής της εξωτερικής πολιτικής με βάση τον Νεοκλασικό Ρεαλισμό καθώς εντάσσεται στις προβλέψεις Συντάγματος.

- Η «επαναστατική» δράση (Driault, 1930:117) μετά την αντεθνική παράδοση του Ρούπελ στους Γερμανοβουλγάρους (27 Μαΐου 1916), καθώς διέτρεχαν κίνδυνο τα συμφέροντα της χώρας. Καταφεύγει στην Μακεδονία, εγκαθιδρύει «προσωρινή κυβέρνηση» και αντιμάχεται το καθεστώς των Αθηνών. Θέτοντας ως βασική προτεραιότητα «την επέκταση της εξουσίας της κυβέρνησης του» (Τούντα-Φεργάδη, 1989:539) προσφεύγει σε σκληρά και αθέμιτα μέσα¹⁵ με βίαιη στρατολόγηση¹⁶ (Richter, 2016:117), διώξεις¹⁷, προπαγάνδα¹⁸ (Γερακάρης, 1936:208-227).

- Με την ανάληψη των πολιτικών ηνίων του κράτους προσπαθεί μέσω αναδιαμόρφωσης του εσωτερικού να επαναφέρει το status quo με παράλληλη προσδοκία οφελών μέρους της Μεγάλης Ιδέας (Τσιριγώτης, 2006:311), προδιαγράφοντας τα ποιοτικά χαρακτηριστικά του ως ηγέτης.

- Να λάβει, μετά την επιβολή του στο «κράτος των Αθηνών», σκληρά αντιδημοκρατικά και αντισυνταγματικά μέτρα. Πρώτη ενέργεια της κυβέρνησης

¹⁴ Άρθρο 99. – Άνευ νόμου στρατός ξένος δεν είναι δεκτός εις την ελληνικήν υπηρεσίαν, ουδέ δύναται να διανέμη εις το Κράτος ή να διέλθη δι' αυτού.

¹⁵ Η πρώτη στρατιωτική ενέργεια της Κυβέρνησης Εθνικής Αμύνης, στράφηκε κατά Ελλήνων και όχι Βουλγάρων, με «επιδίωξη περιορισμού της επικράτειας του κράτους των Αθηνών» (Πετσάλης-Διομήδης, 1988:67). Η δεινή θέση του κράτους και του λαού, δεν τον αποθάρρυναν να προτείνει κατάληψη της Θεσσαλίας με δικές του δυνάμεις και επανέρχεται και την άνοιξη του 1917, όταν η πείνα μάστιζε τον νότο, λόγω του ναυτικού αποκλεισμού που ίσχυε, προβάλλοντας κίνδυνο πυρπόλησης της σοδιάς από του βασιλικούς (Πετσάλης-Διομήδης, 1988 :68,73).

¹⁶ Χρησιμοποιείται υπέρμετρη βία για να εξασφαλιστεί η στρατολόγηση ανδρών, με χαρακτηριστικά παραδείγματα τη Γαλάτιστα Χαλκιδικής (Σεπ 1916) και την Απείρανθο της Νάξου (Ιαν 1917), με νεκρούς, τραυματίες, δηώσεις και φυλακίσεις. (Γερακάρης, 1936 : 208-227).

¹⁷ Η βιαιότητα συνεχίστηκε σε όλη την Μακεδονία με φυλακίσεις βουλευτών, αρχιερέων, αξιωματικών και όσων δεν εντάχθηκαν στην Εθνική Άμυνα. (Παπαφλωράτος, 2014:440).

¹⁸ «Ενεργοποίησε τον προπαγανδιστικό μηχανισμό εναντίον του Κωνσταντίνου και μάλιστα με μεγαλύτερη ένταση», (Richter, 2016: 117) έχοντας χρηματική ενίσχυση από τους Γάλλους, « 2.000.000 φράγκα για άσκηση προπαγάνδας στο στρατό» (Thomson, 2012 : 157).

Βενιζέλου ήταν η κήρυξη πολέμου στις Κεντρικές Δυνάμεις (27 Ιουν 1917), «εν αγνοία του νέου Βασιλέως» (Παπαφλωράτος, 2014:485) αντίθετα με την Συνταγματική πρόβλεψη (Άρθρο 32)¹⁹. Ακολούθησε επιβολή στρατιωτικού νόμου, καθώς και μέτρα που «αποσκοπούσαν στο να απαλλάξουν τον τόπο από κάθε αντιπολίτευση και να δημιουργήσουν κάποιο είδος «βενιζελικής βουλής» (Llewellyn Smith, 2009:128). Με μια κατάφωρα αντισυνταγματική ενέργεια, αναβίωσε η Βουλή του 1915, επιλεγόμενη σκωπτικά «η βουλή των Λαζάρων», κυρίως από φόβο καταψήφισης σε ενδεχόμενες εκλογές (Βεντήρης, 1931:418). Εξορίστηκαν στην Κορσική πολιτικοί αντίπαλοι (Γούναρης, Δούσμανης, Μεταξάς, Έσλιν, Δραγούμης) και άλλοι τέθηκαν σε επιτήρηση στο εσωτερικό (Μαρκεζίνης, 1967:222). Οι συνεδριάσεις της Βουλής γινόταν «σε κλίμα φοβίας και τρομοκρατίας», ενώ παρατίθενται περιπτώσεις χειροδικίας και βιαιοπραγιών σε βάρος αντιβενιζελικών βουλευτών (Παπαφλωράτος, 2014 :486).

Κατήργησε την μονιμότητα στρατιωτικών και δημοσίων υπαλλήλων και απέλυσε μεγάλο αριθμό αξιωματικών, δικαστικών και υπαλλήλων, από τις θέσεις τους, με βάση την Συντακτική πράξη της 14 Νοε 1917, που ανέστειλε για ένα έτος την μονιμότητα και ισοβιότητα των δημοσίων λειτουργών που προβλεπόταν από το Σύνταγμα²⁰. Απολύθηκαν ακόμη και εργαζόμενοι στον ιδιωτικό τομέα με παρέμβαση της κυβέρνησης και έπαυσε η λειτουργία «εχθρικών» εφημερίδων». Αρχιερείς και κληρικοί «υποβιβάστηκαν, τέθηκαν σε αργία ή περιορίστηκαν σε μοναστήρια, δήμαρχοι, πρόεδροι κοινοτήτων και άλλοι αξιωματούχοι πλήρωσαν τις συνέπειες» (Llewellyn Smith, 2009:130). Δημιουργήθηκαν ειδικές επιτροπές που περιοδεύοντας εξετάζαν το ποιόν εκάστου υπαλλήλου, αποφασίζοντας ανάλογα, κάθε υπουργός είχε την δυνατότητα, να απολύει και να προσλαμβάνει (Παπαφλωράτος, 2014:491). Οι παραπάνω ενέργειες είχαν ως σκοπό να επιβληθεί, (Μαζαράκης Αινειάν, 1948:233), να αναδιοργανώσει το κράτος, (Μαρκεζίνης, 1967:274-277) να σχηματίσει αξιόμαχες

¹⁹ Άρθρο 32. – Ο Βασιλεύς είναι ο ανώτατος άρχων του Κράτους, άρχει των κατά ξηράν και θάλασσαν δυνάμεων, κηρύττει πόλεμον, συνομολογεί συνθήκας ειρήνης, συμμαχίας και εμπορίας, ανακοινώνει δ' αυτάς εις την Βουλήν μετά των αναγκαίων διασαφήσεων, άμα το συμφέρον και η ασφάλεια του Κράτους το επιτρέψωσιν.

²⁰ Άρθρο 102. – Τα προσόντα των διοικητικών εν γένει υπαλλήλων ορίζονται δια νόμου. Μετά την έναρξιν της λειτουργίας του Συμβουλίου της Επικρατείας οι υπάλληλοι ούτοι από του οριστικού αυτών διορισμού εισί μόνιμοι, εφ' όσον υφίστανται αι σχετικάί υπηρεσίαί· πλην δε των περιπτώσεων της παύσεως δυνάμει δικαστικής αποφάσεως, ούτε μετατίθενται άνευ συμφώνου γνωμοδοτήσεως ούτε απολύονται ή υποβιβάζονται άνευ ειδικής αποφάσεως κατά νόμον οργανωμένου και εκ μόνιμων υπαλλήλων κατά τα δύο τρίτα τουλάχιστον αποτελουμένου συμβουλίου.

ένοπλες δυνάμεις (Llewellyn Smith, 2009:135), προκειμένου συμπαρασύρει την χώρα στο πλευρό των νικητών (Παπαφλωράτος, 2014 :541).

- Προς επαύξηση της οικονομίας στο πλαίσιο ανόρθωσης του κράτους, προβαίνει σε οικονομία δυνάμεων καθώς η μακροχρόνια διατήρηση γενικής επιστράτευσης προκάλεσε εξάντληση των οικονομικών πόρων (Τσιριγώτης, 2006:289).

Συγκρότησε εντός 3 μηνών στρατό 9 Μεραρχιών (Παπαφλωράτος, 2014 :500-504). Ανέθεσε σε Γαλλική αποστολή την αναδιοργάνωση του στρατού και σε αντίστοιχη Αγγλική του στόλου. Μετείχε στον πόλεμο συντασσόμενος με τους νικητές, και με μοναδική διπλωματική ικανότητα και επιδέξιες κινήσεις, όπως η συμμετοχή στην εκστρατεία στην Μεσημβρινή Ρωσία, που του εξασφάλισε την γαλλική στήριξη, (Τσιριγώτης, 2010 : 127)²¹, πέτυχε να αποσπάσει τις παραχωρήσεις της Συνθήκης των Σεβρών. Μιας συνθήκης, που έθετε τις βάσεις της Μεγάλης Ελλάδας και έδιδε την εντολή επέμβασης στην Σμύρνη, προ της οποίας ο Βενιζέλος αγνόησε άλλες πιο προσιτές διεκδικήσεις ή προσφορές όπως το σχέδιο Toyhbee-Nicolson (Τζανακάρης, 2013:61)²² για παραχώρηση στην Ελλάδα της Κωνσταντινούπολης, της χερσονήσου της Καλλίπολης και των ευρωπαϊκών ακτών της θάλασσας του Μαρμαρά (Λούβη, 2010:31).

Η απόλυτη επιμονή να πετύχει τους στόχους του τον κάνουν, όπως τον χαρακτήριζε ο Poicare, «να μην αναγνωρίζει Βουλή, Σύνταγμα,...Βασιλέα, παρ' εάν εξυπηρετούν τα σχέδια του» (Driault, 1930: 99). Έτσι εξηγούνται οι προσπάθειες υπερκέρρασης των αντιρρήσεων ή επιφυλάξεων του Βασιλιά που φθάνουν μέχρι τον πραξικοπηματικό σχηματισμό της «κυβέρνησης της Θεσσαλονίκης».

²¹ Ο Γάλλος Πρωθυπουργός δήλωσε : «Η Γαλλία θα αναλάβει πρωτοβουλία προς εδαφική επέκταση της Ελλάδος εις την Θράκη και εκθύμως θα υποστηρίξει πάσα υπέρ Ελλάδος λύσιν του ζητήματος της Σμύρνης...»

²² Σχέδιο που επεξεργάστηκαν οι εμπειρογνώμονες του Foreign Office Harold Nicolson και Arnold Toyhbee και το πρότειναν προ του αδιεξόδου των συζητήσεων τον Μάρτιο του 1919, λόγω των αμερικανικών επιφυλάξεων και των ιταλικών διεκδικήσεων στην Μικρά Ασία. Σύμφωνα με το σχέδιο τα φυσικά σύνορα του Ελληνικού Βασιλείου και της Τουρκίας θα διαχωρίζονταν από την θάλασσα του Μαρμαρά. Ο Βενιζέλος προτίμησε την προσάρτηση της Σμύρνης έναντι του σχεδίου καθώς ήθελε το Αιγαίο να αποτελέσει «περίκλειστη λίμνη» της Ελλάδος..

4.7. Αντί Επιλόγου

Η έλευση του Α΄ ΠΠ αποτέλεσε αναδυόμενο πεδίο ευκαιριών για την χώρα, προκειμένου αυτή να υλοποιήσει τα εθνικά της οράματα. Οι εξωτερικοί συστημικοί παράγοντες και οι διαφαινόμενες εξελίξεις, άσκησαν σημαντικές πιέσεις προς την χώρα, επιβάλλοντας όπως αυτή επιλέξει την κατάλληλη εξωτερική της πολιτική (επιλογή τηρητέας στάσης και ανάλογου στρατοπέδου), ώστε να ανταποκριθεί στις προκλήσεις του περιβάλλοντος ασφαλείας της.

Η απόφαση προϋπέθετε την κατάλληλη εναρμόνιση της εσωτερικής μας πολιτικής, την ανάλυση του συνόλου των παραμέτρων και την λήψη ομόφωνων αποφάσεων, με γνώμονα την προάσπιση των εθνικών συμφερόντων. Η διάσταση πολιτικών απόψεων μεταξύ των δυο ισχυρών ανδρών, του λαοφιλούς βασιλιά και του λαοπρόβλητου πρωθυπουργού, η διαφορετικότητα των χαρακτήρων και των αντιλήψεων τους, καθώς και το «δίπολο εξουσίας» αναφορικά με την λήψη των σημαντικών αποφάσεων, έθεταν σημαντικά εμπόδια στην χάραξη ενιαίας πολιτικής.

Ο Εθνικός Διχασμός, οδήγησε την χώρα όχι απλά σε διαμάχη αλλά στην δημιουργία δύο κρατών. Το γεγονός αυτό όχι μόνον δεν επέτρεψε την υιοθέτηση ενιαίας εξωτερικής πολιτικής και την διασφάλιση της εθνικής κυριαρχίας και αξιοπρέπειας, αλλά δίχασε και διαίρεσε βαθιά τον λαό, επέφερε μίσος και οδήγησε σε εμφύλια σύγκρουση αποτελώντας σημαντικό ανασταλτικό παράγοντα.

Με την επικράτηση τελικά του Βενιζέλου, η ενιαία χώρα παρά τις δυσχέρειες και την πίεση χρόνου, μέσα από ορθολογικές παρεμβάσεις που αναδεικνύουν τον ρόλο του ηγέτη, κατόρθωσε να επιτύχει εσωτερική εξισορρόπηση, με σημαντική αύξηση των παραγόντων ισχύος. Αυτό επέτρεψε να ταχθεί με την πλευρά των νικητών και με αξιώσεις πλέον να προασπίσει τα εθνικά συμφέροντα φθάνοντας, με επιτήδειες διπλωματικές κινήσεις, στην πολυπόθητη υλοποίηση της Μεγάλης Ιδέας.

Συμπεράσματα

Παρά τα εθνικά οράματα και τους μεγαλοϊδεατισμούς, έως την απαρχή του 19^{ου} αιώνα δεν υπήρξε συγκροτημένη πολιτική και στρατηγική ενδυνάμωσης της χώρας, με τις αποσπασματικές ενέργειες και την μικροπολιτική εκμετάλλευση, να αποτελούν κανόνα. Μοιραία η έλλειψη εθνικής ισχύος, μέσα σε ένα άναρχο περιβάλλον, οδήγησε σε υποτονική εξωτερική πολιτική. Η ταπεινωτική ήττα του 1897 και ο διεθνής οικονομικός έλεγχος αποτελούσαν τροχοπέδη στην επίτευξη των εθνικών στόχων υλοποίησης της Μεγάλης Ιδέας.

Η περίοδος 1911-1919 χαρακτηρίζεται από σημαντικά γεγονότα που λαμβάνουν χώρα σε διεθνές επίπεδο αλλά και ειδικότερα στο Βαλκανικό υποσύστημα. Δύο βαλκανικοί πόλεμοι και ένας παγκόσμιος αποτελούν πρόκληση για την χώρα, καθώς της δίνεται το έναυσμα μέσω συγκροτημένης στρατηγικής να πραγματοποιήσει το εθνικό της όραμα. Στην παρούσα εργασία έχει πραγματοποιηθεί μια καταγραφή των παραγόντων που επηρέασαν την εξωτερική πολιτική της Ελλάδας την περίοδο 1911-1919, σύμφωνα με το θεωρητικό υπόβαθρο, του Νεοκλασικού ρεαλισμού.

Συγκεκριμένα κατά την περίοδο 1911-1913, η Ελλάδα αντιμετωπίζει ως συστημικές απειλές, την προκλητική πολιτική της Οθωμανικής Τουρκίας έναντι των χριστιανικών πληθυσμών που κατοικούν στα εδάφη της, καθώς και την αφύπνιση του σλαβικού εθνικισμού μετά την Συνθήκη του Αγίου Στεφάνου. Η εγκατάλειψη σταδιακά από τις Μεγάλες Δυνάμεις του δόγματος εγγυήσεως της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας αποτελεί διεθνή συγκύρια, η οποία σε συνδυασμό με την σύμπραξη Σερβίας – Βουλγαρίας και τις επεκτατικές τους βλέψεις, επηρεάζουν άμεσα την κατανομή ισχύος στο Βαλκανικό υποσύστημα, απειλώντας την ασφάλεια της Ελλάδας.

Ο Βενιζέλος κατανόησε το διεθνές σύστημα και τις επιρροές που αυτό ασκούσε στο υποσύστημα των Βαλκανίων. Διέγινωσε με σαφήνεια τις προκλήσεις ασφαλείας που διαγράφονταν, αλλά και τα εσωτερικά προβλήματα που δυσχέραιναν την χάραξη και υλοποίηση δραστικής εξωτερικής πολιτικής. Η επαύξηση των εσωτερικών παραγόντων ισχύος και η εσωτερική ενδυνάμωση σε συνδυασμό με την αντίληψη του ηγέτη αποτελούν τους εγχώριους και γνωστικούς παράγοντες επιρροής της εξωτερικής πολιτικής, της εποχής 1911-1913.

Η επερχόμενη πτώση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, ώθησε την Ελλάδα να προβεί και σε εξωτερική εξισορρόπηση, συνάπτοντας συμμαχία με την Βουλγαρία και την Σερβία με ταυτόχρονη αμφισβήτηση του status quo. Σε περίπτωση ουδετερότητας δεν θα είχε συμμετοχή σε εδαφικές αξιώσεις όπου κατοικούσαν ομοεθνείς της και ανέμεναν την ένταξη τους στον εθνικό κορμό. Αν και ο ρόλος και τα ποιοτικά χαρακτηριστικά του Βενιζέλου διαδραμάτισαν σπουδαίο ρόλο στην διαμόρφωση της εξωτερικής πολιτικής καθώς σε μόλις 2 χρόνια οδήγησε στην ενδυνάμωση, την νίκη και στην επαύξηση της γεωστρατηγικής αξίας της χώρας, εντούτοις διαφαίνεται ότι εσωτερική εξισορρόπηση προκλήθηκε ως αντίδραση στην ενίσχυση των λοιπών βαλκανικών χωρών.

Την περίοδο 1914-1919, οι κύριες προκλήσεις ασφαλείας που αντιμετώπιζε η χώρα ήταν, η ενδεχόμενη αναθεώρηση της συνθήκης του Βουκουρεστίου, από τις αναθεωρητικές δυνάμεις Βουλγαρία και Τουρκία, η απειλή που διέτρεχαν οι ομοεθνείς μας υπήκοοι της Οθωμανικής Τουρκίας και η επιβουλή κατά πατροπαράδοτων ελληνικών εδαφών (Βόρεια Ήπειρος, Θράκη, Δωδεκάνησα). Ο επερχόμενος Α΄ Παγκόσμιος Πόλεμος ασκεί πιέσεις και επιρροές από τις μεγάλες δυνάμεις με σκοπό τον προσεταιρισμό της Ελλάδας στο στρατόπεδό τους. Οι επιρροές αυτές είναι τόσο ισχυρές που έχουν αντίκτυπο και στους δύο ηγέτες της χώρας (Κωνσταντίνο – Βενιζέλο), καθώς κάθε ένας έχει διαφορετική άποψη για την τηρητέα στάση.

Η εμμονή των δυο πλευρών στην θέση τους και η δυσπιστία και καχυποψία που επικρατούσε, οδήγησαν σε λάθη, ακραίες ατομικές και πολιτικές συμπεριφορές, σε αντεθνική στάση και σε καταπάτηση του Συντάγματος, καταλήγοντας σε έναν απηνή αγώνα επιβολής, με την στενή εμπλοκή των Μεγάλων Δυνάμεων (ιδίως της Γαλλίας). Η διαφωνία διαχύθηκε στον λαό τον διαίρεσε βαθιά και μακροχρόνια, εξελισσόμενη σε εθνική διαίρεση. Η κάθε πλευρά αποτέλεσε ξεχωριστό πόλο εξουσίας, που ενεργούσε ανεξάρτητα και έπραττε με βάση την υποκειμενική αρχή «salus populi suprema lex esto».

Η κοινωνική συνοχή είχε διαρραγεί, έπαψε να υπάρχει ενιαία πολιτική θέση και κοινός στρατηγικός προσανατολισμός, απαραίτητοι συντελεστές εθνικής ισχύος. Η διχόνοια, η δυσπιστία, η έλλειψη κοινής πολιτικής θέσης, απαξίωσε την θέση της χώρας, ενώ η άκαμπτη επιμονή των δυο πλευρών στην επιλογή τους (εμμονή Βενιζέλου για σύμπραξη άνευ όρων με την ANTANT- διατήρηση ουδετερότητας από

τον Βασιλιά) απαξίωνε σημαντικά την διαπραγματευτική μας θέση. Ο πρωθυπουργός, λόγω εμμονής να πετύχει τους στόχους του, προέβαινε σε μυστικές ενέργειες, ασκούσε προσωποπαγή και αντικρουόμενη ενίοτε πολιτική, χωρίς συνεργασία ή ενημέρωση του Βασιλιά, αλλά ακόμη και συνεργατών του

Συμπερασματικά, ο ρόλος που διατέλεσε ο ηγέτης στην επιρροή της εξωτερικής πολιτικής της Ελλάδας την περίοδο 1911-1919 ήταν σημαντικός. Ο ηγέτης (Βενιζέλος) ήταν αυτός που με σωστή εκτίμηση της διεθνούς πραγματικότητας προέβαινε σε αύξηση ισχύος στο εσωτερικό με σκοπό να εκμεταλλευτεί τις διεθνείς συγκυρίες. Ο ηγέτης (Κωνσταντίνος) ήταν αυτός με εσφαλμένη εκτίμηση κατέφυγε στην ουδετερότητα η οποία προκάλεσε την απώλεια εδαφών. Τέλος ο ηγέτης (Βενιζέλος) ήταν αυτός που κατέφυγε σε αθέμιτα μέσα συμμετάσχει στις επιχειρήσεις από τον Μάιο 1918 έως την λήξη του πολέμου, συντασσόμενος με τους νικητές.

Εν κατακλείδι, διαφαίνεται συγκεντρωτικά ότι κατά την περίοδο 1911-1919 ο σημαντικότερος παράγοντας που επηρέασε την εξωτερική πολιτική της Ελλάδας ήταν οι διεθνείς μεταβλητές. Το άναρχο διεθνές σύστημα της εποχής αναγκάζει την Ελλάδα να επιδιώξει εξασφάλιση των εθνικών της συμφερόντων μέσω συμπράξεων. Μεταβλητές όπως η διαφαινόμενη πτώση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, και η απειλή της συμμαχίας Σερβίας-Βουλγαρίας έδωσαν το έναυσμα στο εσωτερικό για επαύξηση ισχύος με σκοπό να προλάβουν τις εξελίξεις. Ο Βουλγαρικός αναθεωρητισμός σε συνάρτηση με την στρατιωτική ισχύ της Σόφιας, επηρέασε κάθε απόφαση της εξωτερικής πολιτικής για την στάση της Ελλάδος έναντι του επερχόμενου Παγκόσμιου Πόλεμου.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ «1»

ΜΥΣΤΙΚΗ ΣΥΜΦΩΝΙΑ ΟΘΩΜΑΝΙΚΗΣ ΤΟΥΡΚΙΑΣ-ΓΕΡΜΑΝΙΑΣ

Constantinople, August 2, 1914

1. The two contracting parties agree to observe strict neutrality in regard to the present conflict between Austria-Hungary and Serbia.
2. In case Russia should intervene with active military measures, and should thus bring about a casus foederis for Germany with relation to Austria-Hungary, this casus foederis would also come into existence for Turkey.
3. In case of war, Germany will leave her military mission at the disposal of Turkey. The latter, for her part, assures the said military mission an effective influence on the general conduct of the army, in accordance with the understanding arrived at directly between His Excellency the Minister of War and His Excellency the Chief of the Military Mission.
4. Germany obligates herself, if necessary by force of arms ... [cipher group lacking] Ottoman territory in case it should be threatened.
5. This agreement which has been concluded for the purpose of protecting both Empires from international complications which may result from the present conflict goes into force as soon as it is signed by the above-mentioned plenipotentiaries, and shall remain valid, together with any similar mutual agreements, until December 31, 1918.
6. In case it shall not be denounced by one of the high contracting parties six months before the expiration of the term named above, this treaty shall remain in force for a further period of five years.
7. This present document shall be ratified by His Majesty the German Emperor, King of Prussia, and by His Majesty the Emperor of the Ottomans, and the ratifications shall be exchanged within a period of one month from the date of its signing.
8. The present treaty shall remain secret and can only be made public as a result of an agreement arrived at between the two high contracting parties. In testimony whereof, etc.

BARON v. WANGENHEIM and SAID HALIM

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ «2»

ΥΠΟΜΝΗΜΑ ΒΕΝΙΖΕΛΟΥ ΠΡΟΣ ΒΑΣΙΛΙΑ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟ

Αθήναι τη 17η Ιανουαρίου 1915.

Μεγαλειότατε,

Η Υμετέρα Μεγαλειότης έλαβε ήδη γνώσιν της απαντήσεως της Ρουμανικής Κυβερνήσεως εις την πρότασιν ημών προς δράσιν απο κοινού εις βοήθειαν των Σέρβων. Η απάντησις αύτη σημαίνει, νομίζω, ότι η Ρουμανία θα αρνηθή πολεμικών μεθ' ημών σύμπραξιν, εφ' όσον ταύτης δεν θα μετείχε και η Βουλγαρία. Και αν δε δεχθώμεν ότι θα ηρκείτο εις επίσημον δήλωσιν ουδετερότητος της Βουλγαρίας απέναντι κοινής Ελληνορουμανικής συμπράξεως μετά των Σέρβων, είναι απίθανον όλως, ότι η τοιαύτη επίσημος δήλωσις της Βουλγαρίας θα ηδύνατο να επιτευχθή. Άλλωστε και το Επιτελείον δεν φαίνεται ευρίσκον απολύτως επαρκή ασφάλειαν εις την Ελληνοσερβικήν σύμπραξιν, εφ' όσον η Βουλγαρία θα ίστατο κατά μέρος, έστω και μετά δήλωσιν ουδετερότητας, ήν προδήλως θα πα-ραβιάσει ευθύς ως εύρη συμφέρον εν τούτω.

Ούτως εχόντων των πραγμάτων, νομίζω ότι επέστη ο χρόνος ν' αντιμετωπίσωμεν αποφασιστικώς το πρόβλημα των αναγκαίων θυσιών, όπως επιτύχωμεν, ει δυνατόν, σύμπραξιν παμβαλκανικήν, προς από κοινού μετοχήν εις τον πόλεμον. Τοιαύτη από κοινού ενέργεια των Βαλκανικών λαών ου μόνον θα ησφάλιζεν υπέρ αυτών εν πάσει περιπτώσει τοπικήν επικράτησιν εν τω νοτίω θεάτρω του πολέμου, αλλά και θα απετέλει σοβαράν ενίσχυσιν των Δυνάμεων της Τριπλής Συνεννοήσεως, ικανήν πιθανώς όπως τρέψη οριστικώς την πλάστιγγα υπέρ αυτών εν τω διεξαγομένω δεινώ αγώνι.

Η παραχώρησις της Καβάλας είναι βεβαίως θυσία οδυνηροτάτη, αισθάνομαι δε αίσθημα βαθυτάτου ψυχικού άλγους εισηγούμενος αυτήν. Αλλά δεν διστάζω να την προτείνω ευθύς ως λάβω υπ' όψιν τίνα εθνικά ανταλλάγματα πρόκειται να εξασφαλισθώσι διά της θυσίας ταύτης. Έχω το αίσθημα, ότι αι παραχωρήσεις εν Μικρά Ασία ων εισηγητής εγένετο ο σερ Έδουαρδ Γκρέυ, δύνανται, αν μάλιστα υποβληθώμεν εις θυσίας προς την Βουλγαρίαν, να λάβουν έκτασιν τοιαύτην, ώστε

εις την εκ των νικηφόρων πολέμων προελθούσαν διπλήν Ελλάδα να προστεθή, άλλη μία εξ ίσου μεγάλη και όχι βέβαια ολιγώτερον πλουσία Ελλάς.

Πιστεύω, ότι αν εξητούσαμεν το μέρος το κείμενον δυτικώς της γραμμής ήτις αρχομένη από του ακρωτηρίου Φινέκα προς Νότον, φθάνει διά των ορέων Ακ-Δαγ, Κιτσέλ-Δαγ, Καρλή-Δαγ, Αναμάς-Δαγ εις το Σουλτάν -Δαγ και εκείθεν διά του Κεσίρ-Δαγ, Τουρμάν-Δαγ, Γκεσίλ -Δαγ, Δουμανίτσα -Δαγ, Μουσικού Ολύμπου, θα κατέληγεν εις Καξ- Δαγ εν τω Αδραμυτικώ κόλπω-εφόσον δεν θα επιτρέπετο έξοδος ημών εις την Προποντίδα -θα υπήρχε πολλή πιθανότης, όπως η αίτησις ημών αυτή γίνη δεκτή. Η επιφάνεια της χώρας ταύτης υπερβαίνει, κατά πρόχειρον υπολογισμόν, τα 125.000 τετραγωνικά χιλιόμετρα, ήτοι είναι ίση προς την εκ των πολέμων διπλασιασθείσαν Ελλάδα. Το παραχωρηθησόμενον παρ'ημών τμήμα (Καζάδες, Σαρή-Σαμπαν, Καβάλας και Δραμας) δεν έχει επιφάνειαν μεγαλυτέραν των 2.000 τετραγωνικών χιλιομέτρων. Κατ' έκτασιν επομένως αντιπροσωπεύει μόλις το εξηκοστόν των ενδεχομένων ανταλλαγμάτων εν Μικρά Ασία και χωρίς να λάβωμεν υπ' όψιν το αντάλλαγμα Δοϊράνης -Γευγελής όπερ επίσης θα ζητήσωμεν. Είναι αληθές ότι υπό έποψιν πλούτου του τμήματος η αξία είναι μεγίστη και όλως δυσανάλογος προς την έκτασιν αυτού. Αλλ' είναι φανερόν ότι δεν δύναται να παραβληθή προς τον πλούτον του τμήματος της Μικράς Ασίας, ούτινος την παραχώρησιν πρόκειται να επιδιώξωμεν. Μείζονα βεβαίως σημασίαν έχει η παραχώρησις των Ελληνικών πληθυσμών του παραχωρηθησομένου τμήματος.

Αλλ' εάν ο Ελληνικός ούτος πληθυσμός δύναται να υπολογισθή εις τριάκοντα χιλιάδας ψυχών, ο Ελληνικός πληθυσμός του διεκδικουμένου παρ'ημών τμήματος της Μικράς Ασίας ανέρχεται εις οκτακοσίας και πλέον χιλιάδας ψυχών, είναι δηλαδή ασφαλώς εικοσιπενταπλάσιος του παραχωρηθησομένου. Επί πλέον ως ήδη ανέπτυξα εν τω προηγουμένω υπομνήματί μου, η παραχώρησις του τμήματος της Δράμας-Καβάλας θα γίνη υπό τον ρητόν όρον, ότι η Βουλγαρική Κυβέρνηση θα εξαγοράση τας περιουσίας πάντων εκείνων, όσοι θα θελήσουν να μεταναστεύσουν εκ του παραχωρηθησομένου μέρους. Ουδ' αμφιβάλλω ότι πάντες μέχρις ενός οι ομογενείς του μέρους τούτου, εκποιούντες τας περιουσίας αυτών, θα σπεύσουν, να μεταναστεύσουν προς την αναδημιουργηθησομένην εν Μικρά Ασία Νέαν Ελλάδα, αυξάνοντες και ενισχύοντες τον Ελληνικόν αυτής πληθυσμόν.

Υπό τοιούτους όρους, Μεγαλειότατε, πιστεύω ακραδάντως ότι πρέπει να τεθή κατά μέρος πας δισταγμός. Τοιαύτη ευκαιρία οία η σήμερον εμφανιζομένη, είναι δύσκολον και όλως απίθανον να παρουσιασθή και πάλιν εις τον Ελληνισμόν όπως καταρτίση αρτίαν την εθνικήν αυτού υπόστασιν. Εάν δεν μετάσχωμεν του πολέμου, οιαδήποτε και αν είναι η έκβασις αυτού, χάνεται δι' ημάς οριστικώς κατά ανθρώπινον υπολογισμόν, ο Ελληνισμός της Μικράς Ασίας. Εάν μεν νικήση η Τριπλή Συνεννόησις θα διανεμηθούν αι Δυνάμεις αυτής, είτε μόναι, είτε μετά της Ιταλίας και την Μικράν Ασίαν μετά της λοιπής Τουρκίας. Εάν δε νικήση η Γερμανία, μετά της Τουρκίας, όχι μόνον αι εκδιωχθείσαι ήδη εκ Μικράς Ασίας 200.000 Ελλήνων δεν θα έχουν ελπίδα τινά επιστροφής εις τας εστίας των, αλλά και ο αριθμός των εκδιωχθησομένων εισέτι δύναται να λάβη τρομακτικάς διαστάσεις. Εν πάση περιπτώσει η επικράτησις του Γερμανισμού θα ασφαλίση εις αυτόν την απορρόφησιν ολοκλήρου της Μικράς Ασίας. Πως είναι δυνατόν ούτως εχόντων των πραγμάτων να αφήσωμεν να παρέλθη η υπό της θείας προνοίας παρεχομένη ημίν ευκαιρία όπως πραγματοποιήσωμεν τα τολμηρότερα ημών εθνικά ιδεώδη; Όπως δημιουργήσωμεν Ελλάδα περιλαμβανομένου πάσας σχεδόν τας χώρας, εν αις εκράτησεν ο Ελληνισμός κατά τον μακρότατον αυτού ιστορικών βίον; Ελλάδα περιλαμβάνουσαν ευφορωτάτας εκτάσεις ασφαλιζούσας δε εις ημάς την επικράτησιν εν τω Αιγαίω πελάγει;

Οι εν τω Επιτελείω φαίνονται παραδόξως μη ελκόμενοι ισχυρώς εκ των απόψεων τούτων. Φοβούνται, ως λέγουσιν, αφ ενός την δυσχέρειαν της διοικήσεως τολαύτης εκτάσεως Νέων Χωρών, αφ' ετέρου δε μήπως διά της μετοχής μας εν τω πολέμω, καταπονηθώμεν περισσότερο, αφ' όσον θα καταπονηθούν οι Βούλγαροι και μήπως ούτοι επωφεληθώσι μετά τον πόλεμον της καταστάσεως ταύτης όπως επιτεθώσι καθ' ημών. Την πρώτην δυσχέρειαν ουδείς δύναται να παραγνωρίση. Αλλά νομίζω η δυσχέρεια αύτη δεν δύναται να μας αγάγη όπως παραιτηθώμεν της πραγματοποιήσεως των εθνικών μας ιδανικών κατά την μοναδικήν ευκαιρίαν ήτις παρουσιάζεται εις ημάς σήμερον.

Τα εν συνόλω άλλως τε επιτευχθέντα αποτελέσματα της Ελληνικής Διοικήσεως εν Μακεδονία αποδεικνύουσιν ότι, παρά τας πολλάς δυσχερείας, το έργον τούτο δεν υπερβαίνει τας δυνάμεις της Ελλάδος και του Ελληνισμού. Ο δεύτερος φόβος είναι ολιγώτερον δεδικοιολογημένος. Οι βαλκανικοί πόλεμοι απέδειξαν ότι δεν καταβαλλόμεθα υπό κοπώσεως ταχύτερον των Βουλγάρων, Είναι εν τούτοις αληθές, ότι επί σειράν ετών έως ου οργανώσωμεν όλην την στρατιωτικήν

ημών δύνάμιν επί τη βάσει των εις άνδρας πόρων, ους θα δώση η στρατολογία της μεγαλύτερας Ελλάδος, θα ευρεθώμεν εν περιπτώσει πολέμου εν τη χερσονήσω του Αίμου εις την ανάγκην να απασχολήσουν μέρος των δυνάμεών μας εν Μικρά Ασία προς πρόληψιν τυχόν τοπικής εκεί εξεγέρσεως, άλλως τε όλως απιθάνου, αφού, εκλείποντος μάλιστα παντελώς του οθωμανικού κράτους, οι Μουσουλμάνοι υπήκοοι ημών έσονται άριστοι και νομιμοφρονέστατοι πολίται. Αλλ' η προς τούτο διατεθησομένη δύναμις θα παρασχεθή εντός βραχυτάτου χρονικού διαστήματος υπ' αυτού του ελληνικού πληθυσμού της Μικρασιατικής Ελλάδος. Έπειτα δε δύσκολον είναι ν' ασφαλισθώμεν από παντός κινδύνου συνομολογούντες δια το διάστημα τούτο ρητήν συμμαχίαν μετά των Δυνάμεων της Τριπλής Συνεννοήσεως επί τη βάσει της οποίας αύται θα εβοήθουν ημάς, εάν κατά το διάστημα τούτο προσεβαλλόμεθα υπό της Βουλγαρίας,

Το επ' εμοί νομίζω ότι και άνευ τοιαύτης συμφωνίας ουδέν θα είχομεν να φοβηθώμεν εκ μέρους της Βουλγαρίας την επιούσαν ευτυχούς εκβάσεως του πολέμου, εις ον από κοινού θα μετείχομεν. Η Βουλγαρία θα ήτο και αυτή απησχολημένη από την οργάνωσιν των νέων επαρχιών, ας θα απέκτα. Εάν δε εμώραινεν αυτήν ο Κύριος, ώστε να θελήση να μας επιτεθή ουδεμία αμφιβολία ότι η Σερβία, η οποία, και συμμαχικήν υποχρέωσιν έχει προς ημάς και λόγους ευγνωμοσύνης δια την προς αυτήν συμπεριφοράν μας και βαρύτατα θα φέρη την απώλειαν της Μακεδονίας υπέρ της Βουλγαρίας, θα συμπράξη μεθ' ημών όπως και πάλιν καταβιάσωμεν την επηρμένην βουλγαρικήν οφρύν και περιορίσωμεν αυτήν εις όρια, καθιστώντα αυτήν του λοιπού όλως ακίνδυνον.

Σημειωτέον άλλως τε ότι και δια της παραχωρήσεως της Καβάλας ουδεμία υπάρχει βεβαιότης ότι η Βουλγαρία θα δεχθή να εξέλθη της ουδετερότητος όπως συμπράξω μεθ' ημών και των Σέρβων. Είναι πιθανόν ότι θα προβάλη είτε να λάβη τας παραχωρήσεις ταύτας ως αντάλλαγμα απλώς της ουδετερότητός της, είτε να γίνη η παραχώρησις εις αυτήν από -τούδε και προ του τέλους του πολέμου και ανεξαρτήτως επομένως της εκβάσεως αυτού. Ουδέτερον δε των όρων τούτων θα ηδυνάμεθα να δεχθώμεν. Αλλ' εάν επί τέλους ματαιωθή η μετοχή ημών εις τον πόλεμον εξ υπαιτιότητος των Βουλγάρων, θα διατηρήσωμεν τότε ακαιραίαν την φιλίαν και συμπάθειαν της Τριπλής Συνεννοήσεως.

Και αν δε δεν δυνάμεθα να προσδοκώμεν και εν περιπτώσει έτι κατισχύσεως αυτών, παραχωρήσεις τοιαύτας, οία η παρεχομένη ημίν ως αντάλλαγμα της μετοχής μας εις τον πόλεμον, πάλιν όμως ασφαλώς δυνάμεθα να προσδοκώμεν ότι τα συμφέροντα ημών θα τύχουν συμπαθούς υπ' αυτών υποστηρίξεως και ότι δεν θα επιλίπη ημάς μετά το πέρας του πολέμου η αναγκαία οικονομική αρωγή. Πρέπει επί πλέον να προστεθή, ότι η όλη εξέλιξις των πραγμάτων και η πρότασις όπως αναγνωρισθώσιν ημίν ευρύταται εδαφικαί παραχωρήσεις εν Μικρά Ασία αποδεικνύει δι εμέ ανενδοιάστως ότι η επιδειχθείσα ζωτικότητα της Νέας Ελλάδος εφείλκυσεν επ' αυτής την εμπιστοσύνην ωρισμένων Δυνάμεων, αίτινες θεωρούσιν αυτήν ως σπουδαίον παράγοντα αναπλάσεως εν τη Ανατολή, καθ' ην στιγμήν το Τουρκικόν Κράτος καταρρέει.

Η υποστήριξις των Δυνάμεων τούτων θα παράσχη ημίν όλα τα οικονομικά και διπλωματικά μέσα, όπως αντιμετώπισωμεν πάσαν δυσχέρειαν συμφυή προς την τοσούτον απότομον αύξησιν ημών. Ερειδομένη επί της υποστηρίξεως ταύτης η Ελλάς θα δυνηθή να βαδίση στερεώς εν τη νέα θαυμαστή σταδιοδρομία, ήτις ανοίγεται προ αυτής. Εις την Υμετέραν Μεγαλειότητα, τελούσαν ευτυχώς έτι εν όλη τη ακμή της ανδρικής ηλικίας, θα δοθή όχι μόνον να δημιουργήσετε διά της σπάθης Υμών την Μεγαλειτέραν Ελλάδα, αλλά, και να στερεώσετε το στρατιωτικόν κατόρθωμα, δι' αρτίας πολιτικής οργανώσεως του νέου Κράτους και να παραδώσετε αυτό εις τον διάδοχον Υμών όταν επιστή το πλήρωμα του χρόνου, αφού συντελέσητε έργον τόσον υπερφυώς μέγα, όσον εις ολίγους εδόθη βασιλείς να επιτελέσουν.

Της Υμετέρας Μεγαλειότητος

ευπειθέτατος θεράπων

ΕΛΕΥΘ. Κ. ΒΕΝΙΖΕΛΟΣ

Βιβλιογραφία

Ελληνική Βιβλιογραφία

- Αγτζίδης, Β., 2016. *Μικρά Ασία Ένας Οδυνηρός Μετασχηματισμός*. 2η Έκδοση. Μεταμόρφωση Αττικής: Παπαδόπουλος.
- Βακαλόπουλος, Κ., 1988. *Νεότουρκοι και Μακεδονία 1908-1912*. Θεσσαλονίκη: Κυριακίδη.
- Βασιλόπαις, Α., 2008. *Δορύλαιον Σαγγάριος*. Αθήνα: Ενιάλιος.
- Βεντήρης, Γ., 1931. *Η Ελλάδα του 1910-1920*. Αθήνα: Πυρσός.
- Βερέμης Θ. & Κολιόπουλος Σ., 2013. *Νεότερη Ελλάδα*. Αθήνα: Πατάκης.
- Βερέμης Θ. & Δημητρακόπουλος Ο., 1980. *Μελετήματα Γύρω από το Βενιζέλο και την Εποχή του*. Αθήνα: Φιλιππότης.
- Βερέμης, Θ., 2017. *Ελευθέριος Βενιζέλος, ο οραματιστής του Εφικτού*. Αθήνα : Μεταίχμιο.
- Βερέμης, Θ., 1983. *Οι Επεμβάσεις του Στρατού στην Ελληνική Πολιτική 1916-1936*. Αθήνα: Οδυσσέας.
- Βισβίτζη Δοντά, Δ., 1990. *Ανατροπή Ισορροπίας στα στενά, η μυστική συμφωνία της Κωνσταντινούπολης του 1915*. Αθήνα: Κέντρο Μικρασιατικών Μελετών.
- Γερακάρης, Ν., 1936. *Σελίδες εκ της συγχρόνου ιστορίας*. Αθήνα: Ελεύθερου Ανθρώπου.
- Γεροζήσης, Τ., 1996. *Το Σώμα των Αξιωματικών και η θέση του στην σύγχρονη ελληνική κοινωνία*. Αθήνα : Δωδώνη.
- Γιαννούλοπουλος, Γ., 1999. *Η Ευγενής Μας Τύφλωσις: Εξωτερική πολιτική και "εθνικά θέματα" από την ήττα του 1897 έως τη μικρασιατική καταστροφή*. 2η Έκδοση. Αθήνα: Βιβλιόραμα.
- Γιαννούλοπουλος, Γ., 2001. *«Η ευγενής μας τύφλωσις...». Εξωτερική Πολιτική και Εθνικά «Θέματα» από την Ήττα του 1897 έως τη Μικρασιατική Καταστροφή*. Αθήνα: Βιβλιόραμα.

- Διεύθυνση Ιστορίας Στρατού, 1993. *Επίτομη Ιστορία του Ε.Σ στον Α΄ΠΠ, 1914-1918*. Αθήνα: ΔΙΣ.
- Διεύθυνση Ιστορίας Στρατού, 2005. *Ιστορία Οργάνωσης του Ελληνικού Στρατού 1821-1954*. Αθήνα: Δ.Ι.Σ.
- Ζαβιτζιάνος, Κ., 1946. *Αι Αναμνήσεις του εκ της ιστορικής διαφωνίας βασιλέως Κωνσταντίνου και Ελευθερίου Βενιζέλου, όπως την έζησα (1914 – 1922)*. Αθήνα : Ελληνική Πρωτοπορία.
- Ζορμπάς, Ν., 1925. *Απομνημονεύματα ή Πληροφορίες περί των Συμβάντων κατά την Επανάστασιν της 15ης Αυγούστου 1909*. Αθήνα: Λαμπρόπουλος.
- Ηρακλείδης, Α., 2015. *Διεθνείς Σχέσεις και Διεθνής Πολιτική*. Αθήνα: Σύνδεσμος Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών.
- Ηρακλείδης, Α., 2015. *Διεθνείς Σχέσεις: Θεωρία και Κριτική*. Αθήνα: Πάντειο Πανεπιστήμιο.
- Κακούρη, Α., 2018. *Ουλάνοι στην Λάρισα*. Αθήνα: Καπόν.
- Καλούδης, Γ., 2014. Greece and the Road to World War I: To What End?. *International Journal on World Peace*, 31(4), pp. 9-47.
- Κλάφης, Α., 2019. *Πολιτική και Διπλωματία της Ελληνικής εθνικής ολοκλήρωσης 1821-1923*. Αθήνα: Πεδίο.
- Κονδύλης, Π., 1997. *Θεωρία του πολέμου*. Αθήνα: Θεμέλιο.
- Κόντης, Β., 1989. Ο Βενιζέλος και η κυβέρνηση της αυτόνομης Β. Ηπείρου. Στο: Θ. Βερέμης. Γ. Γουλιμή, επιμ. *Ελευθέριος Βενιζέλος, κοινωνία-οικονομία-πολιτική στην εποχή του*. Αθήνα: Γνώση.
- Κορόζης, Α., 1967. *Ελληνοτουρκικοί Αγώνες και Φιλίες 1014-1940 Τα Στενά και τα Πεπρωμένα μας*. Αθήνα: Ιστορική Σύνοψης.
- Κορόζης, Α., 2010. *Τα Στενά και τα Πεπρωμένα μας : ΕλληνοΤουρκικοί Αγώνες και Φιλίες 1014-1940*. Αθήνα.
- Κοτζιάς, Α., 2011. *Ο Εθνικός Διχασμός*. Αθήνα: Φυτράκης.

- Κουσκουβέλης, Η., 1997. *Εισαγωγή στην Πολιτική Επιστήμη και στη Θεωρία της Πολιτικής*. Αθήνα: Παπαζήσης.
- Κυριακίδου, Ε., 1892. *Ιστορία Σύγχρονου Ελληνισμού*. Αθήνα: Βασιλικό Τυπογραφείο.
- Λεονταρίτης, Γ., 2005. *Η Ελλάδα στον πρώτο παγκόσμιο πόλεμο 1917-1918*. 1η Έκδοση Αθήνα: Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τράπεζας.
- Λούβη, Λ., 2010. Το τέλος της Μεγάλης Ιδέας. Στο *Έξη στιγμές του εικοστού αιώνα- Η Μικρασιατική Καταστροφή* (Τομ, ΙΙ), Αθήνα: τα ΝΕΑ.
- Μαζαράκης-Αινιάν, Α., 2019. *Απομνημονεύματα*. Αθήνα: Πρωτοπορεία.
- Μαρκεζίνης, Σ., 1968. *Πολιτική Ιστορία της Νεωτέρας Ελλάδος*. Αθήνα: Πάπυρος.
- Μαυροκορδάτος, Γ., 2015. *Ο Εθνικός Διχασμός*. Αθήνα: Πατάκη.
- Μεταξάς, Ι., 1960. *Απομνημονεύματα*. Αθήνα : Ίκαρος.
- Μπάλτα Α. Βόγλη Ε. Χρηστίδης Χ., 2015. *Θέματα Ελληνικής Ιστορίας (19ος -20ος αι.)*, Αθήνα: Ελληνικά Ακαδημαϊκά Ηλεκτρονικά Συγγράμματα.
- Νικολόδημος, Α., 2005. *Μέρες Πολέμου 1902-1922*. Λευκωσία: Κέντρο Μελετών Ιεράς Μονής Κύκκου.
- Νυσταζοπούλου - Πελεκίδου, Μ., 2000. *Οι Βαλκανικοί Λαοί*. Αθήνα: Βάνιας.
- Πάγκαλος, Θ., 1959. *Απομνημονεύματα*. Αθήνα : Κέδρος.
- Παπαρηγόπουλος, Κ., 2010. *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*. Αθήνα : National Geographic.
- Παπαφλωράτος, Ι., 2014. *Η Ιστορία του Ελληνικού Στρατού, 1833-1949*. Αθήνα: Σάκουλα.
- Παρίσης, Ι., 2011. *Παράγοντες Ισχύος στο Διεθνές Σύστημα*. Αθήνα: Ινφογνώμων.
- Πατρώνης, Β., 2015. *Ελληνική Οικονομική Ιστορία. Οικονομία, Κοινωνία και Κράτος στην Ελλάδα (18ος-20ος αιώνας)*. ΣΕΑΒ.
- Πετσάλης-Διομήδης, Ν., 1988. *Η Ελλάδα των δύο κυβερνήσεων, 1916-17*. Αθήνα: Φιλιππότη.

- Πλουμίδης, Σ., 2020. *Μεταξύ Επανάστασης και Μεταρρύθμισης. Ελ. Κ. Βενιζέλος και Βενιζελισμός 1909-1922*. Αθήνα: Πατάκη.
- Ρουδομέτωφ, Ν., 2010. *Τετράδια βουλγαρικής Κατοχής 1916-1918*, Καβάλα: Λογοτεχνικό Αρχείο Καβάλας.
- Σβολόπουλος, Κ., 2012. Κοινοβουλευτισμός και Μεγάλη Ιδέα. Στο: *Πολιτικοί Προσανατολισμοί του Νέου Ελληνισμού*. Αθήνα: Ίδρυμα της Βουλής των Ελλήνων για τον Κοινοβουλευτισμό και τη Δημοκρατία, pp. 67-70.
- Σβολόπουλος, Κ., 2014. *Αναφορές στον Ελευθέριο Βενιζέλο*. Αθήνα: Καστανιώτη.
- Σβολόπουλος, Κ., 2019. *Ελληνική Εξωτερική Πολιτική*. Αθήνα: Εστία.
- Σβορώνος, Ν., 1983. *Επισκόπηση της Νεοελληνικής Ιστορίας*. Αθήνα: Θεμέλιο.
- Σίδερης, Γ., 1934. *Η αγροτική Πολιτική της Ελλάδας 1833-1933*. Αθήνα.
- Σίμος, Α., 2012. *Όταν οι Έλληνες γράφουν ιστορία*. Αθήνα: Πελασγός.
- Τασούλας, Κ., 2016. *Η Πολιτιστική Κληρονομιά του Ελευθέριου Βενιζέλου, συνέχειες και ασυνέχειες*. Αθήνα : Ευρασία.
- Τζανακάρης, Β., 2013. *Δακρυσμένη Μικρασία*. Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Τούντα Φεργάδη, Α., 2005. *Θέματα Ελληνικής Διπλωματικής Ιστορίας 1912-1940*. Αθήνα: Σιδέρη.
- Τούντα Φεργάδη, Α., 2020. *Η Ανατολική Μακεδονία στην Επίκεντρο Ανταγωνιστικών Συμφερόντων Ηγεμονικών Δυνάμεων*. Θεσσαλονίκη: ΙΜΧΑ.
- Τσαρδανίδης, Χ., 2006. *Το Σύστημα Λήψης Αποφάσεων στην Εξωτερική Πολιτική*. Αθήνα: Παπαζήση.
- Τσιριγώτης, Δ., 2006. *Εναλλακτικές Στρατηγικές των Λιγότερο Ισχυρών Κρατών στο Διεθνές Σύστημα των Νεότερων Χρόνων*. Αθήνα: Πάντειο Πανεπιστήμιο.
- Τσιριγώτης, Δ., 2010. *Η Ελληνική Στρατηγική στη Μικρά Ασία 1919-1922*. Αθήνα: Ποιότητα.

- Τσιριγώτης, Δ., 2013. *Νεότερη και σύγχρονη ελληνική ιστορία, διεθνείς σχέσεις και διπλωματία*. Αθήνα: Ποιότητα.
- Φιλάρετος, Γ., 1973. *Η Ξενοκρατία και Βασιλεία εν Ελλάδι, 1821-1897*. 2η Έκδοση επιμ. Αθήνα : Επικαιρότητα.
- Χατζηβασιλείου, Ε., 2016. *Salus populi suprema lex: εσωτερική σύγκρουση και διεθνείς σχέσεις, 1915-1916*. Θεσσαλονίκη.
- Driault, E., 1930. *Ο Βασιλευς Κωνσταντίνος*. Αθήνα : Πρωίας.
- Finkel, C., 2005. *Οθωμανική Αυτοκρατορία 1300-1923*. Αθήνα: Διόπτρα.
- Fotakis, Z., 2005. *Greek Naval Strategy and Policy, 1910-1919*. London: Routledge
- Jackson & Sorensen, 2006. *Θεωρία και μεθοδολογία των διεθνών σχέσεων, Η σύγχρονη συζήτηση*. 1η Έκδοση. Αθήνα: Gutenberg.
- Llewellyn, M. S., 2009. Το όραμα της Ιωνίας. Η Ελλάδα στη Μικρά Ασία, 1919-1922. Αθήνα: Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης.
- Morgenthau, H., 2013. *Τα Μυστικά του Βοσπόρου*. Αθήνα: Δαμιανός.
- Price, C. (1915). *Βαλκανικοί αγώνες Απομνημονεύματα-Αναποκρίσεις- Ρεπορτάζ*. Αθήνα: Εκάτη.
- Richter, H., 2016. *Ελλάδα 1915-1917, μέσα από τα Ρωσικά αρχεία*. Αθήνα: Γκοβόστη.
- Thomson, B., 2012. *Οι μυστικές υπηρεσίες των συμμάχων στην Ελλάδα*. Αθήνα: Λογοθέτης.
- Zagorin, P., 2006. *Θουκυδίδης*. 1η Έκδοση επιμ. Αθήνα: Ποιότητα.

Ξενόγλωσση Βιβλιογραφία

- Anderson M. & Hershley S., 1918. *The Treaty of Bucharest August 10 1913*. Washington: National Board for Historical Service Government Printing Office.
- Beqa, M., 2019. *Neoclassical Realism: Its Promises and Limits as a Theory of Foreign Policy*. European Academic Research.

- Cavey, R., 2008. *“Power” in Trevor Salmon and Mark Imber Issues in International Relations*. 2nd Edition London: Routledge..
- Dueck, C., 2009. Neoclassical Realism and the National Interest: Presidents, Domestic Politics, and Major Military Interventions. Στο: J. Taliaferro, επιμ. *Neoclassical Realism, the State, and Foreign Policy*. Cambridge: Cambridge University Press, pp. 139-169.
- Fakiolas, E., 2012. *How a Small State Expands. Grand Strategy and Greece’s Territorial Expansion in the Balkans and Asia Minor*. New York: Nova Science Publishers.
- Foulon, M., 2015. *Neoclassical Realism Changes and Bridying Identities*. International Studies Review.
- Hamilton, K., 2005. *Chocolate for Zedzed-Bazil Zaharoff and the Secret Diplomacy of the Great War*. London: Foreign and Commonwealth Office.
- Herz, J., 1950. Idealist internationalism and the security dilemma. *World Politics*, II(2), pp. 157-180.
- Hibben, P., 1920. *Constantine I And The Greek People*. London: Kessinger Publishing.
- Kitchen, N., 2010. *Systemic Pressures and Domestic Ideas: A Neoclassical Realist Model of Grand Strategy Formation*. Review of International Studies, 36(1).
- Leontaritis, G., 1990. *Greece and the First World War: From Neutrality to Intervention 1917-1918*. New York: Columbia University Press.
- Petsalis, D. N., 1978. *Greece at the Paris Conference 1919*, Thessaloniki: Institute for Balkan Studies.
- Rose, G., 1998. *Neoclassical realism and theories of foreign policy*. World Politics, I(51), pp. 144-172.
- Schweller, R., 2012. *Neoclassical realism and state mobilization: expansionist ideology in the age of mass politics*. Cambridge: Cambridge University Press.

Schweller, R., 2014. *Chinas Aspirations and the Clash of Nationalism in East Sea: A Neoclassical Realist Examination*. International Journal of Korean Unification Studies, 23(2).

Taliaferro, J., Winter 2000-2001. *Security Seeking under Anarchy: Defensive Realism Revisited*. International Security, 25(3), pp. 128-161.

Walt, S., 2002. *The Enduring Relevance of the Realist Tradition.* "Political Science: State of the Discipline III.. New York: Norton.

Wohlforth, W. C., 1993. *The Elusive Balance: Power and Perceptions during the Cold War*. New York: Cornell University Press.

Zakaria, F., 1999. *From Wealth to Power: The Unusual Origins of America's World Role*. 1st Edition επιμ. Princeton: Princeton University Press.

Άρθρα

Allison, G., 2015. *The Thucydides Trap: Are the U.S. and China Headed for War?* [Ηλεκτρονικό] Available at: <https://www.theatlantic.com/international/archive/2015/09/united-states-china-war-thucydides-trap/406756/>
[Πρόσβαση 18 Ιουνίου 2022].

Christopoulos, M., 2018. *Reassessing the Greek National Schism of World War I: The Ideological Parameters*. [Ηλεκτρονικό] Available at: <https://ejournals.epublishing.ekt.gr/index.php/historicalReview/article/view/20451>
[Πρόσβαση 3 Ιανουαρίου 2022].

Yale Law Scholl. (2008). *Treaty of Alliance Between Germany and Turkey*. [Ηλεκτρονικό] Available at: https://avalon.law.yale.edu/20th_century/turkgerm.asp
[Πρόσβαση 18 Ιουνίου 2022].

Αθανασιάδης, Π., 2009. *Επιστολή του Βενιζέλου προς τον Γεώργιο Πλουμίδη*. [Ηλεκτρονικό] Available at: <https://sitalkisking.blogspot.com/2009/12/1912.html>
[Πρόσβαση 3 Ιανουάριος 2022].

Κακουράκης, Γ. 2009. *Η σύγκρουση Βενιζέλου – Κρητών βουλευτών (1911-1912)* [Ηλεκτρονικό] Available at <https://www.venizelos-foundation.gr/el/η-σύγκρουση->

- Βενιζέλου-Κρητών-βουλευ/
[Πρόσβαση 18 Ιουνίου 2022].
- Κιτρομιλίδης, Π., 2011. *Η εθνική παρακαταθήκη του Ελευθερίου Βενιζέλου*. [Ηλεκτρονικό] Available at:
<https://www.kathimerini.gr/politics/423191/i-ethniki-parakatathiki-toy--venizeloy/>
[Πρόσβαση 3 Ιανουάριος 2022].
- Μαυρογορδάτος, Γ., 2001. *Η ήττα του πρώτου εκσυγχρονιστή*. [Ηλεκτρονικό] Available at: https://www.academia.edu/2582533/Η_ήττα_του_πρώτου_εκσυγχρ
[Πρόσβαση 3 Ιανουάριος 2022].
- Μαυρογορδάτος, Γ., 2002. *Κωνσταντίνος Α΄, ο Δωδέκατος*. [Ηλεκτρονικό] Available at: https://www.academia.edu/2582945/Κωνσταντίνος_Α_ο_Δωδέκατος
[Πρόσβαση 3 Ιανουάριος 2022]
- Τόμπρος Ν., 2016. *Η Συνθήκη του Βουκουρεστίου στον ελληνικό Τύπο* [Ηλεκτρονικό] Available at: <https://www.academia.edu/7515748/>
[Πρόσβαση 3 Ιανουάριος 2022].
- Τούντα Φεργάδη, Α., 2019. *Huffingtonpost*. [Ηλεκτρονικό] Available at: https://www.huffingtonpost.gr/entry/e-anatolike-makedonia-melotes-eridas-ste-diplomatike-dielkestinda_gr_5dc7eddf4b00927b2349a35
[Πρόσβαση 22 Απριλίου 2022].